

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
ŽMOGAUS IR VISUOMENĖS STUDIJŲ FAKULTETO
PSICHOLOGIJOS INSTITUTAS

JOLITA SOROKINAITĖ
(TAIKOMOSIOS KRIMINALINĖS PSICHOLOGIJOS STUDIJOS)

SPECIALISTŲ PATIRTYS DIRBANT SU VAIKO IR VIENO IŠ TĖVŲ RYŠIO ATSTATYMU

Baigiamasis magistrinis darbas

Darbo vadovas –
Prof. dr. Jolanta Sondaitė

Vilnius, 2025

TURINYS

PRATARMĖ.....	4
1. TĖVŲ ATSTŪMIMO IR SUSITAIKymo TERAPIJOS TEORINIS PAGRINDAS SPECIALISTŲ DARBO KONTEKSTE.....	5
1.1 Tėvų skyrybos: psichologiniai padariniai vaikui, lojalumo dilema ir vaidmenų dinamika.....	5
1.1.1 Atstūmimo pradžia. Tėvų vaidmenų apibrėžtys tėvų atstūmimo kontekste.....	7
1.1.2 Tėvų atstūmimas, realistinis susvetimėjimas ir vaikų vaidmenys.....	8
1.1.2.1 Tėvo atstūmimas.....	8
1.1.2.2 Realistinis susvetimėjimas.....	9
1.1.2.3 Kodėl šios sąvokos svarbios šiame kontekste.....	9
1.1.3 Vaiko galimi vaidmenys tėvų atstūmimo ir realistiško susvetimėjimo kontekste.....	9
1.1.3.1 Susivienijęs vaikas.....	9
1.1.3.2 Atitolęs vaikas.....	10
1.1.3.3 Realistiškai susvetimėję vaikai.....	10
1.2 Susitaikymo terapija: samprata ir taikymas. Teoriniai modeliai ir principai.....	11
1.2.1 Susitaikymo terapijos samprata.....	11
1.2.2 Terapijos modeliai ir principai.....	12
1.2.3 Susitaikymo terapijos formatai.....	13
1.2.4 Terapijos taikymas pasaulyje.....	13
1.2.5 Terapijos taikymas Lietuvoje.....	14
1.3 Specialistų vaidmuo, taikomi metodai ir patirtys.....	14
1.3.1 Specialistų vaidmuo.....	14
1.3.2 Specialistų tikslai ir taikomi metodai.....	15
1.3.3 Specialistų patirtys, iššūkiai.....	15
1.4 Sunkumai ir veiksniai, trukdantys ryšio atkūrimui.....	16
1.4.1 Vaiko emocijos ir psichologinis pasipriešinimas.....	16
1.4.1.1 Vaiko neperkalbamumas.....	17
1.4.1.2 Vaiko emociniai išgyvenimai.....	17
1.4.1.3 Vaiko mąstymo modeliai.....	18
1.4.1.4 Lojalumo konfliktas ir „įstrigimo“ jausmas.....	18
1.4.2 Atstumtojo tėvo išgyvenimai ir jo poveikis susitaikymo terapijai.....	19
1.4.3 Pasirinktojo tėvo elgsena ir poveikis susitaikymo terapijos procese.....	20
1.4.4 Teisinės aplinkybės ir institucinės kliūtys.....	21
1.4.5 Specialistų riboti resursai ir sisteminės spragos.....	21
1.5 Psichoedukacija ir darbas su vaikais ir tėvais.....	22
1.6.1 Kognityvinis darbas: mąstymo klaidų atpažinimas.....	22
1.6.2 Emocijų paleidimas: nuo įtampos iki saugumo.....	23
1.6.3 Tėvystės ir emocinių įgūdžių stiprinimas.....	23
1.6.6 Bendra tėvų edukacija ir tarpusavio darbas.....	23
1.6.4 Psichoedukacija susitaikymo terapijos kontekste.....	24

2. TYRIMO PROBLEMA, TIKSLAS, UŽDAVINIAI.....	24
3. METODIKA.....	25
3.1 Tyrimo dalyviai.....	25
3.2 Asmeninė refleksija.....	26
3.3 Tyrimo metodas ir instrumentas.....	27
3.4 Tyrimo eiga ir analizė.....	28
3.5 Etikos principai.....	30
4. TYRIMO REZULTATAI.....	31
4.1 Temos sunkumas ir aktualumas.....	31
4.2 Atvejo įvertinimas.....	33
4.3 Individualizuoti darbo metodai.....	37
4.4 Taikoma metodika.....	37
4.5 Psichoedukacija kaip metodas.....	40
4.6 Iššūkiai procese.....	42
4.7 Specialistų tikslai.....	45
4.8 Modelio stoka.....	46
4.9 Etinės dilemos specialistų darbe.....	47
4.10 Sėkminga terapija. kas tai?.....	48
4.11 Dalyvių pasiūlymai ir pamąstymai dėl sistemos ar praktikos tobulinimo.....	49
4.12 Taikos namas kaip intervencijos modelis.....	49
5. REZULTATŲ APTARIMAS.....	50
6. IŠVADOS.....	60
7. REKOMENDACIJOS.....	62
LITERATŪRA.....	63
SANTRAUKA.....	66
SUMMARY.....	67
PRIEDAI.....	68
A priedas. Pusiau struktūruoto interviu klausimai.....	68
B priedas. Informacinis sutikimas.....	69
C priedas. Duomenų analizės pavyzdys. Kodavimas.....	70
D priedas. Duomenų analizės darbinių failų pavyzdžiai.....	71

PRATARMĖ

Temos aktualumas. Tėvų skyrybos tai vienas iš svarbiausių pokyčių, kurie įvyksta šeimoje ir kurie daro didelę įtaką vaikų, ypač mažamečių vaikų gerovei ir jų vystymuisi. Valstybinės duomenų agentūros oficialiosios statistikos portale skelbiama, kad 2023 m. ištuokas užregistravo 7231 poros. Ištuokų skaičius 2024 m. padidėjo iki 7568 porų, kas sudaro apie 4,66 proc. daugiau nei 23 m. Nors duomenų už 2024 m. vis dar nėra pateikta, tačiau matyti, kad 2023 m. šeimose po ištuokos liko gyventi 5922 vaikai iki 18 m. amžiaus (Oficialus statistikos portalas, 2025). Remiantis moksline literatūra galime teigti, kad nėra abejonės, kad tėvų skyrybos yra vienas svarbiausių neigiamų įvykių vaiko gyvenime. Tėvų skyrybos, įvykusios vaikui iki 18 metų, turi neigiamą ir ilgalaikį poveikį jo psichinei sveikatai, taip pat didina riziką ateityje piktnaudžiauti psichoaktyviomis medžiagomis (Auersperg, Vlasak, Ponocny ir Barth, 2019).

Neabejotina, kad tėvų skyrybos yra vienas iš skaudžiausių įvykių vaiko gyvenime, o tėvų išsiskyrimo aplinkybės kelia jiems stiprų nerimą. Į šį nerimą vaikai dažnai reaguoja pasirinkdami vieną iš tėvų. Literatūroje randamas keletas šio tėvo apibūdinimai, šiame darbe šį tėvą įvardinsime kaip **pasirinktąjį tėvą** (angl. *aligned parent*), o kitą atmesdami, kuris tampa **atstumtasis tėvas** (angl. *alienated parent*). Šiam procesui vykti, sąmoningai ar nesąmoningai, dažnai padeda pasirinktas tėvas, kuris tokiu atveju šis tėvas atlieka **programuojančio tėvo** (angl. *programming parent*) vaidmenį. Manoma, kad šį vaidmenį dažniausiai atlieka mama (Woodall ir Woodall, 2017, pgl. Gardner, 1985; Schwartz, 2015; Dovydaitienė, 2001), nors naujausi tyrimai kritikuoja šią poziciją kaip potencialiai šališką, ypač teismuose, kur tam tikrais atvejais mamos iš tiesų siekia apsaugoti vaikus nuo smurtaujančių tėvų, tačiau galiausiai būna apkaltintos tėvo-vaiko susvetimėjimu (Meier, 2020).

Pastaraisiais metais išaugo atvejų, kai teismo bylose pastebimas padidėjęs skaičius dėl nepagrįsto susvetimėjimo tarp vaiko ir vieno iš tėvų, kai vaikai atsisako ar priešinasi susitikimams su vienu iš tėvų po tėvų išsiskyrimo (Polak, 2020). Dėl šių priežasčių **susitaikymo terapija** (angl. *reunification therapy*) tampa ne tik sparčiai augantis ir populiarėjantis reiškinys teismų praktikoje, tačiau ir psichologinės pagalbos galimybe (Baker, Murray ir Adkins, 2020). Nors oficialių statistinių duomenų apie nepagrįstą vaikų susvetimėjimą su vienu iš tėvų atvejų skaičiaus nėra, tačiau Vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba (2023, gruodžio 10) pažymi, kad tėvai susiduriantys su sunkumais susitariant dėl bendravimo tvarkos su vaiku, kviečiami

kreiptis pagalbos. Tai gali rodyti didėjančią poreikį spręsti vaikų ir tėvų susvetimėjimo problemas, o susitaikymo terapija gali tapti vis aktualesnė psichologinės pagalbos forma.

Temos naujumas ir iširtumas. Ritzi., Cheng, Yurkovich ir Chen (2022) remiantis Templer ir kt., 2017 pažymi, kad susitaikymo terapija yra terapijos forma, kurios metu vaikai ir tėvai vėl suartėja po nutrūkusių jų tarpusavio santykių. Taip pat, tuomet kai būtina užmegzti sveikus vaikų ir tėvų tarpusavio santykius (Jaffe, Thakkar ir Sivertsen, 2020). Ši terapijos forma vis dažniau minima kaip viena iš galimų, o mokslinėje literatūroje galima rasti vis daugiau diskusijų apie sujungimo terapiją. Pastebima, kad dauguma tyrimų yra orientuotos į tėvų ar vaikų patirtis, o tyrimų, kurie nagrinėja, kaip specialistai supranta ir praktikuoja susitaikymo terapiją vis dar trūksta (Polak, 2020). Šios temos pasirinkimą lėmė mokslinių tyrimų trūkumas apie specialistų patirtis taikant susitaikymo terapiją – jų patiriamus iššūkius, emocinius išgyvenimus bei paties proceso sudėtingumą. Tema yra aktuali ne tik psichologinės pagalbos srityje, bet ir platesniame kontekste – tyrimo įžvalgos gali prisidėti prie efektyvesnių darbo metodų kūrimo ar užsienio šalyse jau taikomų praktikų integravimo Lietuvos kontekste. Šiame darbe siekiama išanalizuoti specialistų patirtį, taikant susitaikymo terapiją – jų darbo metodus, kliūtis ir pasiektus rezultatus ir išgyvenimus. Šio darbo rezultatai gali būti naudingi tiek su šeimomis dirbantiems specialistams, tiek institucijoms, atsakingoms už tėvų ir vaikų bendravimo tvarkos formavimą teisminių procesų metu.

1. TĖVŲ ATSTŪMIMO IR SUSITAIKYMO TERAPIJOS TEORINIS PAGRINDAS SPECIALISTŲ DARBO KONTEKSTE

1.1 Tėvų skyrybos: psichologiniai padariniai vaikui, lojalumo dilema ir vaidmenų dinamika.

Skyrybos yra tėvų santuokos nutraukimas. Nors jos dažną atvejį suprantamos kaip suaugusiųjų tarpasmeninių santykių nutrūkimas, jos neišvengiamai įvairiapusiškai paliečia ir vaiką – tiek emociškai, tiek psichologine, tiek socialine prasme (Dovydaitienė, 2001; Furstenberg ir Seltzer, 1986). Tyrimai rodo, kad tėvų išsiskyrimas gali sukelti vaikų lojalumo konfliktą. Esant konfliktiškoms skyryboms dažnai į jį įtraukiami ir vaikai, ko pasekoje susidaro konflikto trikampis, kuris neretai gali pasireikšti kaip vieno iš **tėvų atstūmimu**, o kito **pasirinkimu** (Garber, 2015; Johnston ir Sullivan, 2020)

1 lentelė Tėvų vaidmenų tipai vaikų atstūmimo kontekste: apibrėžtys, elgesio bruožai ir literatūros šaltiniai.

Sąvoka	Apibrėžimas	Tėvo elgesys ir intencija	Tėvo santykis su vaiku	Naudojimo kontekstas literatūroje
Pasirinktas tėvas (angl. <i>aligned parent</i>)	Tėvas, su kuriuo vaikas palaiko artimą ryšį, dažnai dėl emocinių aspektų, lojalumo ar tėvo kontrolės veiksmų.	Dažnai nesąmoningai stiprina savo ryšį su vaiku per kritiką ar užuominas apie kitą tėvą.	Artimas, bet gali būti simbiotinis ar per stipriai susiliejęs.	Vartojamas kaip neutralus, dažniausiai psichologiniuose ir terapiniuose vertinimuose, kai vaikas prisirišęs prie vieno tėvo.
Tėvas favoritas (angl. <i>favored parent</i>)	Tėvas, kurį vaikas nurodo kaip mėgstamiausią ar su kuriuo nori likti, dažnai skyrybų kontekste.	Palaiko vaiko pasirinkimą ir dažnai pasyviai ar aktyviai priešingas kitam tėvui.	Vaikas dažnai per daug identifikuoja su šiuo tėvu.	Vartojamas kai vaikas nurodo pirmenybę vienam tėvui dėl jo emocinio prieinamumo ar leidžiančio auklėjimo, be būtinų manipuliacijos požymių.
Programuojantis tėvas (angl. <i>programming parent</i>)	Tėvas, aktyviai formuojantis vaiko neigiamą požiūrį į kitą tėvą (pvz., smegenų plovimas).	Sąmoningai siekia paveikti vaiko nuomonę prieš kitą tėvą.	Kontroliuojantis ir ryšys su vaiku. Tėvas daro spaudimą vaikui galvoti taip, kaip jis nori.	Naudojamas lietuviškame psichologiniame kontekste apibūdinti tėvą, kuris sąmoningai ar nesąmoningai formuoja vaiko priešiskumą, dažnai trukdo terapijai.
Atstumimą skatinantis (angl. <i>alienating parent</i>)	Tėvas, kuris skatina vaiką atstumti kitą tėvą, kartais nesąmoningai.	Skatina vaiką vengti ar neigiamai vertinti kitą tėvą.	Vaikas ir tėvas neturi aiškių psichologinių ir emocinių ribų. Vaikas jaučia pareigą palaikyti tėvą net jei dėl to tenka atsisakyti ryšio su kitu tėvu	Vartojamas TA arba TAS kontekste, kai tėvas aktyviai ir kryptingai formuoja vaiko atmetimą kito tėvo atžvilgiu.
Atstumtasis tėvas (angl. <i>alienated parent</i>)	Tėvas, kurį vaikas atmeta, dažnai be objektyvių priežasčių.	Dažnai bando palaikyti kontaktą, bet susiduria su vaiko pasipriešinimu.	Atsiskyrimas, dažnai lydymas emocinio skausmo ir nesupratimo.	Apibūdina tėvą, kuris tampa vaiko atmetimo objektu be realaus žalingo elgesio, dažnai analizuojamas šeimos terapijos ir ginčų kontekste.
Tėvas taikinys (angl. <i>targeted parent</i>)	Tėvas, tapęs kito tėvo ar sistemos (pvz., vaiko apsaugos) atakų objektu, dažnai be pagrįstų įrodymų.	Bando bendrauti su vaiku, bet yra vis atstumiamas tiek vaiko, tiek aplinkinių (pvz., kito tėvo ar institucijų).	Vaikas su juo elgiasi atstumiančiai, o kitas tėvas daro spaudimą ar žemina, todėl jis tampa auka.	Vartojamas sociopsichologiniame ir teisminiame kontekste, kai tėvas tampa aktyvių priešiško veiksmų taikiniu iš kito tėvo pusės.

Pastaba: kai kurie vaidmenys gali persidengti – pavyzdžiui, pasirinktas tėvas (angl. *aligned parent*) tam tikrais atvejais gali atlikti ir programuojančio (angl. *programming parent*) ar net atstumimą skatinančio (angl. *alienating parent*) tėvo vaidmenį, priklausomai nuo elgesio pobūdžio ir konteksto. Todėl ši lentelė skirta aiškiau išskirti pagrindinius vartojamus terminus, tačiau realybėje ribos tarp jų gali būti neryškios. Šaltiniai: Smith (2016), Sullivan ir kt. (2010), Warshak (2010), Johnston ir Kelly (2001), Gardner (2002), Šap ir Sondaitė (2012), Poustie ir kt. (2018), Baker ir Chambers (2011), Meier (2020), Kelly ir Johnston (2001), Walters ir Friedlander (2016), Garber (2015), Bernet ir kt. (2010), Baker (2021).

1.1.1 Atstūmimo pradžia. Tėvų vaidmenų apibrėžtys tėvų atstūmimo kontekste.

Literatūroje sutinkami įvairūs šių tėvų apibūdinimai – nėra vieningo terminų vartojimo – tėvas, kurį vaikas pasirenka gali būtų apibūdinamas kaip mėgstamas (angl. *favored parent*), pirmenybę turintis (angl. *preferred parent*), tėvas sąjungininkas (angl. *allied parent*), saugantis (angl. *protective parent*), pasirinktas (angl. *aligned parent*) arba programuojantis (angl. *programming parent*) arba atstūmimą skatinantis (angl. *alienating parent*) ir pan. Atmestam tėvui apibūdinti taip pat randami keli terminai, kaip pavyzdžiui tėvas taikiny (angl. *targeted parent*), atstumtas (angl. *alienated parent*), nepasirinktas (angl. *nonpreferred parent*) arba atmestas (angl. *rejected parent*). Terminai vartojami priklausomai nuo analizės krypties ir konteksto, tačiau, dėl savo reikšmės persidengimo ir įvairovė tikrai gali sukelti nemažai painiavos (1 lentelė).

Šiame darbe pasirinkti terminai atspindi daugiau funkcinius tėvų vaidmenis, o ne diagnozes. Vaiko pasirinktas tėvas bus vadinamas – **pasirinktasis tėvu** (angl. *aligned parent*). Vaiko-tėvo ryšio atkūrimo kontekste, šis tėvas gali atlikti **programuojančio tėvo** (angl. *programming parent*) vaidmenį. Terminas *programuojantis tėvas* pasirinktas remiantis Šap ir Sondaitės (2012) darbu. Nors anglakalbėje literatūroje šis vaidmuo dažnai įvardijamas kaip atstūmimą skatinantis tėvas (angl. *alienating parent*) – terminas, kilęs iš Gardner (1998) pasiūlytos tėvų atstūmimo sindromo (TAS) (Parental Alienation Syndrome) koncepcijos – šiame darbe šis vaidmuo bus pateikiamas funkciniam, o ne diagnoziniame kontekste, ši sąlyga, taip pat lėmė termino programuojantis tėvas pasirinkimą.

Galiausiai pasirinktas terminas **atstumtasis tėvas** (angl. *alienated parent*), apibūdina tėvą, kurį vaikas atstumia. Verta pabrėžti, kad šie vaidmenys nėra statiškai ar universaliai taikomi visoms situacijoms, tačiau šių sąvokų vartojimas padeda geriau suprasti šeimos santykių dinamiką po tėvų skyrybų.

Atstumtasis tėvas (angl. *alienated parent*) yra apibrėžiamas kaip tėvas, kurio vaikas kategoriškai atsisako ar priešinasi turėti artimus santykius po tėvų skyrybų. Šis atsisakymas dažnai perauga ir į atvirą atmetimą. Vaikas gali elgtis agresyviai, būti įžeidus, demonstruoti neapykantą šiam tėvui ir viešai tai deklaruoti. Viskas kas susiję su atstumtuoju tėvu gali būti sąmoningai vengiama ir niekinama. Šis, tarpusavio bendravimo nutrūkimo etapas gali trukti labai ilgai (Smith, 2016). Tokioje situacijoje vaikas dažnai yra lojalus vienam iš tėvų (Garber, 2015; Johnston ir Sullivan, 2020), kuris yra tapęs pasirinktuoju tėvu. **Pasirinktasis tėvas** (angl. *aligned*

parent) – tai tas iš tėvų, su kuriuo vaikas palaiko glaudų ryšį (Smith, 2016). Nors ne visuomet, tačiau dažnai šis tėvas atlieka ir **programuojančio tėvo** (angl. *programming parent*) vaidmenį. Tėvų atstūmimo kontekste, programuojantis tėvas sąmoningai ar nesąmoningai veikia vaiko mąstymą ir jausmus taip, kad vaikas pradeda atstumti kitą tėvą. Priklausomai nuo sudėtingumo laipsnio šis tėvas gali trukdyti susitaikymo terapijai, piktybiškai jai kenkti ar net šmeižti, meluoti ar manipuliuoti, tam kad pakenkti atstumtąjam tėvui. Pagrindinis šio tėvo bruožas yra tas, kad stokoja nuoširdaus vaiko santykio su atsumtuuju tėvu palaikymo (Gardner, 2002, Šap ir Sondaitė, 2012, pgl. 1991; 2001c). Jis dažnai priešinasi bet kokiam **susitaikymo terapijos procesui** (angl. *reunification therapy*) (Smith, 2016; Šap ir Sondaitė, 2012). Šie tėvai prisideda prie susitaikymo terapijos nesėkmės, o kartais tai gali būti lyginama su “Sizifo” darbu (Baker ir kt. 2020).

1.1.2 Tėvų atstūmimas, realistinis susvetimėjimas ir vaikų vaidmenys.

Vaikų atsisakymas bendrauti su vienu iš tėvų skyrybų metu ar po jų nėra naujas reiškinys (Baker ir kt., 2020). Būtent skyrybos tampa terpė, kurioje vaikas pradeda išreikšti skirtingus jausmus, elgesį, požiūrį kiekvienam iš tėvų (Dovydaitytė, 2001). Galime kalbėti apie du itin ryškius ir svarbius vaikų elgesio modelius, kurie aptariami literatūroje: **tėvų atstūmimas** (angl. *parental alienation arba unjustified rejection*) ir **realistinis susvetimėjimas** (angl. *realistic estrangement arba justified rejection*) (Baker ir kt., 2020; Polak, Altobelli ir Popielarczyk, 2020; Johnston ir Sullivan, 2020). Abi situacijos pasižymi tuo, kad vaikas stipriai prisiriša prie vieno iš tėvų, kuris tampa pasirinktu, ir tuo pat metu atmeta kitą, kuris tampa atstumtuuju, tačiau jų kilmė yra skirtinga (Baker ir kt. 2020; Johnston ir Sullivan, 2020; Woodall ir Woodall, 2017).

1.1.2.1 Tėvo atstūmimas.

Tėvų atstūmimo (TA) reiškinys yra sudėtingas psichologinis procesas, dažniausiai pasireiškiantis po skyrybų (Baker ir kt. 2020; Polak, 2020; Johnston ir Sullivan, 2020; Woodall ir Woodall, 2017). Nors šis reiškinys buvo pastebėtas jau 1949 m. (Baker ir kt. 2020, pgl. Reich, 1949), dėl savo plataus konteksto ir sąvokos neapibrėžtumo, jis dažnai kelia daug painiavos mokslinėje literatūroje. Galiausiai ši sąvoka gali apimti tiek tėvo atstumiamą elgesį ar atitolusio vaiko (angl. *alienated child*) charakteristikas, tiek bendrą teoriją apie tai, kaip vyksta atstūmimas (Johnston ir Sullivan, 2020; Walters ir Friedlander, 2016). Šiame darbe ši sąvoka bus apibrėžta – kaip psichologinių manipuliacijų su vaiku procesas ir rezultatas, ko pasekoje vaikas pradeda nepagrįstai bijoti, negerbti ar jausti priešišumą vienam iš tėvų (Johnston ir Sullivan, 2020; Šap

ir Sondaitė, 2012). Šis atmetimas nėra pagrįstas realiu to tėvo netinkamu elgesiu (Baker ir kt. 2020).

1.1.2.2 Realistinis susvetimėjimas.

Tuo tarpu **realistinis susvetimėjimas** (angl. *realistic estrangement*) yra tuomet, kai vaiko atmetimas laikomas pagrįstu – jis kyla iš paties atstumto tėvo netinkamo ar žalojančio elgesio (Baker ir kt., 2020), kitaip tariant tai yra situacija, kurios metu vaikas atstumia vieną iš tėvų dėl pagrįstų priežasčių, pavyzdžiui tokių kaip smurtas. Tokiu atveju vaiko atmetimas laikomas pagrįstas ir suprantamas (Walters ir Friedlander, 2016).

1.1.2.3 Kodėl šios sąvokos svarbios šiame kontekste.

Praktikoje labai svarbu tiksliai įvertinti ar vaiko elgesys yra atstūmimo rezultatas, ar kyla dėl realios traumos. Nesvarbu ar tai būtų tėvų atstūmimas, realistiškas susvetimėjimas ar mišrus atvejis (angl. *hybrid*), priežastys dėl ko atstumia vaikas tėvą lemia intervencijų pasirinkimą (Baker ir kt. 2020). Intervencijos, skirtos tėvų atstūmimo atvejams, labai skiriasi nuo tų, kurios taikomos realistiško susvetimėjimo atvejais (Walters ir Friedlander, 2016). Pasak Baker ir kt. (2020) ne visi specialistai tinkamai atlieka šį vertinimą, nepaisant to, kad tai yra labai svarbus žingsnis. Taip pat autoriai pastebi, kad daug specialistų mano, kad dažniausiai tai yra mišrūs atvejai, tačiau pabrėžia, kad nepaisant to, vis tiek svarbu tinkamai atlikti vertinimą dar iki intervencijos pradžios (Baker ir kt. 2020).

1.1.3 Vaiko galimi vaidmenys tėvų atstūmimo ir realistiško susvetimėjimo kontekste.

Tėvų atstūmimo ir realistinio susvetimėjimo situacijose vaiko vaidmuo ir elgesys gali skirtis. Mokslinėje literatūroje galima rasti nemažai išskirtų vaiko elgesio modelių, tačiau šiame darbe bus aptarti keturi pagrindiniai modeliai, kurie gali padėti atpažinti su koku reiškiniu susiduriama – ar manipuliacija, ar realiai patirta trauma praeityje.

1.1.3.1 Susivienijęs vaikas.

Susivienijęs vaikas (angl. *aligned child*) – tai vaikai, kurie yra užmezgę ryšį su vienu iš tėvų. Šis vaikų ryšys gali atsirasti nepriklausomai nuo to ar tėvai gyvena kartu ar yra skyrybų procese ar jau išsituokę. Tokie vaikai nuosekliai rodo savo palankumą vienam iš tėvų, o po skyrybų jie išreiškia ribotą norą bendrauti su mažiau reikšmingu tėvu. Skirtingai nei atitolę vaikai (angl.

alienated child), susivieniję vaikai paprastai neatmeta visiškai kito tėvo ir nesiekia nutraukti ryšių su juo visiškai, tačiau jie gali išreikšti ambivalentiškus jausmus šiam tėvui, tokius kaip pyktį, liūdesį, meilę arba net pasipriešinimą. Šie vaikai pripažįsta meilę tėvui, tačiau nenori su juo leisti laiko (Kelly ir Johnston, 2001).

1.1.3.2 Atitolęs vaikas.

Atitolęs vaikas (angl. *alienated child*) aktyviai, laisvai ir nuolat išreiškia priešišumą, neigiamus jausmus ir įsitikinimus vienam iš tėvų. Jie kategoriškai ir be kaltės ar dvejonų atmeta jį ir griežtai atsisako bet kokio kontakto. Šios išreikštos reakcijos yra nepagrįstos, neadekvačios, niekaip nesusijusios su vaiko ir vieno iš tėvų ankstesne santykių patirtimi. Šie vaikai dažniausiai nepatyrė fizinio ar emocinio smurto (Johnston ir Sullivan, 2020; Šap ir Sondaitė, 2012; Kelly ir Johnston, 2001). Manoma, kad tai yra rimta patologinė reakcija iškreipianti ankstesnius tėvo ir vaiko santykius. Tokio tipo atstūmimas dažniausiai pasireiškia aukšto konflikto skyrybų atvejais ir gali priklausyti nuo daugybės tarpusavyje sąveikaujančių veiksnių tokių kaip konfliktai, nepagarbus išsiskyrimas, užsitęsęs bylinėjimasis, tėvų asmeninės charakteristikos, jų elgesys, vaiko amžius, kognityviniai vaiko gebėjimai ir jo temperamentas, brolių ir sesių santykiai, vaiko pažeidžiamumas ir palaikymo iš aplinkos trūkumas (Kelly ir Johnston, 2001).

1.1.3.3 Realistiškai susvetimėję vaikai.

Autoriai pabrėžia, kad yra kritiškai svarbu atskirti atstumtą vaiką, kuris atstumia tėvą dėl neigiamų, nepagrįstų įsitikinimų ar jausmų, nuo realistiškai susvetimėjusių. **Realistiškai susvetimėję** (angl. *realistically estranged*) vaikai atsisako bendrauti su vienu iš tėvų, dėl jo smurto ar kito netinkamo elgesio. Dažnai jie yra painiojami su atstumtais vaikais, nes neretai netinkamai besielgiantis, smurtaujantis tėvas dažnai apkaltina kitą tėvą, esą šis nuteikė vaiką prieš jį. Tokie tėvai atkakliai neigia, kad smurtas šeimoje buvo ir kad tam tikras jų elgesys galėjo pakenkti jų santykiui su vaiku (Kelly ir Johnston, 2001). Taigi, šis vaikas pagrįstai atsisako bendrauti su vienu iš tėvų, dėl praeityje netinkamo tėvo elgesio, tokio kaip fizinė, emocinė prievarta, asmeninės tėvo charakterio savybės – pyktis, nelankstumas ir pan. (Baker ir kt. 2020; Kelly ir Johnston, 2001).

Apibendrinimas. Nors mokslininkų nuomonės apie šių reiškinių prigimtį šiek tiek skiriasi, sutariama, kad vaiko santykių su tėvais dinamika yra sudėtinga, jautri ir reikalaujanti individualaus požiūrio. Diferencijuotas atstūmimo ir susvetimėjimo atpažinimas yra būtinas tiek

psichologinėje praktikoje, tiek sprendžiant globos, bendravimo ar terapinių priemonių taikymo klausimus.

1.2 Susitaikymo terapija: samprata ir taikymas. Teoriniai modeliai ir principai.

1.2.1 Susitaikymo terapijos samprata.

Kyla diskusijų dėl termino **susitaikymo terapija** (angl. *reunification therapy* tikslumo. Manoma, kad šis terminas yra per platus ir dėl to yra siūlomi įvairūs kiti terminai (Jaffe ir kt., 2020). Pasak Polak (2020), kuris remiasi Polak ir Moran (2017), susitaikymo terapijos sąvokai galima rasti įvairių sinonimų, tokių kaip – reintegracijos terapija (angl. *reintegration therapy*), įvairialypė šeimos terapija (angl. *multi-faceted family therapy*), multidimencinė šeimos terapija (angl. *multi-modal family therapy*), sutaikymo terapija (angl. *reconciliation therapy*), interakcinio atsispyrimo/atsisakymo dinamikos terapija (angl. *therapy for the intractable resist/ refuse dynamic*). Šiame darbe bus vartojama susitaikymo terapijos sąvoka (angl. *reunification therapy*), kuri apibrėžiama kaip specializuota terapijos forma, kurios tikslas spręsti tėvų ir vaikų iškilusius santykių sunkumus, tuomet kai vaikas atsisako arba priešinasi kontaktui ir bendravimui su vienu iš tėvų. Dažniausiai tai vyksta po intensyvaus vykusio tėvų konflikto skyrybų metu ar dėl vaiko globos pasidalijimo (Harris, Paces ir Wax, 2021). Be to ji gali būti apibūdinama kaip terapijos metodas, kuris padeda atkurti teigiamą santykį tarp tėvo ir vaiko tarpininkaujant terapeutui (Baker ir kt., 2020 pgl Faust, 2016). Susitaikymo terapija skiriasi nuo įprastos psichoterapijos. Ji vyksta intensyviau, sesijos būna dažnesnės, ilgesnės, o terapeuto vaidmuo yra labiau aktyvesnis ir kryptingesnis, be to, dažnai bendradarbiaujama su kitais specialistais (Smith, 2016). Nepaisant to, kad kyla diskusijos dėl termino teisingumo, ši terapijos forma sparčiai populiarėja ir manoma, kad tai vyksta dėl didesnio visuomenės informuotumo, temos jautrumo, žiniasklaidos dėmesio, ir augančio bendratėvystės principo po skyrybų pripažinimo (Polak, 2020 pgl. Pruett ir Di Fonzo, 2014).

Ši specializuota terapijos forma taikoma tiek atstumtojo tėvo atvejais, tiek realistinio susvetimėjimo atvejais (Polak, 2020; Jaffe ir kt., 2020), tačiau yra būtinas itin kruopštus įvertinimas (Baker ir kt. 2020) ir kt., 2020; Walters ir Friedlander, 2016). Pirmiausia, individualiai turėtų būti įvertinamas kiekvienas šeimos narys. Vertinimo tikslas suprasti jų įsitikinimus, požiūrius, galimas psichologinius sutrikimus bei bendra funkcionavimą. Vis dažniau įtraukiama į trauminės patirties aspektai (Harris ir kt., 2021 pgl. Lünemann ir kt., 2019). Taip pat turėtų būti vertinami priklausomybių aspektai (Ritzi, Cheng, Yurkovich ir Chen,

2022). Polak ir kt. (2020) remiantis autoriais teigia, kad norint pasiekti geresnių rezultatų, rekomenduojama taikyti diferencijuotą vertinimo metodą, tarpininkaujant tiek klinikinės intervencijos, tiek teismines priemones priemonės kartu. (Polak ir kt., 2020 pgl. Fidler, Bala ir Saini, 2013; Fidler ir Ward, 2016; Walters ir Friedlander, 2016).

1.2.2 Terapijos modeliai ir principai.

Literatūroje aprašomi įvairūs susitaikymo terapijos metodai bei programos, tokios kaip *Jan Faust modelis* (2018), *Family Bridges* (Warshak, 2010), *Overcoming Barriers Family Camp* (Sullivan, Ward ir Deutsch, 2010), *Family Reflections Reunification Program* (Reay, 2015) ar *terapinis* autorių Johnston, Walters, ir Friedlander (2001) *požiūris*. Šios intervencijos gali skirtis savo intensyvumu, trukme ar taikymo formatu, kaip pavyzdžiui ambulatorinė arba stacionari/stovyklinė, tačiau jas visas vienija bendri principai, kurių pagrindinis tikslas yra atkurti tėvo ir vaiko ryšį ir atstatyti sveiką šeimos funkcionavimą (Sullivan, 2019). Be to visi susitaikymo terapijos modeliai remiasi struktūruota eiga, kuri vyksta etapais. Modeliai turi labai aiškiai apibrėžtus sesijų skaičius ir jų trukmę. Skiriamas dėmesys ne tik individualiam atvejo įvertinimui, tačiau ir nuosekliam dalyvių įsitraukimui. Galime išskirti keletą bendrų elementų, kurie būdingi visoms susitaikymo terapijos formoms:

- 1) Psichoedukaciją vaikams ir tėvams apie tėvų skyrybų poveikį, atstūmimo mechanizmus, vaiko raidą ir lojalumo konfliktą (Warshak, 2010; Sullivan ir kt., 2010);
- 2) Mąstymo klaidų (kognityvinių iškreipimų) atpažinimą ir korekciją, taikant kognityvinės elgesio terapijos (KET) principus, ypač su tėvais (Faust, 2018);
- 3) Emocijų išraiškos ir reguliavimo ugdymą, tiek vaikams, tiek tėvams – įvardinant ir paleidžiant sukauptas emocijas (pyktį, gėdą, kaltę) (Faust, 2018);
- 4) Įgūdžių lavinimą – ypač bendravimo, ribų nustatymo, emocinio atsako bei refleksijos srityse (Sullivan, 2019; Garber, 2015);
- 5) Tarpinstitucinį bendradarbiavimą, įtraukiant teismą, mediatorių ar vaiko teisių atstovus, siekiant užtikrinti terapijos nuoseklumą (Fidler ir Bala, 2010);
- 6) Tėvų individualų ir bendrą pasirengimą, įskaitant atskiras ar bendras tėvų sesijas, skirtas jų nuoskaudoms, įsitikinimams ir santykių dinamikai tirti (Faust, 2018);
- 7) Vaiko–tėvo bendrų susitikimų struktūravimą – tai gali būti žaidimų forma, simbolinis kontaktas ar palaipsnišė reintegracija (Sullivan ir kt., 2010).

Šių metodų taikymas yra diferencijuojamas pagal tokius kriterijus kaip atstūmimo pobūdis? Kaip pavyzdžiui, ar atstūmimas yra nepagrįstas ar realistinis? Atsižvelgiama į šeimos dinamiką, vaiko atstūmimo priežastis ir šeimos pasirengimą bendradarbiauti. Nors literatūroje trūksta vieningų susitaikymo terapijos gairių, tačiau daugelis autorių sutaria, kad efektyvi intervencija turi būti adaptuota individualiai konkrečiam atvejui, integruojant tiek psichologines, tiek sisteminės ir teisines priemones (Faust, 2018; Sullivan, 2019; Templer ir kt., 2017). Taip pat svarbu terapiją taikyti tik tada, kai tėvai yra bent minimaliai pasirengę bendradarbiauti (Ritzi ir kt., 2022).

1.2.3 Susitaikymo terapijos formatai.

Paprastai yra taikomi du susitaikymo terapijos darbo modeliai, kurių vienas yra ambulatorinis (angl. *outpatient therapy*), o kitas intensyvus/ stacionarus (angl. *intensive/ residential*), dar kitur vadinamas stovyklinis, metodai. Ambulatorinė – tokia pagalba kai šeimos nariai lankosi pas terapeutą ar grupiniuose susitikimuose reguliariai, kas savaitę arba kas antrą savaitę. Šio formato privalumas tas, kad yra įtraukiami visi šeimos nariai, kas padeda keisti šeimos dinamiką. Ši forma dažniausiai taikoma lengviems arba vidutinio sunkumo ryšio nutrūkimo atvejams. Tuo tarpu intensyvus ar stacionarus metodas – apibrėžiamas kaip stacionarios terapijos principu, kai šeima ar tam tikri šeimos nariai dalyvauja terapijoje kelias dienas iš eilės. Ši forma tinka vidutinio sunkumo arba sunkiems atvejams, kuomet reikalingos intensyvios terapinės intervencijos. Dažnai ši forma yra nuspręsta teismo, kaip pavyzdžiui teismo priimtas sprendimas pakeisti vaiko globėją (Polak, 2020, pgl. Childress, 2015; Reay, 2015; Fidler ir Ward, 2017; Fidler ir kt., 2019).

1.2.4 Terapijos taikymas pasaulyje.

Jungtinėse Valstijose, Kanadoje ir kai kuriose Europos valstybėse susitaikymo terapija yra taikoma tiek teismų iniciatyva, tiek kaip rekomendacija. Ši terapija laikoma viena pagrindinių esant sunkiam tėvų–vaiko santykių atvejui (Baker ir kt., 2020; Fidler ir Bala, 2010). Tyrimai rodo, kad apie pusė specialistų aiškiai nusistato terapinius tikslus, tačiau dauguma nurodo, kad nenaudoja standartinio protokolo, o remiasi klinikiniais interviu ir stebėjimais. Nė vienas iš Baker ir kt. (2020) tyrime dalyvavusių specialistų nenurodė, kad naudoja formalaus vertinimo protokolą pradėdami terapiją. Autoriai teigia, kad tai kelia grėsmę kokybiškam ir etiškai atsakingam darbui (Baker ir kt., 2020).

1.2.5 Terapijos taikymas Lietuvoje.

Lietuvoje susitaikymo terapija šiuo metu nėra reglamentuota, nėra nustatyto vieningo metodo ar mokymo sistemos, o pasak Polak ir kt., 2020 šios terapijos taikymas dažnai priklauso nuo kitų proceso dalyvių, pavyzdžiui kiek kartų teismas skirs šią terapijos formą. Nors Lietuvos teismų praktikoje ši terapijos forma kartais siūloma kaip galimas sprendimas šeimų bendravimo konfliktų atvejais, tačiau praktiniai sunkumai, tokie kaip specialistų parengtumo stoka ar metodinės paramos trūkumas, gali kelti riziką dėl terapijos veiksmingumo ir tinkamumo vaikui. Šiame darbe siekiama patikslinti, kaip ši terapija realiai taikoma Lietuvoje, remiantis specialistų patirtimis.

1.3 Specialistų vaidmuo, taikomi metodai ir patirtys.

Dirbant su šeimomis išgyvenančioms skyrybų procesą ar po skyrybų, ypač tais atvejais, kai vaikas atsisako bendrauti su vienu iš tėvų, specialistų vaidmuo tampa itin svarbus, o kartais ir lemiamas. Susitaikymo terapijoje jie atlieka daugybę funkcijų – nuo šeimos dinamikos vertintojo iki terapeuto, kuris turi sudaryti terapinį planą ir taikyti intervencijas. Šiame skyriuje aptariama, kaip specialistai prisideda prie tėvų ir vaikų ryšio atkūrimo, kokiais metodais jie remiasi, su kokiais iššūkiais susiduria ir kokią asmeninę patirtį išgyvena.

1.3.1 Specialistų vaidmuo.

Specialistų vaidmuo šiame procese yra kompleksinis ir sudėtingas procesas. Šis darbas reikalauja gana aukšto profesinio jautrumo bei kompetencijos (Baker ir kt. 2020). Dirbdami su šeimomis po išsiskyrimo ar skyrybų procese, vidutinio ar didelio tėvų atstūmimo situacijoje, specialistai susiduria su sudėtinga šeimos dinamika. Polak (2020) atliktame tyrime galime matyti, kad šį darbą dirbantys specialistai turi didelės profesinės darbo patirties – vidutinis jų darbo stažas 24,2 metų. Pastebėta, kad dirbdami specialistai neturėjo pakankamai metodinių gairių ir vieningų standartų. Dėl to, šios sryties specialistų požiūriai, taikomos teorinės mokyklos bei paslaugų teikimo formos reikšmingai skyrėsi. Tai atskleidžia metodinių gairių stoką ir rodo, kad terapijos taikymo efektyvumas didele dalimi priklauso nuo individualaus specialisto požiūrio ir praktinės patirties. Vis dar reikalingos vieningas teorinis modelis ir praktikos gaires (Polak, 2020).

Gardner dar 1998 m. pabrėžė, kad šioje srityje, reikalinga aukšta specialistų kvalifikacija. Jis teigia, kad neužtenka, jog specialistai būtų susipažinę su tėvų atstūmimo sindromu (angl.

parental alienation syndrome), tačiau svarbu, kad gabėtų taikyti “griežtus metodus” – prižiūrėti vaiko ir tėvo susitikimus, naudoti savo kabinetą kaip pereinamąją erdvę kontaktui atkurti, teikti teismui ataskaitas, jei vizitai nevykdomi pagal numatytą planą. Baker ir kt. (2020) pabrėžia, kad sėkmingai terapijai trukdo nemažai veiksnių, tokių kaip pavyzdžiui psichikos sveikatos specialistų trūkumas ar pasirinktojo tėvo trukdymas procesui. Todėl susitaikymo terapiją vykdančys specialistai turėtų būti aprūpinti įvairiais papildomais įrankiais ir strategijomis, kurios gali padėti efektyviai bendradarbiauti su kitais specialistais ir mažinant tikimybę neigiamai paveikti terapiją. Remiantis šiais duomenimis, turbūt galima teigti, kad ši informacija yra ypač aktuali Lietuvoje, kur susitaikymo terapijos metodas nėra reglamentuotas.

1.3.2 Specialistų tikslai ir taikomi metodai.

Susitaikymo terapijoje specialistai dažnai veikia lyg tarpininkai tarp vaiko ir vieno iš tėvų, kai tikslas yra atkurti, reintegruoti ir reorganizuoti tėvų ir vaikų santykius, kurie buvo nutraukti ar kitaip paveikti jų išsiskyrimo, atstūmimo, susvetimėjimo ar kitų priežasčių (Johnston ir Sullivan, 2020; Walters ir Friedlander, 2016). Kitas terapijos tikslas skirti dėmesį kiekvienam iš šeimos narių kaip visumai, siekiant atkurti santykius (Baker ir kt. 2020), o tam reikalingos efektyvios terapinės intervencijos (Templer, Matthewson, Haines ir Cox 2017). Terapiniai tikslai turėtų būti formuluojami atsižvelgiant į kiekvienos šeimos individualius ypatumus, nes tai leidžia parinkti tinkamiausią individualų gydymo planą, kuris padidintų sėkmės tikimybę (Baker ir kt., 2020, pagal Smith, 2016). Polak (2020) pabrėžia, kad intervencijos strategijos turėtų būti ne tik standartizuotos, bet diferencijuotos – pritaikytos konkrečiam šeimos kontekstui, įvertinant atstūmimo priežastis, intensyvumą, santykių istoriją, trauminę patirtį bei šeimos narių pasirengimą bendradarbiauti. Apskritai siūloma vadovautis tokiais terapiniais principais: 1) keisti atstumtojo tėvo elgesį taip, kad jis nebeskatintų atstūmimo, o padėtų vaikui jaustis emociškai saugiai bei prisidėtų prie bendro tėvystės santykio atkūrimo tarp abiejų tėvų. 2) sugrąžinti vaiką į jam natūraliai priklausančią poziciją – būti vaiku. 3) vengti kaltinimų. (Templer ir kt., 2017, pgl. Garber, 2011). Galiausiai teisininkai ir specialistai turėtų laikytis bendro požiūrio į tėvų atstūmimo valdymą (Gardner, 1998).

1.3.3 Specialistų patirtys, iššūkiai.

Kai kuriais sudėtingesniais ar vidutinio sunkumo atvejais, terapeutui gali tapti sunku, o kartais neįmanoma pasiekti terapinių tikslų, nes atsiranda poreikis atliepti daugybę skirtingų, sudėtingų, o dažną atvejį ir prieštaringų šeimos narių poreikių. Jei terapeutas imasi papildomų vaidmenų

tokių tarpininko, išvadų teikėjo, tai gali pakenkti jo neutralumui ir efektyvumui. Šis vaidmenų derinimas terapeuto praktikoje kelia nemažai etinių ir praktinių dilemų (Fidler ir Bala, 2010, pgl. Greenberg ir kt., 2003; Kirkland ir Kirkland, 2006; Ontario Psychological Association, 1998; Sullivan, 2004). Dėl to siūloma specialistams taikyti atskirtų vaidmenų modelį (angl. *Role-Separated Model*), kuris aiškiai atskiria šeimos terapeuto vaidmenį nuo tėvystės koordinatoriaus ar mediatoriaus/arbitro funkcijų (Fidler ir Bala, 2010, pgl. Fidler ir kt., 2008; Johnston, Walters ir Friedlander, 2001; Sullivan, 2004; Friedlander ir Walters, 2010). Autoriai svarsto, kad pavyzdžiui, jei vaikas ar tėvas manys, kad terapeutas gali pakeisti susitikimų grafiką, tai gali pakenkti terapijai, kurios tikslas yra atkurti santykius. Arba pavyzdžiui, jei terapeutas tampa išvadų teikėju, jo darbas gali strigti ieškojimu atsakymo į vieną klausimą. Manoma, kad terapija gali prasidėti tik tada, kai į tokio pobūdžio klausimus jau buvo atsakyta iki terapijos pradžios, atliekant klinikinį vertinimą ir turint teismo sprendimą (Fidler ir Bala, 2010).

Gebėjimas kurti saugią ir atvirą erdvę visiems šeimos nariams yra ypač svarbus dirbant su sudėtingais, emociškai stipriais ir įtemptais atvejais. Pasak Jaffe ir kt. (2020), veiksmingas terapeuto darbas tokiose situacijose yra grįstas pasitikėjimu ir saugios aplinkos kūrimu. Aplinkos, kurioje kiekvienas šeimos narys, įskaitant vaiką, galėtų jaustis išgirstas ir saugus. Tokia erdvė leidžia ne tik geriau suprasti konflikto dinamiką, bet ir padeda sumažinti emocinę įtampą. Be to, svarbu, kad terapeutas mokėtų lanksčiai derinti individualų, porų ir šeimos formatą, atsižvelgdamas į kiekvieno nario poreikius bei terapinius tikslus.

1.4 Sunkumai ir veiksniai, trukdantys ryšio atkūrimui.

Darbas su vaikų bei tėvų santykių atkūrimu susitaikymo terapijoje yra ypač sudėtingas (Harris ir kt., 2021), o jo sudėtingumą lemia daugybę veiksnių. Neabejotinai šį procesą dažnai apsunkina įvairūs emociniai (Smith, 2016; Dovydaitienė, 2001), psichologiniai (Ritzi ir kt., 2022; Harris ir kt., 2021; Polak ir kt., 2020; Dovydaitienė, 2001), socialiniai (Harris ir kt., 2021) ir teisiniai (Polak ir kt., 2020) veiksniai. Net esant profesionaliai pagalbai, terapinio proceso eigą gali stabdyti tiek šeimos narių pasipriešinimas, tiek išorinės sąlygos (Polak ir kt., 2020; Smith, 2016; Gardner, 1998).

1.4.1 Vaiko emocijos ir psichologinis pasipriešinimas.

Vienas pagrindinių sunkumų yra terapijos dalyvių priešiškus ar stiprus emocinis aspektas. Atstumtieji vaikai dažnai pasižymi, neperkalbamumu, nelogišku mąstymu, iškreiptu suvokimu

apie kitus ir priešišku elgesiu, jie yra emociškai atsiriboję nuo vieno iš tėvų. Jie atsisako bendrauti, net jei tai numatyta teismo sprendimu (Baker ir kt., 2020). Šių vaikų demonstruojamas priešiškus atsiranda visiškai be aiškios priežasties, o ankstesnis, net ir teigiami prisiminimai interpretuojami visiškai priešingai, o kartais net ištrinami (Schwartz, 2015). Todėl vaikų emocinių ir kognityvinių reakcijų supratimas yra esminė sąlyga sėkmingai terapinei intervencijai (Dovydaitienė, 2001).

1.4.1.1 Vaiko neperkalbamumas.

Be to, kad vaikas tiesiog priešinasi vienam iš tėvų, taip pat pastebėta, kad kartu su kitais sunkumais vaikas rodo atkaklų neperkalbamumą (angl. *child intractability*) (Baker ir kt. 2020). Kartais vaikų neperkalbamumas gali pasireikšti, ne tik atviru vieno iš tėvų atmetimu, tačiau sunkiais atvejais jo elgesys gali tapti „*agresyvus*“ ar net „*žiaurus*“ (Smith, 2016). Vaikas užima tvirtą, kategorišką, nelanksčią poziciją atstumtojo tėvo atžvilgiu (Polak ir kt., 2020). Nepaisant to, tai gali atspindėti vaiko pažeidžiamumą, tiek fizinį, tiek kognityvinį, tiek emocinį. Šis vaiko pažeidžiamumas gali būti toks didelis, kad vaikui gali būti sunku susitvarkyti su patiriamu skyrybų stresu (Polak ir kt., 2020; Walters ir Friedlander, 2016). Jis tiesiog gali turėti per mažai vidinių išteklių arba jie yra netinkami, kad susidoroti su kylančiais sunkumais (Polak ir kt., 2020; Walters ir Friedlander, 2016).

1.4.1.2 Vaiko emociniai išgyvenimai.

Kalbant apie emocijas, buvo rasta, kad išgyvenę tėvų skyrybas vaikai jaučia nerimą, **liūdesį ir vienatvę**, jiems trūksta abiejų tėvų buvimo šalia. Be to daugelis vaikų jaučia kaltę prisiimdami atsakomybę už įvykusias skyrybas, nes jų elgesys buvo „blogas“ ir sukėlė tėvų konfliktus. Vaikai išgyvena baimę. Jie bijo, kad jį gali palikti ir tėvas su kuriuo jis šiuo metu gyvena taip pat, kaip pirmasis, kuris jau išėjo. Vaikams, kurių tėvai neseniai išsiskyrė yra ypač stipri atstūmimo baimė. Šalia šių jausmų vaikai jaučia pyktį, jie kaltina ne tik save, bet ir tėvus. Taip pat pasireiškia pyktis nukreiptas į aplinką, draugus ir mokytojus. Jie baiminasi bendraamžių reakcijos, gali vengti kalbėti apie savo šeimą. Net ir praėjus keleriems metams po skyrybų, vaikai dažnai puoselėja viltį, kad šeima vėl bus kartu, kas gali trukdyti vaikui priimti realybę ir prisitaikyti (Dovydaitienė, 2001).

1.4.1.3 Vaiko mąstymo modeliai.

Paliečiant kognityvinį aspektą, pastebėta, kad dauguma šių patiriamų emocijų yra susiję su neadaptyviais vaikų mąstymo būdais, kitaip vadinamais mąstymo klaidomis. Mąstymo klaidos (angl. cognitive distortions), dar vadinamos kognityviniais iškraipymais, apibūdinamos kaip nelogiški, iškreipti mąstymo būdai, kurie automatiškai sukasi galvoje ir itin stipriai veikia jausmus. Jos yra iškreipto, vienpusio, o kartais ir visiškai klaidingo suvokimo rezultatas. Šios klaidos sukelia slegiančią nuotaiką ir neigiamus jausmus. Geriausiai žinomi mąstymo klaidų pavyzdžiai yra suasmeninimas, kaltinimas, katastrofizavimas, juoda-balta, minčių skaitymas, ateities spėjimas ir pan. (Burns, 2013). Vaikų mąstyme tai pasižymi, kaip pavyzdžiui tėčio, mamos kaltinimais („jie kalti“), savęs kaltinimas („aš kaltas“), susijungimo viltis („šeima bus vėl kartu“), atstūmimo baimė („gali palikti abu tėvai“) (Dovydaitienė, 2001).

Savo darbe „Aštuonerių-dešimties metų vaikų požiūris į tėvų skyrybas“, remiantis įvairiais tyrimais, Dovydaitienė (2001) pabrėžia, kad šie neadaptyvūs įsitikinimai gali prisidėti ne tik prie aukščiau išvardintų emocinių būsenų, tačiau ir prie streso įveikos ar prisitaikymo prie stresinių sąlygų sunkumų. Subjektyvūs situacijos vertinimai, įsitikinimai apie skyrybas ir jų supratimas daro reikšmingą įtaką vaiko prisitaikymui po tėvų skyrybų ir susitaikymo procese.

1.4.1.4 Lojalumo konfliktas ir „įstrigimo“ jausmas.

Vaikai dažnai gali jaustis lyg „įstrigę viduryje“ tarp tėvų. Vaikai yra įpainiojami į tėvų konfliktus, tiek iki skyrybų, tiek skyrybų proceso metu, tiek po skyrybų (Dovydaitienė, 2001). Tai, kad vaikas atsisako bendrauti su vienu iš tėvų gali rodyti labai sudėtingą dinamiką šeimoje, kurioje vaikas tampa nelanksčios situacijos dalimi (Walters ir Friedlander, 2016). Konfliktiškų skyrybų metu vaikas gali negebėti susitvarkyti su iškilusiais sunkumais (Schwartz, 2015), nes vaikai atsiduria situacijoje, kurios jie negali ir nėra pajėgūs kontroliuoti, tai gali paskatinti išorinės kontrolės lokuso formavimąsi. Tai reiškia, kad vaikas pradeda tikėti, o galiausiai įsitikinti, kad gyvenimo įvykiai priklauso nuo kitų žmonių ar likimo, o jis pats nieko negali padaryti ir yra bejėgis (Dovydaitienė, 2001, pgl. Kurdeko, Blisk, Siesky, 1981; Folkman, 1984; Beck, 1991). Įsitraukimas į tėvų konfliktą ir šis „įstrigimo“ jausmas sukelia vaikui emocinį konfliktą ir vidinį diskomfortą.

Apibendrinimas. Vaiko emocinis pasipriešinimas susitaikymo terapijos procese yra sudėtingas reiškinys, kylantis ne tik dėl tėvų konfliktų ar išgyventų skyrybų, bet ir dėl vaiko vidinių resursų

trūkumo, klaidingų įsitikinimų, lojalumo dilemų bei patiriamos įtampos šeimoje. Neadaptyvūs mąstymo ypatumai, tokie kaip *kaltinimas* ar *juodai-balta* pasaulio suvokimas, gali stipriai paveikti vaiko elgesį ir prisitaikymą, o nuolatinis emocinis diskomfortas, nerimas ar baimė padidina riziką atsisakyti kontakto su vienu iš tėvų.

1.4.2 Atstumtojo tėvo išgyvenimai ir jo poveikis susitaikymo terapijai.

Emociniai išgyvenimai ir neapibrėžtos netekties pojūtis. Tėvų atstūmimo situacija, dažnai paveikia ne tik vaiką, tačiau ir patį atstumtąjį tėvą (agnl. *alienated parent*). Atstumtieji tėvai patiria širdgėlą ir skausmą, kai netenka vaiko meilės. Tėvų atstūmimo situacijoje, ši netektis įvyksta neaiškiais aplinkybėmis ir dažnai yra apibūdinama kaip “netikrumu grindžiamas netekimas“ (angl. *ambiguous loss*), kai vaikas fiziškai vis dar yra gyvas atstumtojo tėvo sąmonėje, tačiau, tiek emocinis, tiek fizinis ryšys yra nutrūkęs be jokios aiškios priežasties (Lee-Maturana ir kt, 2020 pgl. Boss, 1999, 2007). Dažnai atstumtieji tėvai pasižymi ir klaidingu mąstymu, jie pradeda manyti, kad žmonės gali galvoti, kad jie turėjo kažką labai blogo padaryti, jei vaikai juos atstūmė.

Reaktyvus elgesys ir gynybiniai mechanizmai. Atstumtieji tėvai, į vaiko atstūmimą, neretai patys pradeda reaguoti panašiu elgesiu – atstūmimu atgal (angl. *counter-rejecting*). Tai reiškia, kad vietoje to, kad išlaikytų supratimą ir būtų kantrūs, atstumtasis tėvas gali pradėti kritikuoti patį vaiką, juo nusivilti ir jį ignoruoti. Toks elgesys dažnai nėra sąmoningas, labiau gynybinis mechanizmas norint apsaugoti save nuo patiriamo skausmo, tačiau, deja tai tik stiprina vaiko tolimesnį atitolimą (Johnston, 2003).

Institucinis šališkumas ir sisteminės kliūtys. Problema ta, kad tėvo atstūmimą specialistai ir patys atstumtieji tėvai supranta skirtingai (Lee-Maturana ir kt., 2020). Tėvams tai skaudus, stipriai žeidžiantis išgyvenimas, dažnai suvokiamas kaip psichologinis smurtas, kurį jie vertina labai asmeniškai ir jautriai (Boss, 2016). Tuo tarpu specialistai dažnai nemato viso konteksto, jie remiasi tik tuo, ką patys stebi ar girdi per konsultacijas (Johnston ir Sullivan, 2020). Tėvai savo išgyvenimus grindžia ne tik faktais, bet ir jausmais, nuojautomis, ilgu santykių su vaiku ir kitu tėvu patirtimi (Lee-Maturana ir kt., 2020).

1.4.3 Pasirinktojo tėvo elgsena ir poveikis susitaikymo terapijos procese.

Pasirinktojo tėvo sąsaja su programuojančiu tėvu. Pasirinktasis tėvas (angl. *aligned parent*) – tai tas iš tėvų, su kuriuo vaikas po skyrybų palaiko glaudesnę emocinę ryšį ir neretai atsiriboja nuo kito tėvo (Smith, 2016). Nors glaudus ryšys su vienu iš tėvų savaime nėra problema, jis įgyja kitokią prasmę, kai kalbame tėvų atstūmimo situacijos kontekste (Templer ir kt., 2017; Schwartz, 2015; Johnston, 2003), kuomet vaiko atstūmimas kito tėvo atžvilgiu yra suprantamas kaip pasekmė to, kad pasirinktasis tėvas manipuliuoja, kišasi į vaiko santykius su kitu tėvu ir jam kenkia (Gardner, 1998; Kelly ir Johnston, 2001). Šiame kontekste pasirinktasis tėvas atlieka ir **programuojančio tėvo** vaidmenį, o atstumtasis tėvas tampa taikiniu (angl. *alienated parent* arba *targeted parent*), tai yra tėvu į kurį yra nukreiptas šis elgesys. (Schwartz, 2015, pgl. Baker ir Chambers, 2011).

Dažnai tokia programuojančio tėvo strategija siejama su reikšmingais psichologiniais sutrikimais (Kelly ir Johnston, 2001, pgl. Dunne ir Hedrick, 1994; Johnston, 1993; Johnston ir Roseby, 1997; Lampel, 1996; Lund, 1995; Wallerstein ir Kelly, 1980). Taip pat gali būti susijęs ir su mąstymo klaidomis *“Vaikui nereikia kito tėvo”, “Jis pats kaltas, kad vaikas nenori su juo bendrauti”, “Jis yra pavojingas, man reikia apsaugoti vaiką”, “Jis niekada jo nemylėjo”* (Smith, 2016; Kelly ir Johnston, 2001).

Programuojančio tėvo ignoravimas terapijoje ir jo pasekmės. Dažną atvejį, šie tėvai susitaikymo terapijos metu būna nustumti į šalį (Sullivan, 2019; Garber, 2015). Iš jų nesitikima aktyvaus dalyvavimo, o kartais net sąmoningai vengiamas jų įtraukimas į procesą, siekiant sumažinti jų įtaką vaiko požiūriui (Johnston ir kt., 2001; Sullivan ir Kelly, 2001). Tikima, kad šių tėvų neįtraukimas į procesą sumažins jų įtaką atstumto tėvo reiškiniiui (Walters ir Friedlander, 2016). Specialistai dažnai patys jaučia pyktį jų atžvilgiu dėl programuojančių tėvų grasinimų arba tiesiog atsisako juos įtraukti į terapiją, nes netiki galimu jų pasikeitimu (Garber, 2015; Johnston ir Sullivan, 2020). Tačiau toks požiūris gali atnešti daugiau žalos nei naudos, nes kuo labiau programuojantys tėvai yra izoliuojami, tuo labiau jie ima nerimauti, o tai gali sustiprinti sąmoningus ir nesąmoningus jų veiksmus, kurie gali pastiprinti tėvų atstūmimo situaciją (angl. *facilitates the alienation*) (Sullivan ir kt., 2010; Warshak, 2010).

Neatpažinta žala: netiesioginis elgesys ir jo poveikis vaikui. Tačiau reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad kai kurie pasirinktieji tėvai siunčia dviprasmiškas žinutes savo vaikui. Tuomet jie formaliai pritaria vaiko tėvo bendravimui, tačiau faktiškai visiškai ignoruoja vykstančią susitaikymo

terapiją (Templer ir kt., 2017). Tokie tėvai nevengia menkinančių pastabų apie atstumtąjį tėvą (Miralles, Godoy ir Hidalgo, 2023), garsiai kalba apie savo nuoskaudas susijusias su atstumtuoju tėvu (Kelly ir Johnston, 2001). Tokiu būdu pasirinktasis tėvas vistiek kenkia ir apsunkena vaiko savijautą stiprindamas vaiko lojalumo konfliktą. Be abejonės tokie nesąmoningi ar netiesioginiai elgesio modeliai gali trukdyti vaikui atkurti ryšį su atstumtuoju tėvu ir apsunskinti terapijos eigą (Miralles ir kt., 2023).

1.4.4 Teisinės aplinkybės ir institucinės kliūtys.

Teisiniai procesai neretai tampa papildomu stresu tėvams, dalyvaujantiems susitaikymo terapijoje. Ilgi ginčai teisme išvargina emociškai, sukelia bejėgiškumo jausmą, ir tai tiesiogiai veikia terapijos eigą, mažina tėvų motyvaciją bendradarbiauti ar įsitraukti į procesą (Harris ir kt., 2021; Lee-Maturana ir kt., 2020). Teismo sprendimai gali būti ir naudingi, pavyzdžiui, kai skiriama globa atstumtajam tėvui, tačiau kai kuriais atvejais tai gali sukelti priešingą efektą. Privalomas sprendimų vykdymas kartais sukelia pasipriešinimą ir nepasitenkinimą, o tai dar labiau apsunkena terapijos eigą (Templer ir kt., 2017). Kyla klausimų, ar visada yra aiškios gairės, kuriomis vadovaujantis priimami tokie sprendimai, ypač kai nuo jų priklauso viso proceso sėkmė. Templer ir kt. (2017) pastebėjo, kad terapija trunka žymiai trumpiau ir efektyviau dirbant su šeimomis, kurios teisinius aspektus sprendė pasitelkdamos mediaciją. Priešingai šeimose, kur vyksta bylinėjimasis, ginčai, lėtina arba apsunkena situaciją ir terapijos efektyvumą. Be to Faust (2018) susitaikymo terapijos vadove minima, kad prieš pradėdant terapiją yra būtina komunikacija su advokatais ir kitais susijusiais specialistais.

1.4.5 Specialistų riboti resursai ir sisteminės spragos.

Susitaikymo terapija yra besivystanti terapijos forma (Polak, 2020). Tai reiškia, kad ji dar nėra visiškai nusistovėjusi ir standartizuota, kas natūraliai gali reikšti, kad nėra visiškai vieningų ar aiškių gairių kiekvienai situacijai. Nors ir egzistuoja susitaikymo šeimos terapijos vadovas (Sullivan, 2019), jame pabrėžiama, kad konkretus gydymas greičiausiai skirsis priklausomai nuo individualių šeimos ypatumų, problemų ir konkrečių teisinių aspektų tais atvejais, kai dalyvauja teismas ar kita teisminė institucija (Faust, 2018). Tai rodo, kad net ir esant gairėms, jų taikymas teisiniame kontekste gali būti sudėtingas ir ne visuomet tiesioginis ar visiškai aiškus.

Kaip nurodo Johnston ir kt. (2001) remiantis Lee ir Olesen (2001) – terapijos tikslai ir metodai turėtų būti pritaikyti individualiai, remiantis nuodugniu ir individualiu šeimos situacijos

įvertinimu, todėl nėra vieno ir universalaus įvertinimo būdo, kuris būtų tinkamas visiems atvejams, kas gali tapti ir kliūtimi terapiniame procese. Tam, kad terapinis procesas vyktų sklandžiai ir būtų aiškiai struktūruotas, manoma, kad yra būtinas teismo sprendimas, kuriame būtų apibrėžti specialistų vaidmenys, bendravimo tvarka, konfidencialumo ribos ir sprendimų priėmimo atsakomybė. Johnston ir kt. (2001) teigia, kad tokie sprendimai padeda sistemingai valdyti vykstantį šeimos konfliktą ir efektyviai taikyti terapinę intervenciją. Jei tokie sprendimai nėra priimti, šią dalį – padėti susitarti – turėtų perimti terapeutas, dar prieš pradėdant terapiją. Tai gali sukelti pavojų apibrėžiant terapeuto vaidmenį, kas galiausiai gali kliudyti terapiniams susitaikymo procesui (Fidler ir Bala, 2010).

1.5 Psichoedukacija ir darbas su vaikais ir tėvais.

Susitaikymo terapijos metu psichoedukacija atlieka svarbų vaidmenį ir yra viena iš pagrindinių darbo instrumentų, padedančių tiek tėvams, tiek vaikams geriau suprasti savo emocines reakcijas, santykių dinamiką (Faust, 2018; Sullivan ir kt. 2010; Warshak, 2010; Johnston ir kt., 2001). Psichoedukacija padeda efektyviau prisitaikyti prie pokyčių ir sumažinti gynybiškumą. Ji stiprina terapinį aljansą, kurio dėka galima pasiekti efektyvesnių rezultatų (Polak, 2020; Garber, 2015; Dovydaitienė, 2001).

1.6.1 Kognityvinis darbas: mąstymo klaidų atpažinimas.

Dauguma tėvų, dalyvaujančių susitaikymo terapijoje, patiria stiprių emocinių išgyvenimų, kurie susiję su mąstymo klaidomis, kurios sukelia neigiamus jausmus (Burns, 2013). Jei tokie klaidingi mąstymo modeliai nėra suvokiami ir jie nėra reflektuojami, tai gali apsunkinti tiek tėvų emocinę būseną, tiek terapinį efektyvumą. **Kognityvinės elgesio terapijos (KET)** technikos, integruojamos į susitaikymo terapijos kontekstą, padeda tėvams atpažinti ir keisti šiuos mąstymo modelius į funkcionesnius (Schwartz, 2015; Garber, 2015, Burns, 2013, Dovydaitienė 2001). KET yra apibrėžiama, kaip psichoterapijos forma, kuri orientuota į individo nepageidaujamų ir neadaptivių minčių, įsitikinimų ir elgesio nustatymą bei keitimą (Faust, 2018; Garber, 2015). Greenberger ir Padesky (2019) savo knygoje “Nuotaika paklūsta protui” kognityviosios terapijos metodą apibūdina kaip minčių, nuotaikų, elgesio, fizinių reakcijų ir aplinkos sąveikos supratimą ir valdymą, ypatingą dėmesį skiriant minčių nustatymui ir keitimui kaip pagrindiniam būdui pasiekti teigiamus pokyčius.

1.6.2 Emocijų paleidimas: nuo įtampos iki saugumo.

Vienas iš dažniausiai pasitaikančių susitaikymo terapijoje iššūkių – stiprus emocinis krūvis. Vaikai dažnai jaučia pyktį, baimę ar lojalumo įtampą, o tėvai – skausmą, atstūmimą ir beviltiškumą (Lee-Maturana ir kt., 2020; Garber, 2015; Dovydaitienė 2001; Johnston ir kt., 2001). Psichoedukacinis darbas taip apima emocijų identifikavimą, įvardijimą (Greenberger ir Padesky 2019) ir saugų išreiškimą. Kai kuriais atvejais tai gali būti padaryta taikant kūrybinius metodus: piešimą, metaforines technikas ar vaidybines situacijas (Dovydaitienė 2001; Greenberger ir Padesky, 2019). Taip pat atsipalaidavimo technikas, tokiais kaip meditacija, kas leidžia ne tik nurimti, bet ir suvaldyti emocijas (Garber, 2015). Tokios priemonės ypač svarbios vaikams, bet taikomos ir suaugusiesiems, kurių neapdorotos emocijos gali tapti kliūtimi terapijai (Greenberger ir Padesky, 2019).

1.6.3 Tėvystės ir emocinių įgūdžių stiprinimas.

Psichoedukacija padeda tėvams atkurti pagrindinius tėvystės įgūdžius: empatišką klausymą (Miralles ir kt., 2023; Landreth ir Bratton, 2020; Woodall ir Woodall, 2017; Smith, 2016; Polak, 2020), ribų laikymąsi (Miralles ir kt., 2023; Baker ir kt. 2020; (Lorandos, Bernet ir Sauber, 2013; Templer ir kt., 2017), emocijų reguliavimą (Garber, 2015) ir nuoseklų elgesį su vaiku. Šie gebėjimai tampa esminiu terapinio proceso veiksmu, kai siekiama atkurti nutrūkusį ryšį ir sumažinti vaiko gynybines reakcijas (Kelly ir Johnston, 2001). Susitaikymo terapijoje susiduriama su stipriomis emocijomis (nerimu, baime, stresu, nusivylimu). Šiuos jausmus patiria tiek suaugę, tiek vaikai (Walters ir Friedlander, 2016), svarbu šiuos jausmus atpažinti ir reaguoti į juos (Landreth ir Bratton, 2020).

1.6.6 Bendra tėvų edukacija ir tarpusavio darbas.

Bendra tėvų edukacija susitaikymo terapijoje taikoma atsargiai, tačiau gali būti svarbus žingsnis atkuriant vaiko saugumą ir tėvų bendradarbiavimą (Walters ir Friedlander, 2016). Kai kurie modeliai, tokie kaip *Reunification Family Therapy* ar *Overcoming Barriers*, numato bendras sesijas tik esant minimaliam tėvų gebėjimui bendradarbiauti (Faust, 2018; Sullivan ir kt., 2010). Tokiose sesijose tėvams padedama suvokti, kaip jų tarpusavio konfliktai veikia vaiką ir skatinamas refleksyvus dialogas apie vaikų poreikius (Kelly ir Johnston, 2001; Garber, 2015).

Tėvų edukacija apima mąstymo klaidų atpažinimą, emocijų reguliavimą, bendravimo įgūdžių lavinimą bei vaiko lojalumo konflikto supratimą (Faust, 2018; Templer ir kt., 2017). Kai kuriais

atvejais rekomenduojama taikyti teismo įpareigojimą dalyvauti bendrose intervencijose, jei tai padeda užtikrinti proceso eigą (Johnston ir kt., 2001; Sullivan ir Kelly, 2001).

1.6.4 Psichoedukacija susitaikymo terapijos kontekste.

Skirtingai nuo bendrosios edukacijos, susitaikymo terapijoje psichoedukacija vyksta kryptingai – pagal individualų terapinį planą (Templer ir kt., 2017). Pasak Faust (2018) tėvai turi mokytis ir keistis visos susitaikymo terapijos proceso metu. Mokymasis terapijos metu nėra lyg atskira veikla, o viso terapinio darbo ašis, į kurią įpinami emociniai, elgesio ir pažintiniai aspektai (Landreth ir Bratton, 2020). Tėvams gali būti mokomis apie galimą vaikų elgesį, vaikų patirtą galimą lojalumo konfliktą (Walters ir Friedlander 2016) ir ką tai reiškia vaikui. Taip pat tėvai galėtų būti edukuojami apie įvairias reakcijos formas į traumines patirtis (Garber, 2015; Faust, 2018). Labai svarbu, kad jie suprastų ir savo pačių vaidmenį susiklosčiusioje situacijoje (Sullivan, 2019; Faust, 2018; Templer ir kt., 2017). Tėvų edukacija mažina vaiko įtampą ir gali padėti atkurti tėvų bendradarbiavimą (Warshak, 2010).

2. TYRIMO PROBLEMA, TIKSLAS, UŽDAVINIAI

Tėvų skyrybos vaikui dažnai tampa vienu iš didžiausių emocinių ir psichologinių iššūkių, kurie gali neigiamai paveikti jų psichiką, elgesį ir santykius (Auersper ir kt., 2019). Vienas iš reikšmingiausių padarinių po skyrybų yra vaiko ir vieno iš tėvų ryšio nutrūkimas, kuris kai kuriais atvejais virsta nepagrįstu tėvo atstūmimu (angl. *parental alienation*) (Baker ir kt., 2020; Johnston ir Sullivan, 2020). Nepaisant vis didėjančio dėmesio šiai problemai, specialistai taikantys susitaikymo terapiją (angl. *reunification therapy*), vis dar susiduria su metodologiniais, etiniais ir praktiniais iššūkiais, o jų patirtys šioje srityje išlieka menkai ištirtos (Polak, 2020). Literatūroje pabrėžiama, kad terapijos sėkmei būtinas aiškus atskyrimas tarp nepagrįsto tėvų atstūmimo ir realistinio susvetimėjimo (angl. *realistic estrangement*), nes nuo to priklauso taikomų intervencijų pobūdis (Baker ir kt., 2020; Walters ir Friedlander, 2016). Tačiau empiriniai duomenys rodo, kad specialistai ne visada turi aiškius vertinimo kriterijus ir dažnai remiasi subjektyviomis nuostatomis (Baker ir kt., 2020). Lietuvoje ši terapijos forma dar nėra reglamentuota, kas gali neigiamai paveikti jos nuoseklumą ir efektyvumą (Polak ir kt., 2020). Todėl būtina giliau analizuoti specialistų patirtis taikant susitaikymo terapiją, siekiant suprasti, su kokiais iššūkiais jie susiduria, kokius metodus taiko bei kaip šie aspektai daro įtaką terapijos veiksmingumui.

Tyrimo objektas. Specialistų patirtys dirbant su vaiko ir vieno iš tėvų ryšio atstatymu - patiriami sunkumai, procesas.

Tyrimo tikslas - Išanalizuoti specialistų taikytus metodus ir strategijas, kliūtis ir iššūkius, pasiektus rezultatus.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti, kaip ir kokius metodus taiko specialistai. Ryšio atstatymo procesą;
2. Suprasti su kokiais iššūkiiais ar etinėmis dilemomis susiduria specialistai ir išanalizuoti, kaip susidorojo su jais;
3. Išanalizuoti, kokius tikslus kelia specialistai. Ir kaip jie supranta sėkmingą terapiją
4. Labiau suprasti situaciją žiūrint iš tėvų ir vaiko perspektyvos.

3. METODIKA

3.1 Tyrimo dalyviai.

Tyrimo dalyvavo keturi specialistai – du vyrai ir dvi moterys, turintys psichologinį išsilavinimą bei praktinės patirties dirbant su vaikų ir tėvų ryšio atstatymo atvejais po skyrybų. Visi dalyviai yra šiuo metu praktikuojantys psichologai, kai kurie jų taip pat nurodė taikantys kognityvinės elgesio terapijos principus, turintys psichoterapijos mokymų ir praktinės patirties. Vienas dalyvis nurodė taip pat dirbantis kaip mediatorius. Dalyviai buvo atrinkti taikant tikslingą atranką, kai atrankos kriterijus buvo patirtis dirbant su tėvo-vaiko ryšio atstatymu.

2 lentelė Dalyvių duomenys – išsilavinimas, darbo patirtis, teorinė paradigma.

Lytis	Profesija	Patirtis dirbant su atvejais	Psichologinė darbo patirtis	Teorinė paradigma
Vyras (S.)	Psichologas-psichoterapeutas	10 atvejų	nenurodo	Kognityvinė elgesio terapija
Vyras (M.)	Psichologas-kandidatas psichoterapeutas	6 m.	nenurodo	Kognityvinė elgesio terapija
Moteris (J.)	Psichologė	1 m.	20 m. psichologo darbo patirties su šeimomis	Sisteminė šeimos psichoterapija
Moteris (N.)	Psichologė	nenurodo	33 m. psichologo darbo patirties su vaikais patirtis	Psichodinaminis požiūris

Amžius šio tyrimo kontekste nebuvo reikšmingas, todėl nebuvo fiksuojamas. Vienas dalyvis metais nurodė tikslią savo patirtį dirbant konkrečiai su ryšio atstatymo atvejais, kas sudarė 6 m. Kitas dalyvis minėjo atvejų skaičius, kai jų buvo apie 10 atvejų. Dar vienas dalyvis nurodė

bendra savo darbo su vaikais patirtį, kuri sudarė 33 metus. Ketvirtas dalyvis nurodė, kad darbo su šeimomis patirtis yra beveik 20 m., tačiau darbo konkrečiai su tėvų atstūmimo atvejais nurodo metus. Dalyviai dalijosi patirtimi, įgyta dirbant su šeimomis teismo kontekste, mediacijoje, krizių centruose ar konsultuojant individualiai (2 lentelė).

Dalyviai buvo informuoti apie tyrimo tikslą, tyrimo pobūdį ir sąlygas, su kuriomis jie sutiko. Tyrimas buvo vykdomas laikantis Lietuvos etikos principų bei konfidencialumo reikalavimų

3.2 Asmeninė refleksija.

Pasirinkta tema man, kaip magistrantūros studentei, jau baigusiai psichologijos studijas, buvo visiškai nauja. Net ir magistrantūros studijų metu ši tema nebuvo paliesta. Pirmoji literatūros analizė buvo atlikta nežinant ir nesuvokiant, kur tai nuves. Vienintelis aiškus dalykas tuo metu buvo supratimas, kad vaikų ir tėvų ryšį kartais padeda atstatyti specialistai. Kodėl tai reikalinga ir kaip tai vyksta neturėjau supratimo. Iš žmogiškos pusės buvau pastebėjusi, kad kai kurios motinos po skyrybų nenoriai dalijasi tėvyste. Tokių atvejų mačiau ir savo artimoje aplinkoje, kai dažnai buvo kalbama negatyviai apie tėvus, kurie „paliko“ šeimą. Tačiau iki šiol nesuvokiau, kokio masto tai gali būti problema.

Atlikus pirmąją literatūros analizę, supratau tik tiek, kad literatūroje minimi „atstumtasis“ ir „patrauklusis“ tėvai, kad yra metodai darbui su tuo, tam įtakos turi tėvų konfliktai, mąstymo klaidos ir pan. Kodų kūrimas buvo pirmasis žingsnis į temos analizę, juos konstravau taip, kaip tuo metu atrodė logiška. Tačiau remiantis kodais sukurtos temos man pradėjo kelti labai daug maišaties galvoje. Temų ir mini temų santykis man atrodė neproporcingas. Specialistai pateikė labai daug vertingos informacijos, kuri atrodė labai svarbi ir pasimečiau jos kiekyje, tapo sudėtinga įsivaizduoti kaip viskas turi atrodyti rašto darbe. Šiame etape, nusprendžiau atlikti pakartotinę literatūros analizę, jau kitomis akimis skaičiau kiekvieną straipsnį, kitomis akimis žiūrėjau į kiekvieną sąvoką, kuo jos skiriasi, kuo panašios. Labiau atkreipti dėmesį į specialistų išgyvenimus. Pastebėjau, kad net mokslinėje literatūroje yra daug painiavos, ypač kai kalbame apie sąvokas ir jų naudojimą skirtinguose tyrimuose. Tuomet supratau, kad nieko nuostabaus, kad iš pirmo karto nesupratau.

Pakartotinė temos analizė leido man pažvelgti kitaip ir į savo išskirtas temas, potemes ir mini temas. Tik po šio etapo supratau, kad į kodavimą ir temų kūrimą reikėjo žvelgti kitaip – ne tik indukciniai, bet ir dedukciniai būdai. Šis procesas man išėjo į naudą, ne tik dar labiau susipažinau

su temos problematika, tačiau turėjau galimybę dar kartą panagrinėti dalyvių interviu, peržiūrėti sukurtas temas ir jas koreguoti. Nerimą kėlė mintis, kad su tokia gausa svarbios informacijos netilpsiu į reikiamą migasro darbo apimtį, tačiau supratau, kad ši tema praktiškai nenagrinėta Lietuvoje, o tyrimas atskleidė nemažai vertingos ir reikšmingos informacijos. Todėl darbo netrumpinti. Nors apskritai procesas užtruko, tam tikras dalis teko dar ir dar kartą analizuoti ir vėl bandyti suprasti, tačiau esu patenkinta, tiek sukurtomis temomis, potėmėmis, tiek didesniu supratimu apie ryšio atkūrimo procesą, tiek viso rašto darbo rezultatu.

Atsakant sau į klausimą, kaip mano asmeninė patirtis galėjo daryti įtaką rezultatų interpretavimui, supratau, kad situacijos mano artimoje aplinkoje, kur po skyrybų mano draugės-mamos kalbėjo neigiamai apie buvusį vyrą-tėvą vaikų akivaizdoje, galėjo lemti didesnį jautrumą šiai temai, ypač vaiko ir atstumtojo tėvo atžvilgiu, o tam tikrus dalyvių pasisakymus interpretuoti su padidinta empatija būtent šiems vaidmenims. Todėl stengiausi reflektuoti, kada mano asmeninis matymas gali daryti įtaką interpretacijoms, ir nuolat grįždavau prie žodinio teksto, kad atsiremčiau į tai, ką tiksliai sakė dalyvis, o ne į savo nuojautes.

Viena iš galimų šališkumo rizikų buvo mano išankstinis įsitikinimas, kad būtent mamos dažnai priešinasi vaiko santykiui su tėvu po skyrybų. Tai galėjo turėti įtakos tam, kaip interpretuoju mamų elgesį tyrimo kontekste. Siekdama to išvengti, analizės metu kiekvieną išvadą stengiausi pagrįsti tiesioginėmis dalyvių citatomis, o ne asmeninėmis prielaidomis. Šiam šališkumui išvengti taip pat padėjo pakartotinės literatūros analizė ir teorinės dalies rašymas.

Galiausiai ši tema man tapo itin svarbi, įsijaučiau į kiekvieno dalyvio išgyvenimus. Empatiškai pajaučiau kaip jie galėjo jaustis tam tikrose situacijose, su kokiais sunkumais jie susidūrė. Taip pat tai leido pasvarstyti: *O kaip aš pasielgčiau šioje situacijoje? Ar galėčiau dirbti tokį darbą?* Atsakymas buvo, visai norėčiau pabandyti ir atrodo galėčiau.

3.3 Tyrimo metodas ir instrumentas.

Tyrimo metodas. Šiame tyrime buvo pasirinkta atlikti kokybinį tyrimą, teminės analizės metodu. Kokybinis tyrimas – tai tyrimas, kuriame tyrimo dalyviai yra interviuojami, o jų pasisakymai tampa tyrimo duomenimis, kurie vėliau analizuojami (Fugard ir Potts, 2015). **Teminė analizė** (angl. *Thematic Analysis*) yra orientuota į reikšmingus dalyvių bendrumus. Šis analizės metodas leidžia identifikuoti, organizuoti ir analizuoti tiek semantinius (paviršinius), tiek latentinius (paslėptus) bendrumus (D priedas). Šis analizės metodas yra lankstus ir tinka tyrimams, kurie

skirti analizuoti reikšmę, patirtis ar naratyvus įvairiose temose (Braun ir Clarke, 2012). Šiame tyrime taikytas **pusiau struktūruotas interviu**, kuris, pasak Braun ir Clarke (2012), yra vienas dažniausiai naudojamų metodų kokybinėje metodologijoje, leidžiantis tyrėjui struktūruotai, bet lanksčiai tirti tiriamųjų patirtis bei prasmes.

Tyrimo instrumentas. Atsižvelgiant į tyrimo tikslą, taip pat remiantis literatūros analize bei tyrimo uždaviniais buvo parengtas klausimynas, kuriame buvo vienas demografinis klausimas, vienas profesinės patirties klausimas ir 17 atvirto tipo klausimų (A priedas). Tyrimo instrumentas buvo aptartas ir suderintas su darbo vadove. Buvo pasiruošta patikslinamieji klausimai, tam atvejui jei dalyviai nesuprastų, ar atsakytų per glaustai. Tokia struktūra leido užtikrinti gilų temų nagrinėjimą, išlaikant tyrimo nuoseklumą ir atvirumą nenumatytiems, bet tyrimui reikšmingiems atsakymams.

3.4 Tyrimo eiga ir analizė.

2024 metų kovo - lapkričio mėnesiais buvo atlikti 4 pusiau struktūruoti interviu. Tyrimo dalyvių atranka buvo atlikta patogiuoju būdu, o pagrindiniai dalyvavimo kriterijai buvo, kad specialistai turėtų patirties dirbant su tėvo-vaiko ryšio atstatymu. Buvo siunčiami el. laišakai su prašymu dalyvauti. Taip pat laiško turinys buvo papildytas informuotu sutikimu (B priedas). Dalyviams sutikus dalyvauti tyrime, telefonu arba el. laišku buvo sutartas susitikimo laikas. Vienas iš dalyvių pareiškė norą susitikti kontaktiniu būdu. SU šiuo dalyviu buvo susitikta, jam patogioje vietoje, o su kitais dalyviais buvo sutartas prisijungimo internetu būdas. Atėjus interviu dienai, dalyviams buvo išsiųstos nuorodos į internetinį susitikimą, *google meet* platformos pagalba. Iš kiekvieno dalyvio buvo gautas sutikimas įrašyti interviu audio formatu. Interviu metu dalyviams buvo užduodami atviro tipo interviu klausimai, taip pat patikslinamieji klausimai apie specialistų patirtį dirbant su tėvo-vaiko ryšio atstatymu, išsilavinimu. Atvirų klausimų tikslas buvo atskleisti nagrinėjamą temą. Siekiant geriau suprasti dalyvių išgyvenimus, patirtį ar tiesiog pokalbio palaikymui, po užduoto atviro klausimo buvo pateikiami patikslinamieji klausimai, tokie kaip *“Galit plačiau apie tai papasakot?”*, *“Ar teisingai išgirdau, kad...”*. Buvo taikoma aktyvaus klausymo technika, kai dalyvis buvo palaikomas minimaliais reagavimais, tokiais kaip *“mhm”*, *“aha”*, *“taip”*. Interviu pabaigoje papildomai buvo klausama ar dalyviams nekilo kažkokių idėjų susijusių su tema. Tuomet buvo padėkota už dalyvavimą ir išjungiamas audio įrašas. Atsisveikinama.

Rašto darbe dalyvius identifikuojanti informacija buvo pakeista. Interviu su dalyviais laikas svyravo nuo 55 min. iki 1 val. 25 min. Transkribavus tyrimo medžiagą viso buvo gauta 84 psl. teksto ir gauti 72 kodai. Iš viso sukurta 12 temų, 22 potėmės ir 4 mini temos. Šiame tyrime buvo atlikta mišri teminė analizė – **iš dalies dedukcinė, iš dalies indukcinė**. Pradinės temos buvo suformuluotos remiantis teoriniais šaltiniais, tačiau analizuojant interviu tekstus buvo išskirtos ir papildomai išryškėjusios temos, kaip pavyzdžiui “Taikos namas”. Toks kombinuotas metodas leido išlaikyti teorinį nuoseklumą ir kartu atliepti dalyvių išgyvenimų realybę. Kaip pažymi Braun ir Clarke (2012), kad mišri analizė yra visiškai priimtina ir dažnai naudotina. Interviu duomenys buvo transkribuoti naudojant tiek automatines, tiek rankines transkripcijos priemones, siekiant užtikrinti duomenų tikslumą ir tyrimo patikimumą. Iš keturių atliktų interviu. Du su puse interviu buvo iš pradžių transkribuoti naudojant automatinę dirbtinio intelekto pagrindu veikiančią transkripcijos programą Sonix.ai (lietuvių kalba). Po automatinių transkripcijų atlikta kruopšti rankinė peržiūra, perrašant visą tekstą žodis po žodžio, nuosekliai klausantis originalaus įrašo. Tokiu būdu užtikrintas transkripcijos tikslumas ir atitikimas garso medžiagai. Likusi pusantro interviu buvo visiškai transkribuota rankiniu būdu, be jokios automatinės pagalbos. Šiame tyrime remtasi Braun ir Clarke (2012) teminės analizės metodologija, kurios pirma fazė “susipažinti su duomenimis” akcentuoja būtinybę įsigilinti į garso įrašus, klausytis jų, skaityti transkripcijas ir reflektuoti. Todėl, net ir naudojant automatinius įrankius, intensyvi rankinė transkripcijų korekcija atitiko šią metodologinę nuostatą. Duomenų analizė buvo vykdoma atliekama vadovaujantis tokiais žingsniais:

1. **Transkribavimas.** Visi interviu buvo perrašyti laikantis nuoseklių transkribavimo žymėjimo taisyklių:

- Svyravimai, klaidinga pradžia, kalbos nutraukimas (žymimas brūkšneliu; pvz., plonas-),
- Pašnekovo kiti garsai (pvz., mm-hm, ah-ha);
- Juokas, ilgos pauzės ir pan., skliausteliuose: (pauzė);
- Stiprius, stipresnius akcentus (žymima pabraukimu).
- Kableliais žymima tęstinė intonacija, iš esmės atitinkanti rašytinės kalbos gramatinį kablelį;
- Atvirkštiniai kableliai (kabutė) vartojami pranešamai kalbai žymėti;
- Trys taškai iš eilės (. . .) reiškia, kad stenograma redaguojama;
- Neaiškus žodis, blogai išgirstas - pvz. /jei/;
- Kito asmens įsiterpimas kalbant vienam. [J (mm)].

2. **Teksto analizė.** Transkribuoti duomenys buvo nuosekliai perskaityti ir analizuojami siekiant identifikuoti prasminius vienetus.
3. **Kodavimas.** Atliekant analizę buvo naudojama **NVivo 15** programos bandomoji versija. Pasibaigus bandomajai versijai, toliau buvo dirbama su *google docs* ir *google sheet* failais (D priedas). Kodavimas apėmė atskirų sakinių, frazių ar pastraipų priskyrimą teminiams kodams (C priedas).
4. **Temų formulavimas.** Kodai indukciniai buvo grupuojami į potemes, o šios – į platesnes temas ir atvirkščiai dedukciniai būdu, sukurtoms temoms buvo priskirti kodai ar sukurtos potemės (3 lentelė).
5. **Rezultatų pateikimas.** Cituojant dalyvių pasisakymus, iš transkripcijų buvo pašalinti garsiniai intarpai (pvz., niurzgėjimai), nereikšmingi garsiniai pailginimai (pvz., „taaaaaaii“, „irrrrr“) ir kalbos nutrūkimo ženklai. Asmeniniai identifikatoriai (vardai, vietovės) buvo pakeisti, tačiau **kalbos stilius ir leksika buvo palikti autentiški**, nekeisti.

Cituojant dalyvių pasisakymus, rezultatų aptarimų skyriuje, tekste kalba buvo šiek tiek koreguojama, siekiant skaitomumo ir aiškumo. Iš dalyvių kalbos buvo pašalinami nereikšmingi garsiniai intarpai, tokie kaip „mmm“, „eeemm“, „aa“, taip pat pertekliniai žodžių ar skiemenų kartojimai (pvz., „ir ir ir“ paliekant tik vieną „ir“, „kiek kiek kiek“ – „kiek“). Kalbos nutrūkimo vietos (pvz., „neik- neisiu“) buvo perrašytos į vientisą formą („neisiu“), kai tai nekeičia sakinio prasmės. Emocinis tonas, leksika ir prasmė buvo išlaikyti autentiški, tačiau forma buvo šiek tiek stilizuota siekiant teksto sklandumo.

Kai kuriais atvejais ilgesnės dalyvių pasisakymų ištraukos buvo trumpinamos, paliekant tik temai reikšmingas sakinio ar pastraipos dalis. Tokie trumpinimai tekste žymimi ženklu <...>. Kai kuriais atvejais dalyvio atsakymas į klausimą atsiskleisdavo ne vienoje, o keliose interviu vietose, kaip pavyzdžiui, svarbi mintis būdavo išsakoma vėliau, kalbant apie kitą temą arba kaip papildymas po refleksijos. Tokiais atvejais, siekiant išlaikyti temos vientisumą, citatos buvo sujungtos iš skirtingų interviu vietų, jei jos prasmiškai papildė viena kitą. Šie sujungimai taip pat žymimi <...> ženklu. Toks analizės būdas atitinka latentinės teminės analizės logiką, kai svarbios prasmės išryškėja visame pasakojime, o ne tik tiesioginiame klausimo-atsakymo formate.

3.5 Etikos principai.

Tyrimas buvo atliekamas vadovaujantis kokybiniais tyrimams keliamais etikos reikalavimais. Prieš pradėdant interviu, kiekvienam dalyviui buvo aiškiai pristatytas tyrimo tikslas ir eiga.

Dalyviai buvo informuoti, kad nebus renkama jokios asmens tapatybę atskleidžiančios informacijos, tokios kaip pavardė ar asmens kodas. Jie buvo iš anksto informuoti apie garso įrašymą interviu metu, jo paskirtį bei duomenų saugojimo trukmę – iki baigiamojo darbo gynimo dienos.

Dalyviams taip pat buvo paaiškinta, kam bus naudojami surinkti duomenys ir kas turės prieigą prie jų. Savanoriškas dalyvavimas buvo užtikrintas žodiniu dalyviu sutikimu, kuris papildomai buvo gautas prieš pat interviu. Tyrimai buvo atliekami privačioje aplinkoje, kurioje dalyvavo tik tyrėjas ir tiriamasis, siekiant užtikrinti konfidencialumą. Rašto darbe visi dalyvius identifikuojantys duomenys buvo pakeisti.

4. TYRIMO REZULTATAI

Šiuo tyrimu buvo siekta išanalizuoti specialistų patirtis dirbant su vaiko ir vieno iš tėvų ryšio atstatymu. Tyrimo tikslas buvo atskleisti specialistų taikomus metodus ir strategijas, jų patiriamas kliūtis ir iššūkius, bei suprasti, kaip jie vertina pasiektus rezultatus. Tyrimo metu buvo gilintasi į tai, kokius metodus specialistai naudoja ryšio atkūrimo procese, su kokiomis kliūtimis susiduria procese, kaip šias kliūtis šalina, su kokiomis profesinėmis dilemomis ir bei kokius tikslus sau kelia ir kaip supranta sėkmingą terapiją. Taip pat buvo siekta išgirsti kiekvieno dalyvių asmeninį požiūrį, pateikiant pasiūlymus temai. Taip pat siekta geriau suprasti, kaip šią situaciją suvokia specialistai, atsižvelgdami į tėvų ir vaikų perspektyvą. Tyrimo rezultatai buvo pateikiami remiantis tokiais sukurtomis temomis: „Temos sunkumas ir aktualumas“, „Atvejo įvertinimas, „Individualizuoti darbo metodai“, „Taikoma metodika“, „Psichoedukacija kaip metodas“, „Iššūkių procese“, „Specialistų tikslai“, „Sisteminė pagalba ir kliūtys“, „Sėkminga terapija. Kas tai?“, „Specialistų patirtys“, „Dalyvių pasiūlymai ir pamąstymai dėl sistemos ar praktikos tobulinimo“, „Taikos namas kaip intervencijos modelis“ bei „Vaiko perkėlimas į kitą globą“ (3 lentelė). Temos papildytos potėmėmis ir mini temomis, kurios padeda detaliau atskleisti specialistų išgyvenimus, taikomas praktikas ir bendrą šio proceso sudėtingumą.

4.1 Temos sunkumas ir aktualumas.

Pirmoje temoje „Temos sunkumas ir aktualumas“ buvo atskleistas specialistų požiūris į aptariamą temą. Vienas iš dalyvių pabrėžė, kad šis procesas yra itin sudėtingas, kupinas neapibrėžtumo ir įvairių paslėptų sunkumų. *S.: Na, labai sudėtingas ir sunkus procesas <...> Tai labai nedėkinga žodžiu sritis, bent jau dabar, mano atveju kažkaip <...> labai yra daug*

povandeninių akmenų. Kitas dalyvis išreiškė, kad darbas šioje srityje reikalauja daug asmeninių resursų ir emocinės ištvermės. M.: sunku yra dirbti <...> Daug energijos pačiam kainuoja. Specialistė J. paantrino kolegoms, pabrėždama, kad darbas šioje srityje specialistui yra labai nelengvas. J.: Nu, tas procesas iš tikrųjų labai nelengvas, ir <...> specialistui taip pat yra labai nelengva dirbti šitoj srity. Dar viena dalyvė atkreipė dėmesį ne tik į temos sudėtingumą bet ir į aktualumą, taip pat ir apie emocinį jos poveikį specialistui. N.: tarp kitko, tema labai sunki, labai aktuali. <...> Na aišku, aišku tos istorijos skaudžios griebia labiau negu negu paprasti kažkokie tai.

3 lentelė Tyrimo temos. Potemės. Mini temos.

Tema-dedukcinė/indukcinė	Temos pavadinimas	Potemė-dedukcinė/indukcinė	Potemės pavadinimas	Mini temos
Indukcinė	Temos sunkumas ir aktualumas			
Dedukcinė	Atvejo įvertinimas	Indukcinė	Informacijos rinkimas. Anamnezės analizė	
		Indukcinė	Atotrūkis ir nutrūkusios gijos tarp vaiko ir vieno iš tėvų	
		Indukcinė	Konfliktas, pasipriešinimas, nuostatos ir nuoskaudos tėvų santykiuose kaip sudėtingumą lemiantys veiksniai.	
		Indukcinė	Vaiko pasipriešinimas ir amžiaus įtaka.	
		Indukcinė	Realus ar nepagrįstas atstūmimas	
		Indukcinė	Vykstantys Teismai	
Indukcinė	Individualizuoti darbo metodai			
Dedukcinė	Taikoma metodika	Dedukcinė	Metodai pagal teorinę mokyklą	Kognityvinė elgesio terapija
		Indukcinė		Kitos mokyklos
		Indukcinė	Terapinio ryšio kūrimas	
		Indukcinė	Bendros ir individualios sesijos tėvams ir vaikams	
		Indukcinė	Žaidimai, piešimas darbui su vaikais	
		Indukcinė	Vaikui padedama atsiskirti nuo tėvų konflikto	
		Dedukcinė	Tarpinstitucinis bendradarbiavimas	
Indukcinė	Psichoedukacija kaip metodas	Indukcinė	Vaikų psichoedukacija	
		Indukcinė	Tėvų mokymas	Pasėkmių paaiškinimas
		Indukcinė		Tėvystės įgūdžių

		stiprinimas: bendravimo, elgesio ir emocijų valdymo ugdymas.	
Dedukcinė	Iššūkiai procese	Indukcinė	Vaiko pasipriešinimas ir lojalumo konfliktas
		Indukcinė	Vieno iš tėvų noras, kito nenoras ir lydinčios negatyvios emocijos ir nuoskaudos
		Indukcinė	Tėvų asmenybiniai ypatumai
		Dedukcinė	Mąstymo klaidos
		Indukcinė	Emocinis krūvis specialistui. Pasitraukimas.
		Indukcinė	Advokatų asmeninis suinteresuotumas.
Dedukcinė	Specialistų tikslai		Santykių, elgesio pokyčiai ir vaiko gerovė.
Indukcinė	Modelio stoka		
Dedukcinė	Etinės dilemos specialistų darbe		
Indukcinė	Sėkminga terapija. kas tai?		
Indukcinė	Dalyvių pasiūlymai ir pamąstymai dėl sistemos ar praktikos tobulinimo		
Indukcinė	Taikos namas kaip intervencijos modelis		Taikos namų idėja: intensyvios terapijos galimybė

4.2 Atvejo įvertinimas.

Informacijos rinkimas. Anamnezės analizė. Dalyvis S. pabrėžė, kad pradėdant terapiją yra būtinas pokalbis ir anamnezės rinkimas ir pokalbis. Šis etapas leidžia specialistui suprasti kaip vyksta bendradarbiavimas S.: *Būtinai, turiu pakalbėt <...> kaip anamnezę tokią susirinkt informaciją, ir tada, nu žiūriu, kaip, kaip vyksta bendradarbiavimas.* Kitas specialistas pabrėžė, kad nori suprasti priežastis, dėl ko nutrūko ryšys, kas atsitiko, kad buvę sutuoktiniai laikosi griežtos ir nelanksčios pozicijos. M.: *Suprasti kur yra priežastys. Kur tos yra giluminės priežastys. Kas nutiko, kad pirmiausia tarpusavyje sutuoktiniai arba buvę sutuoktiniai arba buvę partneriai susipyko ir eina principiniu keliu.* Specialistė N. pabrėžia poreikį pasiaiškinti, kokioje stadijoje nutrūko ryšys, ir kokios to priežastys. Taip pat specialistė užsimena apie lydinčius dokumentus, teisminę medžiagą ir teisėto atstovo pasakojimo elementus. Tai specialistei leidžia išsiaiškinti problemos gylį N.: *Nu tai pasiaiškinti, kokioj stadijoj tas ryšys nutrūko, dėl ko maždaug nutrūko. Palygini su gauta informacija. Būna gal kažkokie lydintys dokumentai, teisminė medžiaga arba pagaliau to teisėtojo atstovo pasakojimas. <...> Na ir paskui žiūri pagal gylį tos problemos.*

Atotrūkis ir nutrūkusios gijos tarp vaiko ir vieno iš tėvų. Šioje potemėje buvo rasta, pagal kokius kriterijus specialistai vertina atvejo sudėtingumą. Dalyvio S. teigimu, sudėtingumas šiuo atveju įvardijamas kaip atotrūkis – psichologinė distancija tarp, pavyzdžiui, tėvo ar mamos ir vaiko. *S.: tai sudėtingumas tai aš jį įvardinčiau atotrūkis, <...> tai sudėtingumas yra lygus distacijai, tai psichologinei distancijai, tarp tarkim to tėvo ar mamos ir vaiko.*

Dalyvės N. atvejo sudėtingumą vertina per prisirišimo prizmę. Prisirišimą, ji metaforiškai apibūdina kaip kuokštą gijų, jei gijų likę mažai vadinasi ryšys stipriai sutrikęs ir atvejis labai sunkus. *N.: Nu pagal ryšio. Nu, būna, kad tarkim virvė iš iš gijų, ar ne? Nu būna, kad tų gijų nutrūkę keturios, o būna, kad likę keturios, o dvidešim nutrūkusių. Nu pagal tai. Kaip tas ryšys yra sutrikęs. Jeigu labai stipriai sutrikęs ryšys, labai sunkus atvejis, labai sunku atstatyti. Ir dar kitas dalykas. Tai taip ir įvertini. Nu tai viena didelė gijelė belikusi, nu tai labai sunku atstatyti. <...> Nu prisirišimas, tiesiog prisirišimas.*

Konfliktas, pasipriešinimas, nuostatos ir nuoskaudos tėvų santykiuose kaip sudėtingumą lemiantys veiksniai. Potemėje buvo aptikti sudėtingumo vertinimo kriterijai. Pirmas dalyvis teigia, kad įsisenėję konfliktai, neigiamos nuostatos ir patirtos nuoskaudos didina psichologinę distanciją tarp tėvų ir vaikų. Visa tai didina sudėtingumą ir stiprina pasipriešinimą. *S.: visada yra jau kažkoks įsisenėjęs konfliktas <...> Nu ir aišku yra tos neigiamos nuostatos <...> kuo daugiau buvo susvetimėjimo, kažkokių tai nuoskaudų patirta, tuo ta distancija didesnė, tuo tas darbas sudėtingesnis, tuo didesnis pasipriešinimas.* Kitas dalyvis papildomai pabrėžia, kad atsižvelgia į norą bendradarbiauti ir mini, kad tie kurie nori atstatyti ryšį paprastai ir bendradarbiauja. *M.: į norą bendradarbiauti. Tie tėvai, kurie tikrai norėdavo padėti atstatyti santykius ar tai su buvusiu sutuoktiniu su vaiku ir patys stengdavosi. J. pastebi, kad susitikimų metu galima įvertinti abiejų pusių pasirengimą atkurti ryšį, kai abi pusės deda pastangas, procesas būna lengvesnis. J.: Susitikimų metu tada vis tiek matai. Kokio lygio yra ta kova? Kiek yra pasiruošę, nu vienas arba kitas, tam tam na ryšio atstatymui? Ir matai, kad jeigu, jeigu abu kaip ir nori atstatyt ir ir deda pastangas, tada tas yra nu lengvesnis atvejis <...> jeigu yra vieno, pasipriešinimas labai didelis <...> jeigu tai yra pasipriešinimas, va, o aišku jeigu yra tokie sudėtingi atvejai.* Dalyvė N. pabrėžia, kad vaikų nuteikinėjimas apsunkina ryšio atkūrimą, o dažnai pagrindine kliūtimi tampa nuoskaudos. *N.: Tai jeigu yra tas nuteikinėjimas <...> nu tai labai sunku atstatyti. <...> Nes nu juk, nuo to- nuo nuoskaudų ir priklauso, labai dažnai.*

Vaiko pasipriešinimas ir amžiaus įtaka. Vertinant atvejo sudėtingumą, specialistai atkreipia dėmesį ir į vaiko pasipriešinimą ir jo amžių. Specialistas S. teigia, kad vaikai dažnai būna nemotyvuoti, priešiška nusiteikę, patiriantys nerimą ir vengiantys terapijos. Tai, jo manymu, yra pagrindinė problema. Prievartinis dalyvavimas sesijose gali dar labiau sustiprinti neigiamą požiūrį į psichologus. *S.: Tai, būna nemotyvuoti, būna netgi pikti, tai yra, tai yra dar blogiau sakykim, demotyvuoti kažkaip tai, nusiteikę priešiška, nusiteikę kažkaip tai, nu kad čia bus labai blogai kažkas, dramos kažkokios, nerimo labai daug būna, tokio, žodžio negatyvaus nusistatymo ir vengimo eiti į terapiją, ta prasme į sesijas, ir čia yra nu pagrindinė bėda su vaikais. Ir dažnai jie yra tarsi prievarta tempiami pas tą psichologą ir tada jie dar daugiau nekenčia ir tu psichologų tada jie pradeda nekęsti.*

Kitas dalyvis pabrėžia mažesnių vaikų pyktį, kuris nėra toks stiprus. Vaikai dažnai į pakartotines sesijas ateina su atsargumu, nepaisant to, kad prieš tai sesija baigėsi pozityviai. *M.: su mažesniais vaikais lengviau dirbti, jų ta vėlgi myliu nemyliu yra mažiau <...> taip būna to pykčio, bet jų tas pyktis nėra dar taip įaugęs, ne? <...> Tai matosi, kad kitą kartą vėl su panašiom emocijom grįžta ir tas toks didesnis atsargumas buvo, nors atrodo, viskas čia visai gerai gavosi ir susitikimo pabaigoj ir patiko, ir malonu ir taip toliau.*

Specialistė J. papildo, kad nuo vaiko amžiaus priklauso kiek jis bus įtrauktas į sesijas. *J. Dažniausiai vaikai yra nu tokie mažamečiai arba nepilnamečiai, kurie kurie patys tiek neįtakoja. Jau su vyresniais vaikais, tai su vyresniais tai ir tekdavo dirbti ir su vaikais jau mokyklinio amžiaus, kurie būdavo kad patys ateina.*

Ketvirtoji dalyvė mini, kad paaugliai turi savo pasaulėžiūrą ir ryšio atkūrimas su tėvais ne visada pavyksta. Ji pateikia pavyzdį apie paauglę, kuri itin stipriai reaguoja į tėvus, tačiau sąmoningai pripažįsta, kad pyktį teks įveikti kai jausis tam pasirengusi. *N.: Jeigu tai jau paauglys, nes su vaikais paprastai pavyksta, bet nu paaugliai kartais turi savo matymą pasaulio ir kartais nepavyksta <...> Tai vat ir dabar vieną merginą turiu. Nė už ką. Nė už ką. Tas žodis mamos vardas arba tėvo vardas, viskas. Visa pasikeičia, prasideda, nu. Baisios reakcijos. Tai nu ji žino, kad anksčiau ar vėliau jai teks eiti į psichoterapiją ir šitą pyktį savo tėvam kažkaip. Įveikti. Nes tai trukdys tikrai jai, gyvent. Ne tėvam ir ne kažkam aplinkui, bet būtent jai. Ir patikėjo jinai tuo ir sakė gerai, kai būsiu jau stipresnė. Aš tai padarysiu, bet šiuo metu negaliu.*

Realus ar nepagrįstas atstūmimas. Dalyviai kalba abiejų atstūmimo tipų apraiškas. Pirmasis dalyvis pasakoja, kad būna, kai tėvas aršiai kovoja, kad atstatyti ryšį, tačiau buvo primušęs

mamą, apgadinęs turtą, tačiau šalia pabrėžia, kad kartais tuo būna daug piktnaudžiuojama. *S. nu būna kažkokia, nu tas vienas iš tėvų kažkaip labai aršiai kovoja ar tenai tampo visur po teismus. Ar ten kažką realiai yra padaręs pavyzdžiui mamai, ten primušęs. Ten apgadinęs jų turtą pavyzdžiui <...> Ir tada kaip ir atrodo gerai gal taip, bet kai kada ne, tiesiog yra piktnaudžiuojama tuo ir aš manau daug.*

Kitas specialistas pabrėžia, kad jei mažametis vaikas nenori bendrauti, tai dažniausiai yra tėvo su kuriuo vaikas gyvena nuteikinėjimo pasekmė. *M. jeigu toje šešių aštuonių metų vaikas nenori tai dažniausiai tai yra pasekmė to iš tėvų su kuriuo jisai gyvena. <...> kaip kliudo? Stengiasi nuteikinėja vaikus, /nu be abejo/ tai ne- ne paslaptis. Nuteikinėja, o tas va nuteikinėjimas jis jau neretu atveju jau būna ne vieneri metai kai jau ateina čia.*

Psichologė J. kalba apie vaikų patirtą smurtą, susidūrimą su tėvų alkoholio vartojimu, tačiau pasakoja ir apie atvejus, kai vaikas būna nuteikinėjamas. Ji pastebi, kad nuteikinėjantys tėvai į sesijas neateina. *J.: Iš tikrųjų tai daug yra tų žmonių, kurie, kaip aš sakau, vat tėčiai, kurie ten smurtą panaudoja, ar kažkaip ten alkoholis kaltas, ar kažkas tokio. <...> Visa mamos giminė nuteikia. Sako, kad tėtis yra blogas ir šita, ir vat tada tenka dirbti galbūt daugiau su vaiku, ir nes tėvai tuo atveju neateina.*

Kita dalyvė prisimena atvejį, kad vaikams matant prieš motiną nukreiptas netinkamas elgesys, ir prisimena kitus atvejus, kai vaikai nuolat nuteikinėjami prieš vieną iš tėvų.. Jei tai įtaka nesiliauja, atkurti ryšį tampa beveik neįmanoma. *N. Vaikai tą pajuto, pamatė, kad su mama negeri dalykai daromi, nes ten buvo tikrai daromi, jau to nebuvo įmanoma nuslėpt. <...> Vėlgi, labai dažnai tą ryšį atstatyti reikia tada, kai yra nuteikinėjami vaikai prieš tą asmenį. <...> Blogoji įtaka vaikui jeigu tebevyksta, tada tada tai yra labai sunku ir netgi vargu ar įmanoma.*

Vykstantys Teismai. Vykstantys teismai tai vienas iš atvejo sudėtingumo kriterijų. Vienas dalyvis, kalbėdamas apie sudėtingumą sako, kad bylinėjimasis reiškia beveik neįmanomą ryšio atstatymą. Ir labai vaizdžiai tai sulygina su karo lauku, kur specialistas gali būti pašautas nauju skundu. *S.: Pirma taisyklė, užtai ji ir yra labai teisinga, jeigu jie dar bilinėjasi, tai čia praktiškai beveik neįmanoma, apie kažkokio ryšio atstatymą kalbėt. <..> Jeigu bilinėjamasi tai praktiškai, kažkokie tai ryšio atkūrimai tampa labai sudėtingi, juos galima daryt, aš esu daręs, bet ta prasme tai yra kaip gydymas karo lauko sąlygom. tai tu gydai, bet kiekvieną akimirka vėl gali būti žmogus pašautas, nauju skundu.* Dalyvė J. patvirtina, kad ši kova labai apsunkina procesą. *J.: Va, o jeigu vyksta dar ta kova, tai labai labai aišku yra sudėtingi, kai tie sudėtingiausi atvejai*

ir būna, kada jau būna teismo sprendimu paskirtas psichologas. Specialistė N. pažymi, kad ilgai besitęsiantys teisiniai procesai tampa viena pagrindinių kliūčių atkuriant santykius. N. Nu, ne- nebaigti teismai yra turbūt, didžiausia kliūtis, nes nu vis tiek tai labai veikia emociškai žmonės.

4.3 Individualizuoti darbo metodai.

Pradėdami kalbėti apie taikomus metodus visi specialistai pabrėžė, kad taikomi metodai priklauso nuo atvejo. Pirmas specialistas tiesiog sako, kad tai yra nevienodi atvejai. *S. na, čia kažkaip matot nėra vienodi atvejai.* Antrasis specialistas kalba apie tai, kad ne visuomet bendravo su vaikais ir kad tai priklauso nuo to kaip įsitraukia tėvai. *M. ne visada bendraudavau su vaikais. Jeigu matydavau kad tarkime tėvai neįsitraukia, tai būdavo atvejų kur ir neidavau, nebedraudavau prie su vaikais, nes būtų didesnė žala negu nauda.* Dalyvė J. kalba apie skirtingus atvejus ir skirtingas tėvų išreikštus sunkumus. *J. Jeigu kreipiasi, tik kreipiasi suaugęs vienas iš tėvų dėl to, kad pavyzdžiui kreipiasi tėtis, kad jisai nebūna priimtas. Tėtis arba pavyzdžiui, kreipiasi mama, po skyrybų, ir kad jai yra sudėtinga atrast, reiškia ryšį su tėčiu ir jiniai nežino kaip, kaip padėti tam vaikui su tėčiu lengviau bendrauti, nes kartais tėtis nenori.* Kita dalyvė patvirtina, kad būna visokių atvejų, ir kiekvienas atvejis yra individualus. Ji pabrėžia lankstumo būtinybę. *N.: Visokių atvejų būna. <...> Bet nu vėlgi čia toks kiekvienas atvejis, ten tiek individualus, kad aš net neįsivaizduoju <...> nu tai taip lanksčiai reaguoji ir reguliuoji kitaip.*

4.4 Taikoma metodika.

Metodai pagal teorinę mokyklą. Kognityvinė elgesio terapija (KET). Du iš keturių tyrimo dalyvių atstovavo kognityvinės elgesio terapijos mokyklą. Pirmasis kalba apie neigiamų nuostatų keitimą taikant KET. *S.: Aš taikiau kognityvinės elgesio terapijos metodus <...> tai tiek keisti, nu, neigiamas nuostatas. Kitas dalyvis: būtent taikiau keto principus. esu labiau /tai/ kognityvinės elgesio terapijos šalininkas, tai jų pagrindais taikydavau (M).*

Kitos mokyklos. Kitos dvi specialistės taiko kitų teorinių paradigmu principus. Viena dalyvė pasakoja, kad jai padeda sisteminės šeimos terapijos principai, kurių ji ir mokėsi *J.: šita sisteminė šeimos psichoterapija, kurios aš mokiausi, irgi man padeda labai suvokti.* Dalyvė N. vadovaujasi psichodinamine mokykla. *N.: Mano, gal daugiau pažiūros būtų tokios link psichodinaminės pusės.*

Terapinio ryšio kūrimas. Nepaisant vartojamų skirtingų terminų, visi dalyviai, aptardami darbo metodus, akcentavo terapinio ryšio svarbą. Vienas dalyvis pasakė, kad prieš pradėdant dirbti su nuostatomis yra mezgamas ryšys, nes tik užmegztas ryšys suteikia galimybę dirbti su nuostatomis. *S.: tai, pavyzdžiui yra mezgamas ryšys, sakykim taip, psichologo ir vaiko, arba psichologo ir tėvų, /tas/ asmeninis kažkoks kontaktas su manim, jeigu jis pavyksta, tada jau galima bandyt kažkaip tada jau dirbti ir su tom nuostatom, su kažkokiom tai tom problemom santykio atkūrimui, tai tai psichologiniai metodai ryšio kūrimas.* Kitas dalyvis kalba apie tai, kad svarbu išgirsti ir suprasti kas nutiko. *M.: Stengiuosi išgirsti, suprasti, kas yra ne taip. Iš, tarkim jeigu tai yra mama, kas nutiko, kad tokia situacija nu apskritai priėjo.* Specialistė J. paantrina, kad pokalbis, leidimas išgirsti, leidimas pasakyti yra svarbūs procese. *J.: Tai vat tai yra ir pokalbis, ir leidimas išgirsti vienas kito, ir tiesiog, ir leidimas kitam pasakyt, ką jisai norėtų pasakyti.*

Dalyvė dalijasi, kad dirbant su vaikais, esant poreikiui, pasitelkia žaidimus. Tuo tarpu tėvui bandoma sukurti emociškai saugi “šilta vieta”, kad galėtų rasti tinkamą kontaktą su aplinkiniais. *N.: Tai yra visokių metodų, kaip tam vaikui nuotaiką pakelt. Ta prasme, matai, kad ten nu jau užstrigo, nu tai pasiimi stalo žaidimą ir pažaidi kartu. Ir staiga jisai tampa laimingesnis. <...> kai žinai jo aplinką, tai ieškai toj aplinkoj šiltų vietelių, kur tas atstumtasis galėtų prisiglausti ir jeigu sąžiningas žmogus nu teisingai, teisingai eit į tą kontaktą. Tai vat tokiu būdu dirbdavau daugiau.*

Bendros ir individualios sesijos tėvams ir vaikams. Du dalyviai pabrėžė, būtiną sąlygą pakalbėti su visais dalyviais, tačiau pirmiausia bendrauja su atstumtuoju, vėliau kitu tėvu. Galiausiai specialistas pakviečia abu tėvus kartu. *S.: Būtinai, turiu pakalbėt su visais, aišku. <...> mano vėlgi darbo metodai, pirma kalbuosi su jumis, paskui tai kalbuosi su ta kita vaiko tėvu ar mama. Vėliau bendras susitikimas, o paskui su vaiku. Su vaiku, paruošiamieji susitikimai su tuo iš tėvų, kuris atstato ryšį ir toliau bendri susitikimai.* Antras dalyvis pabrėžia, kad tam, kad sumažinti kliūtis ir padėti pastiprinti vaiką ryšio atstatymo procese, reikia abiejų tėvų susitikimų. *M. Dviejų. Kito reikia tam, kad sumažinti vėlgi galimybę daryti kliūtis.* Trečia dalyvė pabrėžia, kad vaikai procese mažiausiai dalyvauja, nes tai suaugusio atsakomybei. Dažniausiai dirbama su tuo, kuris kreipiasi. Su vaiku dirbama, jei jis yra vyresnis. *J.: Tai vaikas tame mažiausiai dalyvauja, nes tai yra suaugusio <...> kuris kreipiasi su juo būna ir dirbama. <...> Nu vat, tai jeigu vaikas yra jau pakankamai protingas, jau turi metų, tai tada su juo galima dirbti.* Ketvirta specialistė dirba pirmiausia su vaiku, vėliau yra kviečiamas atstumtasis, o galiausiai dirbama su abiem tėvais. *N.: Vaikas kažkiek palanko su ir atstumtasis žino, kad jo bus*

eilė. Ir po to, jeigu tas patrauklusis dar nebuvo atėjęs, pasikviečiau tą. Ir tada jau kaip paprastai eina diada, atstumtasis plius vaikas

Žaidimai, piešimas darbui su vaikais. Žaidimai tai vienas iš specialistų pasirinktų metodų dirbant su vaikais. Vienas specialistas pasakoja, kad susitikimai su vaikais vyksta žaidimų būdu, kas padeda suprasti kaip jaučiasi vaikas. *M. Jeigu tarkim su vaikais tai žaidimų procesas ar ne?* Dalyvė J. pasakoja, kad žaisdami vaikai gali patirti teigiamų emocijų. *J. žaisdami jie gali patirti teigiamų emocijų.* Kita dalyvė pasakoja, kad būtent žaidimų pagalba pastebi daugelį vaikui kylančių problemų. *N.: Vėlgi, pamatai visai iš kitų aplinkinių dalykų. Žaidimuose man kiek išlenda jų problemos. Jie apie jas nekalba. Arba prabyla tik tai, nu va dabar čia visai ne į temą, po labai labai ilgo laiko žodžias prabyla. Aš jau žinau visa tai, nes aš matau iš jo elgesio ir piešinių, iš jo žaidimų, iš jo manipuliacijų ten su žaisliukais.*

Vaikui padedama atsiskirti nuo tėvų konflikto. Temoje pirmas specialistas pabrėžia, kad vaikai kartais suvokia, kad elgiasi neteisingai vieno iš tėvų atžvilgiu, tačiau dėl lojalumo kitam tėvui pasirenka jo pusę. *S. vaikai kažkiek supranta, kad galbūt jie negerai elgiasi su tuo tėvu, kad nu čia yra jų tėvas ir kad čia vis dėl to jiems kažkaip tai kitaip galbūt vertėtų elgtis, bet jie iš lojalumo mamai, nu ta prasme arba tėčiui, nu tam vienam iš tėvų iš lojalumo, jie sakykime kažkaip pasirenka tą pusę ir jie supranta, kad jie neteisingi.* Kitas dalyvis aptardamas nuoskaudas pastebi, kad vaikas pradeda gyventi ne savo nuoskaudom, o tėvų. *M.: vaikas pradėjo užimti kažkurio tai poziciją ir pradėjo gyventi ne savo nuoskaudom ar supykimu, ne savo nuoskaudą ar pyktį prisiėmė, o savo, iš tėvų su kuriuo gyvena.* Trečia dalyvė kalba apie tai, kad tuomet kai vaikas patenka į tėvų “trikampį”, individualiai su vaikais, siekiant padėti jiems susidėlioti savo požiūrį. *J.: Tai vat jie kada papuldavo į tą tokį trikampį, kaip aš sakau, tarp tėčio ir mamos, tai vat su jais tai jau būdavo, kad kartais atskirai su vaikais tenka dirbti ir jau iš vaikų požiūrio truputėlį stengtis padėti.* Ketvirta dalyvė pažymi, jog net ir bendraujant su labai protingu paaugliu, galimos motinos įtakos jo nuomonei atvirai nepaliesi. *N.: Net jau su labai protingu paaugliu tokių temų nepaliesi. Nu, kad čia ne tavo nuomone, čia tau įtaką padarė tavo mama.*

Tarpinstitucinis bendradarbiavimas. Tarpinstitucinis bendravimas tai galima pagalba šeimai. Apie tai kalba visi keturi dalyviai. Pirmasis tiesiog pamini, kad konfliktinėse situacijose tarpininkauja institucijos. *S.: Kažkokios institucijos tarpininkauja.* Antrasis dalyvis M. teigia, kad priverstinis institucijų įsikišimas, pavyzdžiui, per antstolius ar socialinius darbuotojus, dažnai

neduoda laukiamo rezultato. Vis dėlto trumpi tarpininkavimo epizodai tarp socialinių darbuotojų ir specialisto pasirodo esantys veiksmingesni. Dalyvis pažymi, kad tokiose situacijose stengiasi pateikti pasiūlymą. *M.: Nes praeityje teko keletą kartų tarkime tą vėlgi su anstoliu, kad ateitų ar tenais su socialine darbuotoja, naudos nedaug būdavo. <...> Be abejo tai vaikų teisės būna įvairiai būna padeda būna nepadedą, kažkaip tai jeigu kalbant apie antstolius, nes ir su antstoliais būna tenais socialiniai tai vėlgi darbuotojai, kai ateina iki čia tai po pokalbio to trumpo pokalbio nu tai mediacija be abejo padeda, dažnai būna iš karto stengiuosi pateikti pasiūlymą.* Kaip teigia J. kartais vyksta darbas komandoje su socialiniais darbuotojais, vaikų teisių specialistais, tam kad išspręsti kilusius tėvų tarpusavio konfliktus. *J.: Įsijungia ir kartais institucijos <...> vaikų teisių specialistai, ir socialiniai darbuotojai ir tada vat tenka, tenka dirbti ir kartais net ir komandoj. Kaip, kaip tiesiog tuos konfliktus spręsti, kaip susėsti, kaip kalbėtis ir dėl ko tai reikia kalbėtis? <...> Tai vat aš galvoju, kad institucijos, kurios įsikiša, jos jau kažkiek stengiasi padėti.* Ketvirta specialistė pabrėžia kitų institucijų dalyvavimą procese. *N.: Nes vistiek yra minimum keturi dalyviai tas, su kuriuo kuriamas ryšys, vaikas, tas, kuris atseit tą ryšį turi, bet nepadedą sukurti su kitu na dar koks nors institucijos atstovas paprastai jau būna.*

4.5 Psichoedukacija kaip metodas.

Vaikų psichoedukacija. Tyrimo dalyviai pasakoja apie vaikų psichoedukaciją kaip darbo metodą. Vienas dalyvis pasakoja apie tai, kad vaiką kviečia suprasti, ką jis jaučia, klausdamas apie tai su mintimi, jog nepatogus jausmas galiausiai adaptuosis. *M.: Tai žaidimų metu tai vėlgi kaip jaučiasi? Neretai tai klasiu tai kad akcentuoti tarkime /ane/, apie nerimą ar ne? <...> pradžioj bus diskomfortas, jausitės nepatogiai, nemaloniai, bet jeigu eisite su noru adaptuoti tą jausmą jisai dings.* Kita dalyvė padeda vaikui pažvelgti į situaciją iš įvairių perspektyvų. Esant susitaikymo vilčiai, jis padeda vaikui suvokti, kad vienas iš tėvų negrįš gyventi namo, tačiau vaikas vis dar turi abu tėvus. Akcentuojama, kad kaltinti save ar tėvus yra klaidinga. Vaikui paaiškinamos mąstymo klaidos, kad jis neprisiimtų nepagrįstos kaltės. *J.: tada jau dirbi atskirai su vaiku, kad jis tiesiog pažvelgtų iš kitų pusių, kokie tie yra tėvai ir kad vat galėtų atstatyt tą ryšį su vienu ir su kitu. <...> įtikint vaiką, kad negrįš vienas iš tėvų. Kad abu tėvelius turi, kad ir mama ir tėtis yra, ir kad neturėtų vaikas vilties <...> negali kaltinti tėvų dėl to, kad jie ne kartu. <...> ir vaikui paaiškinamos tos klaidos yra /dėl to/, kad ir vaikas neprisiimtų kaltę.* Kita tyrimo dalyvė kalba apie tai, kad jei nepavyksta sumažinti vaiko nuoskaudų ar atstatyti ryšio, suteikiama informacija, jog ateityje terapiją tikriausiai reikės pakartoti. *N.: Jeigu ir nepavyksta, tai paleisti, jį labiau pasveikusi su tuo kaip yra, arba bent jau su žinia, kad vis tiek anksčiau ar vėliau jisai*

turėsi turėsiu atleisti tam tėvui ar motinai, ar ten seneliui, su kuriuo dabar niekaip nepavyko atstatyti. Ir nes su pykčiu ir su ta nuoskauda nu žmogus laimingas nebus. <...>Tada jau tiesiog suteiki informaciją, kad ateity tą tikriausiai reikės pakartoti.

Tėvų mokymas – Pasekmių paaiškinimas. Kitas svarbus psichoedukacinis metodas, apie kurį kalbėjo dauguma tyrimo dalyvių tai pasekmių aiškinimas. Vienas dalyvis pasakoja, kad nemoko tėvų gyventi, tačiau pasidalija išvalgomis apie tai, prie ko gali privesti netinkamas bendravimas su vaiku. Pasak jo, mylintys tėvai dažnai įsiklauso ir pakeičia savo elgesio modelį. *M.: pasidalinu savo išvalgomis, nemokau gyventi, sakau prie ko gali privesti toks bendravimo būdas su vaiku ir kas gali būti ateityje su vaiku. Ir tie tėvai kurie myli savo vaikus, įsiklauso. Ir neretu atveju pakeičia politiką bendraujant su vaikais. Tai reiškias, jeigu trumpai tariant mažiau žalioja. Kita specialistė kalba apie tai, kad padeda tėvui suvokti, jog pykčio protrūkiai ar smurtas neišspręs problemos ir neatkurs ryšio su vaiku. J.: Suvokimas, kaip tai reikia ir kad galbūt ar ten pykčio protrūkiai ar smurtas kažkoks jisai ten neišspręs ir tas ryšys nebus atstatytas. Trečia dalyvė taip pat kalba apie tai, kad pyktis ir kerštas nepadeda atstatyti ryšio. Ji nurodo, kad ji kalba apie tai. N.: Tai nu aišku, reikia apie tai kalbėti, reikia tartis, reikia, reikia parodyti, kur, kur tai vyksta ir dėl ko tai negerai nu ir panašiai. <...> labai pyksta ant to, kuris galbūt įtakoja tą atstūmimą. Tai nu taip, tai irgi labai toks didelis kliuvinys, nes nu tos negatyvios emocijos bet kokiam ryšiui su kitu žmogumi yra labai pragaištingas reikalas. O vaikai labai jaučia šiuos visus dalykus. Nu tai vėlgi tada kalbi apie tas emocijas apie tą kerštą.*

Tėvų mokymas – Tėvystės įgūdžių stiprinimas: bendravimo, elgesio ir emocijų valdymo ugdymas. Visi dalyviai kalba apie tėvų įgūdžių trūkumą. Dažniausiai išryškėję trūkumai tai bendravimo, elgesiniai ir emocijų valdymo. Pirmasis specialistas teigia, kad tėvams trūksta komunikacinių įgūdžių bendraujant su vaiku, jie tampa emocingi. Tokiose situacijose dažnai pereinama prie bausmių, grasinimų, kaltinimų ar gėdinimo. Pastebimas emocijų nevaldymas. Emocijų valdymo įgūdžių yra mokomasi terapijos metu leidžiant išsišnekėti. *S. paskui tiesiog elementarių tokių komunikacinių įgūdžių nebuvimas, kaip vat pasakyt, vaiko neužgaunant <...> tokia komunikavimo bėda, tiesiog perinam į kažkokias grasinimus, bausmes, kaltinimą, gėdinimą <...> ir dirbti su <...> ir leidžiant išsišnekėt <...> kas dažniausiai ateina vat matau tai, emocijų valdymas būna problema, kitaip tariant ar pykčio valdymas. Kitas dalyvis taip pat pastebi, kad tenka dirbti su bendravimo su vaiku įgūdžių stoka, kai tėvai laikosi nuostatos, kad vaikas “privalo” ir jis neturi jokio pasirinkimo. M. Būna tai. Būna gal sunkiau tiktais tuo atveju kai vė gi matau kad tarkime tas toksai priėjimas būna daugiau, nesakau, nenoriu sakyti to žodžio,*

daugiau toksai “vaikas mane privalo klausyti ir viskas, kaip čia dabar jis neturi jokio pasirinkimo”. Tenka dirbti.

Trečia dalyvė pabrėžia, kad tėvams trūksta tiek bendravimo su vaiku įgūdžių, tiek elgesio įgūdžių, kurių reikia mokytis. Dalyvė kalba ir apie emocijų atpažinimo mokymąsi, kuris padeda išvengti tolimesnių konfliktų. *J. Tie įgūdžiai, kaip reikėtų elgtis <...> Ir tada įgūdis, kad kaip, kaip bendrauti su tuo vaiku (J. mhm), kaip bendrauti ir ir kaip kaip ne, tiesiog, nepaversti to vaiko instrumentu savo, savo, savo vat, savo norų tenkinime. <...> kaip galima būtų tiesiog tą konfliktą išvengt pozityviai, savo naudai, apie tai, kalbėtis, kad turi būti dialogas, kad turi būti susitarimai po žingsnelį, galbūt vienokį ar kitokį, iš karto visko galbūt negali padaryti, tai tiesiog tada galvok, kokį žingsnelį gali padaryti toliau. Kaip tau pavyko? Kaip tau išėjo? Kokios emocijos apėmė, kad vat tiesiog tas įgūdis jisai gautųsi ir po to didesnis ir susitinkant, ir būnant, ir bendraujant.* Ketvirta specialistė pabrėžia emocijų valdymą, kurio tėvai dažnai mokosi ir tam tikruose tėvų įgūdžių kursuose. *N.: Nu tai taip apie tą emocijų valdymą, žinoma, irgi tuose kursuose išgirsta. Tai čia, čia priešingas dalykas, vat tas nemokėjo parodyti emocijų, o kiti, jas parodo pernelyg greitai ir pernelyg daug ir pernelyg aršiai*

4.6 Iššūkiai procese.

Vaiko pasipriešinimas ir lojalumo konfliktas. Vienas didžiausių iššūkių specialistų darbe tai vaiko pasipriešinimas, kurį dažnai lydi ir lojalumo konfliktas. Pirmas dalyvis pabrėžia, kad vaikai yra nemotyvuoti ir nenori matyti tėvo su kuriuo atkuriamas ryšys. *S. Tai pagrinde yra, vaikai nemotyvuoti, nu nes jie tikrai nenori, kadangi ryšio nėra tai jie nenori matyti to tėvo su kuriuo atkuriamas turėtų būti ryšys <...> bet jie iš lojalumo mamai, nu ta prasme arba tėčiui, nu tam vienam iš tėvų iš lojalumo, jie sakykime kažkaip pasirenka tą pusę. <...> jie tiesiog gyvena su vienu iš tėvų, tai natūraliai tampa lojalūs labiau.* Antras tyrimo dalyvis taip pat pabrėžia vaiko nenorą dalyvauti sesijose. Vaikai pradeda užimti kažkurio tėvo poziciją ir yra lojalesni vienam iš tėvų. *M. neretai vaikas nenori ateiti <...> vaikas pradėjo užimti kažkurio tai poziciją <...> vaikai būna lojalesni tiems tėvams su kuriais gyvena.*

Dalyvė J. pasakoja apie įvykį, kai vaikas pasiekė specialisto kabineto duris, tačiau susitikimas neįvyko, nes jis nenorėjo. Užsimena, kad vaikas yra pastatytas į nori-nenori “pasirinkimo” poziciją. *J. Yra yra atvejas, buvo kad atvedę, bet šitą bet jisai neįvyko, nes vaikai nenorėjo, vaikai pabėgo <...> Ir tas vaikas būna kartais pastatytas į tą tokią sprendimų priėmimo vietą, kad jeigu tu nori arba tu nenori, arba vaikas nenori.* Ketvirta dalyvė pateikia realų pavyzdį, kaip

vaikas kategoriškai atsisako bendrauti. *N. Vaikai, vienas dar pradinėj mokykloj, devyni maždaug dukrelė jau dvylikos, trylikos. Ir su tėvu atsisako abu kategoriškai bendrauti. <...> Kartais jau yra teismo sprendimas, tik jis nevykdomas, nes vaikas atsisako.*

Vieno iš tėvų noras, kito nenoras ir lydinčios negatyvios emocijos ir nuoskaudos. Visi tyrime dalyvavę psichologai, kaip kliūtį įvardija vieno iš tėvų norą, o kito nenorą, kad būtų atstatytas vaiko-tėvo ryšys, o tėvų santykius lydi neigiamos emocijos ir nuoskaudos.

Pirmas dalyvis pasakoja, kad nuoskaudos neleidžia blaiviai matyti situacijos. Taip pat pažymi, kad vyksta kenkimas ryšio atstatymui, nes vienas yra nesuinteresuotas, kadangi vaikas ir taip gyvena su juo. *S. daug nuoskaudų yra ir jos neleidžia matyt blaiviai situacijos <...> nebendradarbiavimas, nu visaip ten kenkimas. <...> Ir yra elgiamasi egoistiškai, tai pavadinčiau kaip ir neatsakingai vaikų atžvilgiu <...> Nu tai vat eee pagrindinė ir yra turbūt kliūtis tai kada tėvai arba vienas iš tėvų nenori bendradarbiaut. <...> nes jeigu vienas nesuinteresuotas iš tėvų, neturi noro, tam ryšio atstatymui, nu ta prasme piktybiškai elgiasi, nes vaikai su juo ir taip gyvena, jam nereikia jokio ryšio, tai jis neis, nei į ko- kažkokią terapiją, nei jis man atsivers. Ta prasme, jau viskas tinka, kaip yra.* Antras dalyvis paantrina pirmajam ir mini, kad tas tėvas kuris nenori atstatyti santykio, jaučiasi gerai toje situacijoje, kurioje yra. Papildomai specialistas išryškina nuoskaudų reikšmę ir įtaką ryšio atstatymui. *M. Nuoskaudos. Jeigu kalbant apie buvusį partnerį, nuoskaudos, nes kitu atveju, jeigu ne nuoskaudos, tai netrukdytų ir nedarytų kliūčių. <...> taip. yra gal taip, ee kaip taisyklė dažniausiai, be abejo, tas iš tėvų kuris nori atstatyti ryšį su vaiku, jisai ateidavo. Tai nebuvo nei karto kad neateitų. O štai kuomet gyvena su vaiku, ar ne? Tas iš tėvų jisai ne visuomet linkęs būdavo ateiti, nes jam ir taip gerai.*

Kita dalyvė nurodo apie mamos trukdymą atstatyti ryšį. Jaučiamas jos pyktis, nuoskaudos. *J. Jeigu yra ryšys su mama, tai tada sunku su tėčiu, nes nes mama kaišioja pagalius tėčiui į ratus. Ir yra dar, savų, savų pykčių, savų tokių nuoskaudų, dėl ko, dėl ko jie kovoja, ir tas ryšio atstatymas iš tikrųjų nėra lengvas dėl to.* Dalyvė N. atkreipia dėmesį į vyraujančias neigiamas emocijas, konfliktus ir mamos elgesį. Specialistė mini, kad jei mama iš esmės ir neprieštarautų ryšio atstatymui, tai jos elgesys vistiek apsunkina problemą. *N. Na, o kodėl tu atspastatei mašiną čia kaip man dabar tuos vaikus pas tave atvesti? Nu gi ne dėl to /kalta/ aišku, kad tarp jų ten yra kažkas anksčiau įvykę, dėl ko jie išsiskyrė, tiesiog tie žmonės. <...> negatyvios emocijos bet kokiam ryšiui su kitu žmogumi yra labai pragaištingas reikalas. O vaikai s labai jaučia šituos*

visus dalykus. <...> net jeigu mama iš esmės neprieštarautų, kad tas ryšys būtų atgamintas, bet jinau tokiu savo elgesiu nuapsunkina problemą.

Tėvų asmenybiniai ypatumai. Tėvų asmenybinės charakteristikos, taip pat kartais tampa iššūkiu procese. Pirmasis dalyvis mini, kad dažnai tenka nutraukti paslaugų teikimą dėl tėvų psichikos sveikatos problemų, pavyzdžiui, priklausomybių ar asmenybės sutrikimų, tokių kaip narciziška asmenybė. Tokiais atvejais rekomenduojama pradėti nuo individualios psichoterapijos. *S. Dažnai deja tenka nutraukti paslaugą ir parekomenduoti tėvam pirma praeiti asmeninę psichoterapiją, nes matosi, kad priežastys dažnai būna ir to asmens psichinės sveikatos sušlubavimas taip sakyčiau. Priklausomybės <...> pavyzdžiui kažkoks ten narcisistinė asmenybė.* Antras dalyvis kalba apie tai, kad tėvo norinčio atstatyti ryšį charakterio sunkumai apsunkina procesą. *M. Kartais būna ir kitaip, kartais būna vėlgi to tėvo kuris bando atstatyti ryšį charakterio sunkumai.* Dalyvė N. pasakoja apie atvejį, kur paaiškėjo, kad tėvas turėjo psichopatinės asmenybės bruožų: *Ir galų gale išaiškėjo man asmeniškai, tas kas neišaiškėjo kitiems specialistams. Nu vat vėlgi, ką reiškia didelė mano patirtis, nu tai buvo mm psychopatas tėvas. Jie, žinot, labai moka maskuotis. Ir tai nebuvo kažkoks tai nusikaltėlis. Jis tiesiog santykiuose su žmonėmis manipuliudavo be galo sėkmingai. Vaikai tą pajuto, pamatė, kad su mama negeri dalykai daromi, nes ten buvo tikrai daromi, jau to nebuvo įmanoma nuslėpt.*

Mąstymo klaidos. Specialistai aptaria mąstymo klaidų gausą. Buvo pastebėtos pagrindinės mąstymo klaidos, kuriomis pasižymėjo tėvai ir vaikai, pavyzdžiui juoda-balta: *čia dažniausiai ta klaida matyt, viskas arba nieko, mąstymas juoda balta /kažkaip/ arba geras arba blogas (S).* Kitas dalyvis nurodo vaiko kaltės prisiėmimą – suasmeninimą N. *Daugiau vaikai pasimetę, nu kaip. Būna kaltę jaučia, kad vėl dėl manęs tėvai pykstasi. Nu tai klasika. Vėlgi vadovėlinės tiesos.* Pastebimas ir kaltinimas, kai tėvai kaltina vienas kitą: *kad tai čia tai viskas kaltas tik sutuoktinis, o ne pats (M) arba atrodo, kad aš pats darau gerai, a o kitas daro blogai (J).*

Emocinis krūvis specialistui. Pasitraukimas. Vienas iš iššūkių, išryškėjusių dalyvių pasisakymuose, yra pačių specialistų patiriama emocinė įtampa dirbant su šeimomis. Kartais specialistai jaučiasi beviltiškai. Jų vaidmeniu bandoma manipuluoti arba apkaltinti, kad jie daro kažką blogai. Todėl esant galimybei atsisakoma dirbti su ryšio tėvų atstūmimo atvejais: *Tokia gana beviltiška. Šiaip jau nu kaip psichologo akim žiūrint. Man tai retai pavyskta atstatyt jeigu atvirai, tai kažkai tai daugiau tik tai yra skundai ir bandymas įtraukti psichologą į teismo procesą kažkaip juo manipuluoti jo išvadom <...> jeigu galiu aš atsisakau visada, dabar. (S).*

Kitas specialistas taip pat išsako, kad šis darbas reikalauja daug energijos. Taip pat apie patirtus grasinimus. Ir priduria, kad nebepriima užsakymų : *M. Daug energijos pačiam kainuoja <...> ten dažnai būna tai grasinimai su LPSu <...> pasakysiu, sunku yra dirbti ir nebedirbu jau. Nebepriimu užsakymų.* Kita dalyvė reflektuoja, kad dabar jau nebedirba su ryšio atstatymu, tai tikrai labai sunkus darbas, kai psichologai yra po presu. Darbas kainuoja daug jėgų. *J. dabar nedirbu su šituo <...> tai yra tikrai labai sunkus sunkus darbas ir čia yra ir psichologai yra po presu, kai aš sakau abiejų pusių advokatų. Kas yra tikrai labai nelengva ir kainuoja daug ir jėgų.* Dalyvė N. akcentuoja, kad šis darbas yra emociškai jautrus ir reikalaujantis labai daug resursų, dėl ko daugybė specialistų atsisako šio darbo *N. Visi labai emociškai griebiantys. Čia tikrai tokios. Daugybė specialistų atsisako šitų dalykų dėl to, kad jie velniškai yra, nu reikia labai daug resursų.*

Advokatų asmeninis suinteresuotumas. Tyrimo dalyviai, be užsitęsusių teisminių procesų, išskyrė ir advokatų vaidmenį kaip reikšmingą kliūtį atstatant vaiko ryšį su vienu iš tėvų. Pirmas dalyvis sako, kad labai dažnai kliūtis yra teisininkai, advokatai, kurie kursto tėvų konfliktą. *S. Labai dažnai kliūtis yra teisininkai, nu ta prasme, advokatai, kurie, kurie kursto konfliktą iš tikrųjų, deja. Ir aš daug kartų tai įsitikinau, kad jie siekia to, kad jų klientas būtų kuo ilgiau toj sudirgimo, pykčio, konfrontavimo būsenoj.* Kitė specialistė nurodo, kad advokatai ir jų bandymas rasti “kalta” dažnai tampa kliūtimi. *J. Tai, kad dirba advokatai ir advokatai, dirba vieno naudai kito nenaudai, nes kiekvienas iš savo. Tai vat tie advokatų visi renkami dokumentai prieš. Įtikinėjimai. Visos tos procedūros, kas vyksta per teismą, tai jie irgi yra kliūtis.* Trečia dalyvė įvardija advokatų nesupratingumą ir įtaką šeimai. Dalyvė mini, kad jiems nerūpi vaikai. *N. Advokatų nesupratingumas. Vis tik tai labai. Jie turi didelę įtaką savo klientam ir jiems tikrai nerūpi vaikai. Absoliučiai. Tai vat šitas yra kliūtis.*

4.7 Specialistų tikslai.

Paklausti kokių tikslus kelia specialistai atsakė įvairiai, tačiau buvo atskleisti du pagrindiniai tikslai. Tai tėvų *santykių, elgesio pokyčiai ir vaiko gerovė.* Vienas dalyvis pabrėžia, kad pagalba yra efektyviausia tuomet, kai abu tėvai tinkamai atlieka savo pareigas ir rūpinasi vaiko emocine gerove. Jis orientuojasi į tai, kad tėvai netraumuotų vaikų. *M. Taip. Taip, tai aš daugiau orientuodavau į tai, nes matydavau, kad tik tuo atveju yra efektyviausia pagalba, kai iš tikrųjų abu tėvai prisideda tinkamai prie savo pareigų kaip tėvas ir mama. <....> Tėvams labai akcentuoju, netraumuoti vaikų jeigu iš tikrųjų jie rūpinasi vaikais ir jie- yra svarbi vaikų*

emocinė gerovė. Antrasis dalyvis pabrėžia, kad dirbant su nuoskaudom svarbu leisti tėvams išsišnekėti, o vaiko poreikiai, teisės ir gerovė tai yra pagrindinė etinė nuostata kaip tikslas. S. ir dirbti su <...> nuoskaudom <...> ir nn leidžiant išsišnekėt. <...> Tiesiog gal sakyčiau, kokia yra mano etinė nuostata, nu tai čia kaip ir būtų gal ir dauguma specialistų, nu pagrindas yra, vaiko teisės, vaiko poreikiai. Tai jo gerovei darai ką gali.

Trečia specialistė išreiškia požiūrį apie tai, kad svarbu, kad suaugę prisiimtų atsakomybę, kad netrukdytų vienas kitam susitikti su vaiku. Kaip tikslą ji iškelia padėti tėvams suprasti koks yra vaiko poreikis. J. *Tai vat čia tai yra tas tikslas, kad suaugę turi prisiimti tas atsakomybes ir jie susitarti <...> kad jie netrukdytų vienas kitam susitikti su vaiku, tai tas didžiausias tikslas, kad jie nu- nugalėtų save.<...> Vat apie šitą įgūdį ką jie turi išmokyti sužinot ir įgyti vat tas kompetencijas dėl vaiko. Kas yra vaikui svarbu, koks yra vaiko poreikis. Galiausiai ketvirta dalyvė labai aiškiai išreiškia poziciją, kad vaiko gerovė yra pirmoje vietoje. N. *Tai vat tą ir sakau, kas tas tikslas? Tai yra vaiko gerovė, net net ne tėvų.**

4.8 Modelio stoka.

Apie aiškaus ir nuoseklaus pagalbos bei bendravimo modelio Lietuvoje nebuvimą kalba dauguma tyrime dalyvavusių specialistų. Jų įžvalgos rodo, kad vis dar trūksta sisteminių sprendimų, praktinių įrankių ir veiksmingo bendradarbiavimo, kuris leistų efektyviau spręsti sudėtingas šeimos situacijas. Šias spragas aiškiai atskleidžia toliau pateikiami dalyvių pasisakymai.

Dalyvis S. pažymi, kad Lietuvoje nėra aiškaus pagalbos modelio, kaip dirbti su sudėtingais šeimos konfliktais, todėl specialistams dažnai trūksta resursų spręsti sudėtingus atvejus. Anot jo, lengvesnius atvejus dar įmanoma išspręsti, tačiau dauguma situacijų yra komplikotos ir reikalauja tarpdisciplininio bendradarbiavimo, materialinės bazės bei institucinės paramos. Jis atkreipia dėmesį, kad kitose šalyse egzistuoja bendratėvystės praktikos, kurios padeda mažinti konfliktų bei skyrybų skaičių, tačiau Lietuvoje tokių sisteminių iniciatyvų dar trūksta. S. *nėra aiškaus modelio Lietuvoj, kaip tai daryt. <...> ir nėra aiškaus modelio, kaip dirbti, tai lengvus atvejus tai taip, mes galim visi išspręsti, bet dauguma atvejų nėra lengvi. Ir jie yra komplikuoti. <...> Jeigu būtų, tiesiog, galim paprastai pasakyti, įvairiose šalyse yra statistika, jeigu yra eee ta vadinama lygiavertė tėvystė, tai skyrybų em, dviem penkais-procentais mažiau kažkur. Tų konfliktų, nes tiesiog nėra naudos. Nėra naudos. <...> . Ir nu tos pagalbos jos reikia bet jos nėra, ta prasme gal būtų kažkokios institucijos, kažkokie projektai valstybės, kur būtų tie resursai tada*

būtų galima dirbti kažkaip, ane, vat tarkime, kas būtų kažkokia tai galbūt net, nu vat yra tie kažkokie mediacijos centrai, galima, laikinai apgyvendinti kažkaip tai tą šeimą, ar kažkaip tai, vat tokie resursai, jie leistų išspręsti. <...> Nes tai yra, kai kada problema aiški, bet nėra resursų ją išspręsti, ta prasme, to per mažai yra vieno specialisto, ten reikia ir psichiatro, reikia ir tiesiog nu materialinės bazės kažkur tai, kažkokio tai vat apgyvendinimo, ane? Tokios jaukios erdvės, kaip vat pavyzdžiui yra Vaiko namas, ane? Kada yra tarkime smurto atveju mama su vaikais gali pasitraukti. <...> Yra užsienyje tokių projektų, pagal tai, bet pas mus tai dar labai iki to /man atrodo/.

Kita pašnekovė pabrėžia, instrumentų trūkumą. J. Nu, tas procesas iš tikrųjų labai nelengvas, ir nėra tiek instrumentų, kad padėt greitai atstatyt tą ryšį. Trečia dalyvė išreiškia mintį, kad su pasirinktuoju tėvu galėtų dirbti kiti specialistai. Šalia svarsto apie patvirtintos programos Lietuvoje nebuvimą ir tokios programos reikalingumą. N. Taip. Būtų labai gerai, kad kažkas taitisirastų žmogus, kuris dirbtų su ta puse. Ir dar jeigu mes galėtume pasitarti, bet, deja, taip nėra, tokios sistemos nėra. O vienas ir tas pats žmogus tai tikrai negali šito daryti. Čia būtų visiškai nelogiška. (J. Taip). <...> Man atrodo, nėra vienos patvirtintos programos Lietuvoj. Nežinau, kaip kitur, bet. Tai nu, žinoma, kad tai reikalinga, be jokios abejonės.

4.9 Etinės dilemos specialistų darbe.

Kalbėdami apie etines dilemas dalyviai pasisakė taip: pirmas dalyvis dalijasi, kad jam neteko susidurti su etinėmis dilemomis. M.: Neteko, šioje situacijoje nepamenu, gal ten dabar kažkaip tai. Neakcentuoju tų dalykų. Ir priduria, kad informacijos atskleidimas galimas tik kritiniais atvejais, kaip pavyzdžiui žmogžudystė ar savižudybės atvejai: nebent tai būtų vėlgi labai sunkus nusikaltimas, kaip žmogžudystė, kur konfidencialumo neprivalau saugoti arba savižudybė ir panašiai, bet kitais atvejais ne (M).

Specialistė J. pabrėžia, kad stengiasi laikytis savo etikos ir atsižvelgia į tai, kiek leidžia teisinės psichologo etinės ribos. Ji priduria, kad jei reiktų atskleisti kažkokią informaciją yra kalbama apie tai su tėvais ir prašomas jų leidimas. J. Tai iš tiesų šitie dalykai tai aš jau kažkaip stengiuosi, kad laikytis savo etikos ir bet koku atveju, jeigu kažkur kažkam reikia ką pasakyti, tai žiūrint kiek leidžia teisinės ir psichologo etikos ribos. Vat kas liečia iš mano pusės. Tai ir bet koku atveju, net jeigu ir reikės kažkaip sakyti, aš tada jau stengiuosi suderinti su antra puse, su tėčiu pavyzdžiui ar ne, apie ką- gauti jo vat sutikimą ar leidimą apie tai, kad ką galėčiau pasakyti.

Trecia specialistė labai aiškiai išdėsto poziciją, kad svarbiausias ir pirmiausias yra vaikas ir prieš vaiką etiškai nebuvo nusižengta. *N. Nu kokio gali būti sar kita etika? Nu pirmiausias vaikas ir viskas taškas. Prieš vaiką etiškai nesu nusižengusi. Aišku tie patrauklieji kartais turbūt manęs nekęsdavo, bet čia man nekeliu etinių dilemų kažkaip šitaip. Reikalai, nieko nesijaučiu pažeidus. <...> Laikau tikrai šventai konfidencialumo*

4.10 Sėkminga terapija. kas tai?

Kalbėdami apie sėkmingą terapiją specialistai labiausiai pabrėžia ryšio atstatymo svarbą, bet ryšį mato skirtinguose aspektuose. Kai pavyzdžiui pirmasis dalyvis sako, kad sėkminga terapija yra tuomet kai tėvas-vaikas pradeda bendrauti, jaučia teigiamas emocijas bendraujant, kartu leidžia laiką ir vaikas jaučiasi saugus. *S. Tai tiesiog, tiesiog vaikai bendrauja su va tėvu, jie juokiasi, tai yra jaučiasi saugiai, jie eina su juo arba ten su ja, nežinau kur, ten į kiną, pavalgyti jie bendrauja. Bet tai nereiškia, kad išsprendė visos problemos aišku <...> Bet realiai tai tiesiog, nu man yra sėkminga, ne būtinai vat meilė kad yra tėvui, arba mamai, bet atsiranda galimybė bendrauti, kažkokia pagarba vienas kitam, ir yra galimybė vykdyti tėvo pareigas ir atlikti vaiko pareigas, nu ta prasme, kartu leisti laiką, nu laisvalaikį, ir aš manau to pakanka. <...> kad gali kartu kažką veikti, pavyžiui ruošti kartu pamokas gali kartu, gali kartu išeiti pasivaikščiot, nu vaikui saugu. To aš manau pakanka, mano nuomone.*

Kitas dalyvis kalba apie tai, kad sėkmė yra tuomet kai du tėvai pradeda bendrauti. *M. Kai sėkminga, kai abu tėvai ateina ir pradeda šnekėtis ir tėvai įsiklauso ir tuomet greitai viskas gaunasi. Trečia dalyvė pabrėžia, kad jai sėkminga terapija, kai vaikas pasijaučia geriau, pradeda bendrauti su atstumtuoju tėvu ir pastebi atsistatantį ryšį. Kada tėvai supranta, kad reikia būti, reikia susitikti. Net ir mažus žingsnelius dalyvė vertina kaip sėkmę. J. Tai sėkminga terapija. Nu kada atsistato tas ryšys, tai tame ir yra sėkminga. Kada vaikas pasijaučia geriau. Kada vaikas truputėlį atsidūsta. Vat. Tai /yra/ jeigu su vienu vaiku dirbi. Tai kada jisai atsidūsta ir jisai pradeda bendrauti, priimt arba net iš šono pamatyti <...> Tai va, tas būna sėkmingai, aš džiaugiuosi tais atvejais, kada tas ryšys atsistato, išmoksti trupučiuką ir to bendravimo, ir tu pačių tėvų, vat kada jie jau kažkaip susivokia, kad reikia būti, kad reikia susitikti. Ir po žingsnelį, net jei nedideli žingsneliai padaryti.*

Dalyvė N. atskleidžia požiūrį, kad kartais neatstatytas ryšys irgi yra sėkminga terapija, vien todėl, kad vaikas suprato, gavo įžvalgų ir nusprendė atidėti asmeninę terapiją ateičiai. *N. Nu aišku, tos vis- tie visi atvejai, kur pavyko atstatyti, tai čia sakyčiau sėkminga tera- terapija, bet*

man net ir ten kur nepavyko, pavyko nukelti tą atstatymą. Na, kad ir va ta dabar pražydusi paauglė. Man čia sėkminga terapija. Nu taip, jinai žino, kad kai jinai vat galbūt pradės studijuoti, jinai galbūt po studijų, kai turės pakankamai lėšų. Nu taip, eis mokamai pagalbos kaip jai išspręsti šį tą reiškia. Taip. Tai sėkminga, manau, terapija. Nors nėra jokio ryšio atstatymo.

4.11 Dalyvių pasiūlymai ir pamąstymai dėl sistemos ar praktikos tobulinimo.

Du iš keturių dalyvių pateikė savo pasiūlymus ir pamąstymus. Vienas dalyvis kalba apie valstybiniu lygmeniu suformuotą ryšio atstatymo standartizuotą modelį. Kai ryšio atstatyme galėtų dalyvauti komanda specialistų, psichologas būtų tik vienas iš dalyvių. Dalyvautų socialinis darbuotojas, psichiatras, teisininkas. Galėtų būti suformuota teisinė, materialinė bazės. *S. tai aš manyčiau, kažkoks tai, idealiu atveju būtų valstybės lygmeniu suformuotas modelis, procedūra, nu kaip pavyzdžiui mediacija, čia nėra mediacija, čia yra kas kita. Ryšio atkūrimas, tai su vaiku. <...> Bet turėtų būt kažkoks modelis, standartizuotas, pasirinktas aš manau, kur dalyvautų komanda, ta prasme specialistų, psichologas tai būtų vienas iš dalyvių, tai būtų ir kažkoks socialinis darbuotojas ar ten teisininkas, ir psichiatras ir /kažkokių būdų/ vat materialinė bazė, teisinė bazė, leistų jiems tiesiog susitikt, ir išspręst šitą, ryšį.*

Kitas specialistas išreiškia poziciją, kad ryšio atkūrimo procese reikėtų numatyti abiejų tėvų privalomą dalyvavimą. Jis svarsto, kad pradžioje tėvai galėtų atvykti į vieną - tris individualius susitikimus. Vėliau įvyktų bendras susitikimas, ir tik tuomet darbas su vaiku. Specialisto manymu tai lengviausias būdas atstatyti ryšį. *M. Tai šioje vietoje tikrai drąsiai galite užrašyti. Pats- nekartą tai kalbu ir man norėtusi, kad daugiau būtų išgirsta jog jeigu einant teismo keliu, kad abu tėvai būtų įpareigoti pradžia ateiti į individualius susitikimus, nuo vieno iki trijų, aš sakau apie savo metodus ten kaip jau darys ten kiti dalykai, o paskui į bendrą susitikimą ir tik tada einu prie vaikų. Nes tai yra lengviausias būdas padėti atstatyti ryšį, na su tuo tėvu su kuriuo buvo ryšys prarastas arba apsunkintas.*

4.12 Taikos namas kaip intervencijos modelis.

Taikos namų idėja: intensyvios terapijos galimybė. Trys specialistai kalbėjo apie tai, kad “Taikos namo” modelis galėtų būti kaip pagalba atstatant ryšį. Specialistai pabrėžia, kad reikėtų atsižvelgti į galimus sunkumus. Tačiau vis tik mato tai kaip galimybę. Pirmas dalyvis svarsto ir pateikia “Taikos namo” idėją: *S. Tai aš sakyčiau toks galėtų būti ir kažkoks tai Taikos namas, ar*

panašiai, kur galėtų visa šeima apsigyvent laikinai ir vyktų tas intensyvus darbas, ta prasme, kur būtų realiai įmanoma atstatyti tada tą ryšį. <...> Nu aš taip sugalvoju dabar, nu ten kitaip gali pavyzdžiui, man atrodo angliškai yra kažkoks tai Bridge projektas, tiltas, ten kažkaip atvažiuoji į namus.

Kitas dalyvis pritaria, kad tai galėtų būti didelis plusas, tačiau apsvarsto ir galimą tėvų pasipriešinimą. *M. Didelis plusas. Be abejo, nuo mūsų priklauso, kaip visa tai pakryps, nes, kaip ir pats minėjau, daugiausiai dirbu su, vėlgi tai nujautrinimu tarp buvusių sutuoktinių ar buvusių partnerių. Šioje vietoje aš matau, kokia nišų realiai. Tikrai aš manau daug lengviau būtų. Be abejo pasipriešinimams, taip, didelis gali būti <...> Tiktais plusas. Trečia specialistė pritaria pirmiems dviems ir priduria, kad tai būtų geriau nei vaiką perkelti į globėjo šeimą. N. Be abejonės tai būtų geriau negu persikelti į kažkokio globėjo šeimą.*

5. REZULTATŲ APTARIMAS

Pirmoje temoje – **temos sunkumas ir aktualumas** – buvo atskleista, kad specialistai vieningai pabrėžia temos aktualumą. Susitaikymo terapija laikoma ne tik sudėtingu procesu, bet ir ypač aktuali Lietuvos kontekste. Tai savo darbe patvirtina Valija Šap ir Jolanta Sondaitė (2012), kurios pažymi, kad Lietuvoje apie tėvų atstūmimo problemą dar tik pradedama kalbėti, o tyrimai tik pradedami. Be to, tyrimo rezultatai atskleidė, kad susitaikymo terapijos procesas yra itin sudėtingas ir kupinas neapibrėžtumo. Mercer (2019) patvirtina, kad praktikoje specialistai dažnai susiduria su emociniais iššūkiais, kylančiais iš šios srities neapibrėžtumo ir sudėtingumo. Šioje tyrimo temoje, taip pat išryškėjo, kad šis darbas yra iš specialistų reikalaujantis daug asmeninių resursų ir emocinės ištvermės. Šią įžvalgą patvirtina ir Johnston, Walters ir Friedlander (2001). Reay (2015) savo darbe atkreipia dėmesį į tai, kad šis darbas dažnai sukelia vidinių konfliktų ir emocinį išsekimą specialistams, ypač kai tenka spręsti lojalumo konfliktus ar vaikų pasipriešinimą.

Antroji tema – **Atvejo įvertinimas** – potemėje *Informacijos rinkimas, anamnezės analizė* – buvo atskleista, kad vienas iš svarbiausių etapų pradedant darbą su šeima yra išsamus informacijos rinkimas ir situacijos analizė, leidžianti įvertinti ryšio nutrūkimo priežastis bei aplinkybes, tokias kaip vyksta bendradarbiavimas? Dėl kokių priežasčių nutrūko ryšys? Kodėl tėvai konfliktuoja? Šią būtinybę taip pat pabrėžia Johnston, Walters ir Friedlander (2001), pažymėdami, kad efektyviam terapiniam darbui svarbu tiksliai nustatyti atstūmimo šaltinį, įtraukiant visų šeimos narių perspektyvas bei ankstesnių įvykių analizę. Tema taip pat atskleidė,

kad dalyviai aiškinasi kokioje stadijoje nutrūko ryšys ir koks problemos gylis. Susipažįstama su lydinčiais dokumentais, tokiais kaip teisminė medžiaga, vaiko atstovo pasakojimais, kas neprieštarauja ir literatūroje pateiktais duomenimis, štai Sullivan (2019), kalba, kad šie duomenys padeda tiksliau suprasti kontekstą ir priimti pagrįstus sprendimus dėl intervencijos plano.

Taip pat tema – **Atvejo įvertinimas**, potėmė *atotrūkis ir nutrūkusios gijos tarp vaiko ir vieno iš tėvų* – parodė, kad atvejo sudėtingumą terapeutai vertina pagal atotrūkį – psichologinę distanciją, prierašumo lygį. Kuo labiau ryšys sutrikęs, tuo atvejis sudėtingesnis. Prisirūšimo lygį viena specialistė metaforiškai apibūdina kaip gijas, kurios atitinka emocijas, o nuoskaudos tas gijas karmo. Šią metaforišką aliuziją patvirtina ir Johnston (2003), kai savo darbe kalba apie šilumos įsitraukimo trūkumą, vaiko išnaudojimą savo tikslams, kaip ryšio elementus, kurių buvimas arba trūkumas prognozuoja giluminį ryšio pažeidimą. Be to, šios dimensijos minimos ir Garber (2015) darbe, kuriame teigiama, kad atstumtojo tėvo ir vaiko santykio atstatymo galimybės priklauso nuo jų emocinio ryšio kokybės bei buvusio prisirišimo intensyvumo.

Trečioji temos **atvejo įvertinimas** potėmė *konfliktas, pasipriešinimas ir nuoskaudos tėvų santykiuose kaip sudėtingumą lemiantys veiksniai*, atskleidė, kad atvejo sudėtingumą specialistai vertina pagal tėvų tarpusavio konfliktų didį, bendradarbiavimą ir abiejų tėvų pasirengimą ir pastangas atkurti ryšį. Šią nuostatą pagrindžia ir Johnston (2003), kuri pabrėžia, kad ryšio atkūrimas priklauso nuo abiejų tėvų įsitraukimo bei konfliktų mažinimo. Potėmėje pastebėta, kad specialistai atkreipia dėmesį ar vyksta nuteikinėjimas ir pasipriešinimas šeimoje. Šį aspektą mini ir Harman, Kruk ir Hines (2018) tyrime, kuriame pažymima, kad vieno iš tėvų neigiamas elgesys gali stiprinti vaiko priešišumą. Potėmėje atsiskleidė ir kiti vertinimo kriterijai – neigiamos nuostatos, nuoskaudos, kurios didina psichologinę distanciją tarp tėvų ir vaikų. Jų reikšmę psichologinei distancijai tarp vaikų ir tėvų akcentuoja ir Garber (2015), jei teigia, kad yra ryšys tarp neigiamo šeimos emocinio fono ir vaikų atsitraukimo nuo vieno iš tėvų.

Temos **atvejo vertinimas** potėmėje *vaiko pasipriešinimas ir amžiaus įtaka* buvo atskleista, kad Vertinant atvejo sudėtingumą, specialistai atkreipia dėmesį ne tik į tėvų tarpusavio santykius, bet ir į vaiko emocinę būseną bei amžių. Vaiko pasipriešinimas, demotyvacija, pyktis, nerimas, vengimas dalyvauti procese ar net priešiškumas tai yra dažni emociniai atsakai, ypač jei ryšys su vienu iš tėvų nutrūkęs. Šiuos aspektus išsamiai analizuoja Warshak (2010), kuris pabrėžia, kad vaiko priešiškumas gali būti tiek lojalumo konflikto, tiek tėvų konfliktinės dinamikos padarinys.

Temoje atsiskleidė, kad vaikai patiriantys nerimą ir vengiantys terapijos tampa kliūtimi, o prievartinis vaikų įtraukimas sustiprina neigiamą požiūrį į psichologus. tai pastebi ir Johnston, Walters ir Friedlander (2001), jie aptaria vaikų vidinius prieštaravimus terapiniame kontekste. Šioje temoje specialistai lygina, mažesnius ir vyresnius vaikus. Pastebėta, kad mažesni vaikai jaučia mažiau pykčio, nors į sesijas žvelgia atsargiai. Taip pat nuo vaiko amžiaus priklauso ar vaikas asmeniškai dalyvaus susitikimuose. Smith (2016), kalba apie tai, kad vaiko amžius ir vystymosi etapas lemia įsitraukimo lygį bei pasirengimą emociniam kontaktui. Tyrimo dalyviai pastebi, kad paaugliai turi savo pasaulėžiūrą, ir ryšio atkūrimas ne visuomet pavyksta, nes emocijos gali būti labai stiprios. Tokias išvadas pateikia ir Reay (2015), akcentuodama, kad vyresni vaikai dažniau turi asmeninį požiūrį, kuris gali komplikuoti terapinį procesą.

Temos „Atvejo vertinimas“ potemėje apie **realų ar nepagrįstą atstūmimą** buvo pastebėta, kad dalyviai kalba apie abu reiškinius – tiek realų, tiek nepagrįstą atstūmimą. Realaus atstūmimo atvejais vaikas dažnai yra matęs smurtinį, agresyvų atstumtojo tėvo elgesį, nukreiptą prieš kitą tėvą, taip pat minimos alkoholio vartojimo istorijos. Tokie atvejai yra įvardijami ir literatūroje, tai Gardner (2002) išskiria realų atstūmimą, kai tėvo (ar motinos) elgesys objektyviai kelia grėsmę vaiko saugumui, pavyzdžiui, dėl smurto ar priklausomybių. Tačiau kita vertus, potėmė atskleidė, kad šiais aspektais neretai piktnaudžiaujama. Meier (2020) tyrimas atskleidžia, kad teismuose dažnai remiamasi nepagrįstais kaltinimais, siekiant apriboti vieno iš tėvų kontaktą su vaiku, net jei nėra objektyvių įrodymų apie pavojų vaikui. Šiame tyrime dalyvavę specialistai pastebi šeimose vykstantį vaikų nuteikinėjimą, dėl kurio vaikai ima vengti bendravimo su vienu iš tėvų. Tokias situacijas aprašo autorės Šap ir Sondaitė (2012), jos pažymi, kad vaikai dažnai tampa vieno iš tėvų manipuliacijos objektais, vaikai be realaus pagrindo nutraukia ryšį su kitu tėvu, patiria lojalumo konfliktą ir demonstruoja nepaaiškinamą priešišumą.

Temos „**Atvejo vertinimas**“ potemėje **vykstantys Teismai** atskleidė, kad tebevykstantys teismai tai vienas iš atvejo sudėtingumo kriterijų, kai ši kova labai ne tik apsunkina ryšio atstatymą, o kartais tampa pagrindine kliūtimi ir atstatymas tampa beveik neįmanomas. Tai patvirtina ir Meier (2020), kuri savo tyrime pabrėžia, kad teisiniai procesai dažnai tampa ne tik vaiko gerovės gynimo priemone, bet ir konflikto eskalacijos šaltiniu, ypač kai jie naudojami vieno iš tėvų strategijoms įgyvendinti ar manipuliuoti ryšio atstatymo eiga.

Galiausiai tema **individualizuoti darbo metodai** suvienijo sudėtingumo vertinimo kriterijų temą ir atskleidė, kad taikomi metodai priklauso nuo kiekvieno individualaus atvejo, nes jie yra

nevienodi. Šis procesas reikalauja lankstumo ir gebėjimo prisitaikyti prie besikeičiančios situacijos. Sullivan (2019) savo darbe akcentuoja, kad efektyvus darbas su šeima, patiriančia atstūmimą, reikalauja lankstaus, individualaus plano, kuriame būtų atsižvelgta į šeimos unikalią patirtį, santykių istoriją bei dabartinę situaciją. Autorius teigia, kad nėra vieno visoms šeimoms tinkamo metodo.

Temoje **taikoma metodika** atsiskleidė kokiomis paradigmomis vadovaujasi psichologai, kai susiduria su tėvų atstūmimo reiškiniu. Išryškėjo trys pagrindinės paradigmos, tai viena **Kognityvinė elgesio terapija (KET)**, kuri padeda keisti neigiamas nuostatas. Mercer (2019), remdamasi Reay (2015), pažymi, kad svarbus vaidmuo tenka vaikų kritinio mąstymo lavinimui ir kognityvinių iškraipymų korekcijai. Tokius metodus kaip kognityvinių iškraipymų korekcija, elgesio permodeliavimas bei emocijų identifikavimas susitaikymo terapijoje pabrėžia ir Sullivan (2019), jis nurodo šie metodai padeda mažinti priešišumą ir atkurti funkcinį santykį tarp vaiko ir tėvo.

Tyrime buvo atskleistos **kitos mokyklos**, tokios kaip sisteminė šeimos terapija ar psichodinaminis požiūris. Kas neprieštarauja ir literatūroje pateikta informacija, kai pavyzdžiui Templer ir kt. (2017) savo sisteminėje apžvalgoje teigia, kad efektyviausia praktika tėvų atstūmimo atvejais remiasi sisteminės šeimos terapijos principais: į terapiją įtraukiami visi šeimos nariai, taikoma psichoedukacija. Dažnai pasitelkiami ir psichodinaminiai metodai, padedantys atskleisti giluminius šeimos konfliktus.

Temos „**Taikomi metodai**“ potėmė **terapinio ryšio kūrimas** atskleidė, kad terapijoje yra svarbus terapinio ryšio aspektas. Svarbu užmegzti ryšį tarp psichologo ir terapijos dalyvių. Šis ryšys suteikia galimybę taikyti KET principus. Mercer (2019), remdamasi Reay (2015), taip pat pažymi, kad terapinis kontaktas atlieka vaidmenį keičiant vaikų nuostatas ir kognityvinius aspektus. Tyrimo dalyviai kalba apie tai, saugios vietos kūrimas, pokalbio svarba – leidimas pasakyti, galimybė išgirsti yra svarbūs ryšio atstatymo procese, kaip akcentuoja ir Templer ir kt. (2017), nurodydami, kad terapinis ryšio kūrimo svarbą, kuri tyrinėti problemas ir siekti terapijos tikslų, kurie apima emocinį darbą ir santykių pokyčius.

Temos „**Taikomi metodai**“ potėmė apie **bendros ir individualios sesijos tėvams ir vaikams** atskleidė, kad specialistai darbo procesą planuoja įvertindami kiekvieno dalyvio įsitraukimą. Pastebėta, kad dažniausiai susitikimai pradedami individualiai, pirmiausia su vienu iš tėvų, vėliau su kitu. Galiausiai organizuojamos bendros tėvų arba tėvų ir vaiko sesijos. Kai kurie

specialistai pabrėžia, kad vaikai į procesą įtraukiami tik tuomet, kai tai yra tikslinga ir atsižvelgiant į jo amžių, tai atspindi Dovydaitienės (2001) tyrimą, kur pabrėždama amžiaus svarbą vaiko požiūriui ir prisitaikymui po skyrybų.

Taikomų metodų potėmė **žaidimai, piešimas darbui su vaikais** išryškino, kad žaidimai tai vienas iš specialistų pasirinktų metodų dirbant su vaikais. Susitikimai su vaikais vyksta žaidimų būdu, kas padeda suprasti kaip jaučiasi vaikas. Žaidimų metu vaikai gali patirti teigiamų emocijų. Žaidimų pagalba galima išryškinti ir kylančius vaikui sunkumus. Baker (2021) savo disertaciniame darbe mini, kad žaidimas yra kaip svarbus metodas susitaikymo terapijos kontekste.

Taikomų metodų temos potėmė **vaikui padedama atsiskirti nuo tėvų konflikto** atskleidžia, kad specialistai ieško būdų padėti vaikams atsiriboti nuo suaugusiųjų nesutarimų, tačiau tai ne visada įmanoma kaip pavyzdžiui dėl lojalumo konfliktų ar emocinės priklausomybės nuo tėvų. Tyrimo dalyviai pastebi, kad vaikai neretai prisiima vieno iš tėvų poziciją, net jei suvokia kad tai neteisinga. Kai kurie specialistai pabrėžia, kad vaikai ima gyventi ne savo, bet tėvų nuoskaudomis. Šias tendencijas patvirtina ir Salerno ir kt. (2023), kurie pabrėžia, kad vaikų įtraukimas į tėvų konfliktus sudarant emocinius trikampus sukelia emocinį nesaugumą, kaltės jausmą bei lojalumo konfliktus, kurie ypač ryškūs paauglystėje.

Tyrimas atskleidė, patekus vaikui į trikampį, individualus darbas su jais gali padėti jiems išsigryninti asmeninį požiūrį ir jausmus (Smith, 2016). Visgi, kai kuriais atvejais, specialistai susiduria su sunkumais, ypač kai kalbama apie paauglius, kai vieno iš tėvų įtaka išlieka stipri.

Temos **taikomi metodai** potėmėje **tarpinstitucinis bendradarbiavimas** buvo rasta, kad tarpinstitucinis bendravimas – tai galima pagalba šeimai. Toks bendradarbiavimas ir tarpininkavimas su socialiniais darbuotojais, vaikų teisėmis, antstoliais ar kitomis institucijomis, nor ir ne visuomet būna veiksmingas, tačiau gali padėti konfliktinėse šeimos situacijose, ypač kai kalbame apie institucinį įsiklausymą į specialisto pasiūlymus. Šiuos aspektus patvirtina ir Greenberg ir Sullivan (2012), kurie teigia, kad koordinuotas bendradarbiavimas tarp terapeuto, tėvystės koordinatoriaus ir kitų specialistų yra būtinas aukšto konflikto šeimose, nes jis padeda apsaugoti vaiką nuo tėvų konflikto pasekmių ir užtikrinti efektyvų terapinį procesą.

Tema **psichoedukacija kaip metodas** išryškino dvi pagrindines potemes: *vaikų psichoedukacija ir tėvų mokymas*. Potėmėje **vaikų psichoedukacija** buvo pastebėta, kad terapeutai skatina vaikus

suvokti savo jausmus, suprasti, kad neigiami ir nepatogūs jausmai gali adaptuotis. Vaikams padedama pažvelgti į situaciją iš kelių perspektyvų, o esant susitaikymo vilčiai, padedama suprasti, kad vienas iš tėvų jau negrįš gyventi kartu. Akcentuojama, kad vaikas vis dar turi abu tėvus. Vaikui paaiškinamos mąstymo klaidos, dirbama tiek su kaltinimu tiek su suasmeninimu. Šią informaciją patvirtina ir Dovydaitienės (2001) tyrimo rezultatai, kuriuose pabrėžiama, kad vaikų įsitikinimai apie skyrybas ir jų kaltės jausmas gali būti koreguojami tikslinga psichoedukacija, kai tėvai, mokytojai ar psichologai, padeda suprasti, kad jie nėra atsakingi už tėvų sprendimus, o skyrybos yra baigtinis procesas. Galiausiai vaikas edukuojamas, kad nepavykus susidoroti su nuoskaudomis šiuo metu, tai gali tekti kartoti ateityje.

Psichoedukacija kaip metodas potemėje **tėvų mokymas**, išryškėjo dvi mini temos – ***pasekmių paaiškinimas*** ir ***tėvystės įgūdžių stiprinimas: bendravimo, elgesio ir emocijų valdymo ugdymas***.

Tėvų mokymas – Pasekmių paaiškinimas. Kitas svarbus psichoedukacinis metodas, apie kurį kalbėjo dauguma tyrimo dalyvių tai pasekmių aiškinimas. Susitaikymo terapijos metu specialistai pasidalija įžvalgomis apie tai, prie ko gali privesti netinkamas bendravimas su vaiku. Tėvams yra padedama suvokti, jog pykčio protrūkiai, kerštas ar smurtinis elgesys neišspręš problemos ir nepadės atkurti ryšio su vaiku. Gardner (1998) savo darbe pabrėžia, kad tėvai turi būti informuoti apie destruktivaus elgesio, tokio kaip pyktis ar manipuliacija pasekmes, ne tik santykiams su tėvais, tačiau ir vaiko raidai. Be to Templer ir kt. (2017) savo sisteminėje apžvalgoje išskiria, kad psichoedukacija yra vienas iš esminių tėvų atstūmimo atvejų intervencijos elementų, kuri padeda visiems šeimos nariams suprasti atstūmimo pobūdį bei jo poveikį. Šiame tyrime buvo pastebėta, kad mylintys tėvai dažnai įsiklauso ir pakeičia savo elgesio modelį.

Tėvų mokymas – Tėvystės įgūdžių stiprinimas: bendravimo, elgesio ir emocijų valdymo ugdymas. Buvo rasta, kad tėvams trūksta tiek elgesio įgūdžių, tiek komunikacinių įgūdžių bendraujant su vaiku. Tėvai tampa emocingi, kartais rodo baudžiantį, kaltinantį ar grasinantį elgesį. Tėvai laikosi nuostatos, kad vaikas “privalo”, jis neturi pasirinkimo. Templer ir kt. (2017) sisteminėje apžvalgoje nurodo, kad psichoedukacija padeda šeimos nariams reflektuoti apie savo elgesio poveikį bei ugdo tėvystės įgūdžius. Šioje tyrimo dalyje išryškėjo ir tėvų emocijų nevaldymas. Specialistai mini, kad susitaikymo terapijos metu mokomasi emocijų atpažinimo bei jų valdymo, kur jie turi galimybę išsišnekėti. Taip pat įgūdžių tėvai mokosi ir už terapijos ribų, pavyzdžiui, tėvystės įgūdžių kursuose. Greenberg ir Sullivan (2012) taip pat akcentuoja

emocinį tėvų paruošimą ir bendradarbiavimo svarbą sprendžiant konfliktus bendroje tėvų ir terapeutų sąveikoje.

Iššūkiai procese temoje atsiskleidė keletas potemių su kokiais iššūkiais susiduria specialistai. Viena iš potemių **vaiko pasipriešinimas ir lojalumo konfliktas** išryškino, kad vienas didžiausių kliūčių specialistų darbe vaiko pasipriešinimas, o šį pasipriešinimą dažnai lydi lojalumo konfliktas. Pastebėta, kad kartais vaikai kategoriškai atsisako bendrauti, jie nenori matyti tėvo su kuriuo atkuriamas ryšys. Net pasiekę specialisto kabineto duris jie pasišalina ir susitikimas neįvyksta, nes vaikas nenori. Pastebėta, kad vaikas dažai pastatytas į “nori-nenori” sprendimų priėmimo poziciją. Be to vaikai dažnai yra nemotyvuoti, pradeda užimti kažkurio tėvo poziciją, yra lojalesni vienam iš tėvų. Panašią situaciją savo tyrime detalai nagrinėja Dovydaitienė (2001), ji pažymi, kad vaikai neretai jaučiasi kalti dėl skyrybų, patiria bejėgiškumo jausmą, nerimą bei prisirišimo krizę. Tokie vaikai, kurie įsitikinę, kad jų veiksmai ar sprendimai galėjo ir gali paveikti tėvų santykius, dažnai gali kištis į tėvų santykius, tuo pačiu kaltindami vieną iš tėvų, o jų elgesys gali būti išreikštas per emocinį pasipriešinimą ar kategorišką vieno iš tėvų atstūmimą. Galima sakyti, kad ši aprašyta autorės situacija yra susijusi su su vaiko patiriamu lojalumo konfliktu.

Kitas iššūkis su kuriuo susiduria specialistai dirbdami su tėvų atstūmimo atvejais yra vieno iš tėvų noras, kito nenoras atstatyti ryšį. Dažnai šią situaciją lydi neigiamos emocijos ir nuoskaudos. Būtent tai atsiskleidė temos – **iššūkiai procese** – potemėje **vieno iš tėvų noras, kito nenoras ir lydinčios neigiamos emocijos ir nuoskaudos**. Atskleistas svarbus aspektas, kad ryšio atstatymo procese, vienas iš tėvų nėra suinteresuotas ir nenori sėkmingo ryšio atstatymo rezultato, nes vaikas gyvena su juo. Sullivan ir kt. (2010) šaltinis patvirtina, kad vaiko atsisakymas bendrauti su vienu iš tėvų yra glaudžiai susijęs su globojančio tėvo pasipriešinimu ir nepakankamu bendradarbiavimu (net ir esant teismo nurodymui ar žodiniam palaikymui). Potemėje buvo atskleistas kenkimas procesui, konfliktai tarp tėvų. Procesu metu jaučiamos intensyvios emocijos, tokios kaip pyktis ir nuoskaudos. Patiriamos nuoskaudos tėvams neleidžia matyti situacijos objektyviai. Taip pat dalyviai kalba apie tai, kad jei pasirinktasis tėvas (dalyvė kalba apie mamą) iš esmės ir neprieštarautų ryšio atstatymui, tokio pobūdžio elgesys vistiek apsunkina problemą. Kaip teigia Smith (2016) pasirinktieji tėvai dažnai demonstruoja emocinį pasipriešinimą ar nepakankamą bendradarbiavimą, net jei žodžiais to nepripažįsta, o tai apsunkina procesą.

Temos **iššūkių procese** potemėje – *tėvų asmenybiniai ypatumai* rasta, kad asmeninės atstumtojo tėvo charakteristikos gali tapti susitaikymo terapiją apsunkinančiu faktoriumi – pavyzdžiui, psichopatiniai bruožai, narciziška asmenybė. Fidler ir Bala (2010) aptaria, kad atstumtieji tėvai gali būti savanaudiški, infantilūs, neempatiški, neretai jų elgesys būna neadekvatus ir dar labiau sustiprina vaiko atstūmimą. Taip pat Summers ir Summers (2006) savo atvejo analizėje akcentuoja, kad atstumtojo tėvo narciziški ar psichopatiniai bruožai gali kelti grėsmę vaiko psichologinei gerovei ir veikti destruktiviai. Be to potėmė atskleidė, kad tėvai gali turėti ir priklausomybių. Ritzi ir kt. (2022) aptaria, kai tėvų turima priklausomybė nuo medžiagų reikalauja atskiros intervencijos ar net kognityvių terapinių sprendimų, tam, kad būtų galima tęsti susitaikymo procesą. Tai buvo atskleista ir šiame tyrime, specialistai mini, kad dėl psichikos sveikatos sutrikimu gali būti nuspręsta nutraukti paslaugą, o tėvams rekomenduojama pradėti individualią psichoterapiją.

Mąstymo klaidų gausa – tai kitas **iššūkis procese**, su kuriuo susiduria specialistai. Tyrimo dalyviai išskiria nemažai galimų mąstymo klaidų vyraujančių tiek tėvų, tiek vaikų mąstyme. Dažniausiai pasitaikančios klaidos – juoda-balta, suasmeninimas, kaltinimas. Dovydaitienė (2001) savo tyrime pastebi, kad vaikai dažnai linkę kaltinti save, tėvus ar tikėtis šeimos susijungimo, nepaisant realybės, ir tai rodo neadaptivių kognityvinių įsitikinimų paplitimą po skyrybų. Polak ir kt., (2020) nurodo, kad iškreiptas mąstymas yra reikšmingas veiksnys tiek vaikų, tiek tėvų mąstyme, ypač kalbant apie sudėtingus tėvų atstūmimo atvejus.

Emocinis krūvis specialistui. Pasitraukimas iš darbo praktikos su tėvų atstūmimo atvejais, tai vienas iš galimų pastebėtų **iššūkių procese** su kuriais susiduria specialistai. Susitaikymo terapija reikalauja nemažai asmeninių specialistų resursų ir energijos. Ši terapija yra emociškai jautrus procesas. Tai yra sunkus darbas, kurio metu specialistai jaučiasi lyg po presu ar papuoletą į beviltišką situaciją. Specialistai patiria grasinimų, kaltinimų, kad netinkamai dirba ar yra manipuliuojama jų kaip psichologų vaidmeniu. Dauguma dalyvių traukiasi iš šios darbo praktikos. Greenberg ir Sullivan (2012) pažymi, kad terapeutai dirbantys su konfliktiškais šeimomis susiduria su reikšmingu emociniu spaudimu, įskaitant priekaištus, spaudimą iš abiejų pusių ir dažną savo vaidmens kvestionavimą, o jų profesionalumas gali būti nepelnytai kritikuojamas ir traktuojamas su nepasitikėjimu. Autoriai tiesiogiai sieja šiuos iššūkius su perdegimu, nusivylimu ir didesne profesine rizika.

Iššūkiai procese temos potemėje *advokatų asmeninis suinteresuotumas* atskleista, kokią įtaką terapijai atlieka teisininkai advokatai. Advokatai dažnai yra nesupratingi, jiems nerūpi vaikai, jie kursto tėvų tarpusavio konfliktą, o jų bandymas rasti “kalta” dažnai tampa papildoma kliūtimi ryšio atstatymo procese. Šiuos pastebėjimus iš dalies atitinka Bow, Gould ir Flens (2009) tyrimo rezultatai, kuriuose nurodoma, kad teisės profesionalai, palyginti su psichologais, mažiau dėmesio skiria tokiems veiksniams kaip vaikų prisirišimui, emociniam saugumui bei psichosocialinėms aplinkybėms, sprendžiant tėvų atstūmimo atvejus. Nors tyrimas tiesiogiai neanalizuoja advokatų įtakos konflikto eskalavimui, autoriai kelia klausimą, ar kai kurie tėvai nenaudoja tėvų atstūmimo kaip strategijos teisiniuose ginčuose – tai rodo, kad advokatų, teisininkų vaidmuo šeimos terapijos kontekste turėtų būti plačiau tiriamas.

Temoje **specialistų tikslai**, buvo atskleista kad specialistai kėlė du pagrindinius tikslus – tėvų *santykių, elgesio pokyčiai ir vaiko gerovė*. Kaip tikslą specialistai įvardija kaip abiejų tėvų įsitraukimą į susitaikymo terapiją, taip atlikdami savo pareigas ir rūpindamiesi vaiko emocine gerove ir netraumuotų vaikų, sužinotų apie vaiko poreikius ir atsižvelgtų į vaiko teises. Taip pat vienas iš tikslų, kad tėvai prisiimtų atsakomybę ir netrukdytų vienas kitam susitikti su vaiku. Kitas atskleistas tikslas – kad tėvai išsišnekėtų ir jaustų mažiau nuoskaudų. Templer ir kt. (2017) sisteminė apžvalga akcentuoja, kad vienas iš pagrindinių tikslų tėvų atstūmimo atvejuose – visų šeimos narių įtrauktis, atsakomybės prisiėmimas ir vaiko emocinės gerovės užtikrinimas. Greenberg ir Sullivan (2012) taip pat išskiria terapinio proceso sėkmę, kai abu tėvai aktyviai įsitraukia, sumažėja konfliktai, atsiranda pagarba vienas kitam ir ryšys su vaiku atkuriamas vaiko interesų pagrindu.

Temoje **modelio stoka** išryškėjo dalyvių įžvalgos apie tai, kad Lietuvoje nėra pakankamai instrumentų, patvirtintos programos ar aiškaus pagalbos modelio, kaip dirbti su sudėtingais tėvų atstūmimo atvejais. Taip pat specialistams dažnai trūksta resursų dirbant su šiais atvejais. Tyrimo dalyviai pažymi, kad lengvesnius atvejus dar įmanoma išspręsti, tačiau dauguma situacijų yra komplikotos ir reikalauja tarpdisciplininio bendradarbiavimo, materialinės bazės bei institucinės paramos. Buvo pastebėta, kad kitose šalyse egzistuoja bendratėvystės praktikos, kurios padeda mažinti konfliktų bei skyrybų skaičių, tačiau Lietuvoje tokių sisteminių iniciatyvų dar trūksta. Buvo išsakyta mintis, kad su pasirinktuoju tėvu galėtų dirbti kiti specialistai. Jau 2012 m. Šap ir Sondaitė minėjo, kad tėvų atstūmimo tema plačiai tyrinėjama JAV, Kanadoje ir daugelyje Europos šalių, tačiau Lietuvoje apie šią problemą dar tik pradėdama kalbėti, tyrimai šioje srityje taip pat tik pradėdami. Naujesnių mokslinių tyrimų Lietuvoje šia tema nerasta.

Temoje **etinės dilemos specialistų darbe** buvo rasta, kad specialistai etines dilemas dažniausiai sieja su konfidencialumu, teisinių ir etinių normų laikymusi bei vaiko gerovės siekis aukščiau visų kitų interesų. Kalbėdami apie informacijos atskleidimą tretiesiems asmenims, pavyzdžiui teismui, jie daro tai apgalvotai, atsakingai – yra atsižvelgiama į tai kiek leidžia teisinės psichologo etinės ribos, atsiradus prievolei atskleisti kažkokią informaciją yra kalbama apie tai su tėvais ir prašomas jų leidimas. Informacijos atskleidimas galimas tik kritiniais atvejais, tokiais kaip pavyzdžiui žmogžudystė ar savižudybės rizika. Tokios tyrimo dalyvių etinės nuostatos neprieštarauja Psichologo profesinės etikos kodeksui (Lietuvos psichologų sąjunga, 2018, p. 9–10)

Sėkminga terapija. kas tai? Šioje temoje buvo atskleistas dalyvių subjektyvus suvokimas, apie tai, kas jiems yra sėkminga terapija. Kalbėdami apie tai labiausiai jie pabrėžia ryšio atstatymo svarbą, bet šį ryšį mato skirtinguose aspektuose – pavyzdžiui sėkminga terapija suprantama tuomet, kai tėvas-vaikas pradeda bendrauti, jaučia teigiamas emocijas bendraujant, kartu leidžia laiką ir vaikas jaučiasi geriau, saugiau ir atsipalaidavęs. Taip pat sėkminga terapija suprantama kaip tėvų tarpusavio bendravimas, jų suvokimas, kad reikia būti ir reikia susitikti, maži pastebimi žingsneliai čia yra svarbūs. Atsiskleidė ir požiūris, kad nesėkmingo ryšio atstatymo atveju, galima rasti sėkmės, kaip pavyzdžiui vaiko suvokimas, kad ateityje jam reikės ieškoti pagalbos asmeninės psichoterapijos būdu.

Dalyvių pasiūlymai ir pamąstymai dėl sistemos ar praktikos tobulinimo. Dalyvių buvo prašoma pateikti pasiūlymų, pamąstymu. Du dalyviai pasidalino savo mintimis, kurių vienas labai aiškiai įvardijo idėją apie valstybiniu lygmeniu suformuotą ryšio atstatymo standartizuotą modelį. Kai ryšio atstatyme galėtų dalyvauti komanda specialistų, psichologas būtų tik vienas iš dalyvių. Dalyvautų socialinis darbuotojas, psichiatras, teisininkas. Galėtų būti suformuota teisinė, materialinė bazės. Tokios specialistų įžvalgos neprieštarauja ir tarptautinėje literatūroje pateikiamai informacijai, pavyzdžiui LaBrenz, Panisch, Liu, Fong ir Franklin (2020) sisteminė apžvalga rodo, kad dauguma intervencijų orientuojasi tik į fizinį vaiko grąžinimą į šeimą, tačiau nepakankamai atsižvelgia į tęstinius procesus. Jie pabrėžia, kad sėkmingam ryšio atstatymui būtinas tarpdisciplininis bendradarbiavimas, tarp psichologų, socialinių darbuotojų, teisininkų. Autoriai akcentuoja būtinybę konceptualizuoti ryšio atstatymą ne kaip galutinį tikslą, bet kaip tęstinį procesą, kas atitinka dalyvių išsakytas įžvalgas.

Kitas specialistas išreiškia poziciją, kad ryšio atkūrimo procese reikėtų numatyti abiejų tėvų privalomą dalyvavimą. Jis svarsto, kad pradžioje tėvai galėtų atvykti į vieną - tris individualius susitikimus. Vėliau įvyktų bendras susitikimas, ir tik tuomet darbas su vaiku. Specialisto manymu tai lengviausias būdas atstatyti ryšį. Autorius Smith, savo darbe *Family-Based Therapy for Parent–Child Reunification* (2016) aprašo struktūruotą terapijos eigą, kurioje pabrėžiamas tiek abiejų tėvų dalyvavimo svarba, tiek skirtingų etapų seka nuo individualių susitikimų iki bendrų ir vaiko įtraukimo. Autoriaus siūloma eiga neprieštarauja tyrimo dalyvio išsakytoms mintims apie abiejų tėvų įtraukimą į procesą.

Taikos namas kaip intervencijos modelis. Taip pat dalyvių buvo prašoma pasidalinti savo įžvalgomis, nuomone apie Taikos namo modelio idėją, kaip intensyvios terapijos galimybę, kurios metu tėvas-vaikas, ar net visa šeima, būtų apgyvendinami kartu, leistų laiką kartu už specialisto kabineto ribų. Vienas iš dalyvių sulygino tai su *Family Bridges* (Warshak, 2010) projektu. Specialistai kalbėjo apie tai, kad “Taikos namo” modelis galėtų būti kaip pagalba atstatant ryšį, pabrėždami, kad reikėtų atsižvelgti į galimus kylančius sunkumus ar tėvų pasipriešinimą. Tačiau vis tik mato tai kaip didelę galimybę. Šiuos pastebėjimus atitinka Warshak (2010), kuris aprašo *Family Bridges* kaip intensyvų, edukacinį intervencinį modelį, taikomą stipriai nutrūkusiems tėvų-vaikų santykiams atkurti, akcentuodamas emocinio saugumo atkūrimą, šeimos dinamikos keitimą per stovyklos principu organizuojamus susitikimus. Kelly ir Johnston (2001) pabrėžia, kad tokio tipo intervencijos, nors ir intensyvios bei reikalaujančios resursų, yra viena iš galimų krypčių siekiant ilgalaikio santykio atkūrimo tarp vaikų ir tėvų.

6. IŠVADOS

1. Tyrimas atskleidė vaiko ir vieno iš tėvų ryšio atkūrimas yra vertinamas kaip emociškai sudėtingas procesas, reikalaujantis daug psichologinių resursų. Specialistai akcentuoja temos aktualumą ir susitaikymo terapijos metodikos neapibrėžtumą Lietuvos kontekste.
2. Vienas svarbiausių darbo su šeima etapų yra išsamus atvejo įvertinimas, padedantis suprasti ryšio nutrūkimo priežastis. Specialistai analizuoja šeimos situaciją, tėvų santykius, vaiko pasipriešinimą, emocinį atstumą, amžių ir teisinius aspektus – visa tai lemia darbo metodų pasirinkimą.
3. Specialistai taiko individualizuotus metodus, derindami skirtingas terapines kryptis ir orientuodamiesi į atvejo specifiką. Pabrėžiamas terapinio ryšio kūrimas, darbas su vaikų

emocijomis ir tėvų psichoedukacija. Sprendžiant sudėtingus atvejus, svarbus tarpinstitucinis bendradarbiavimas.

4. Ryšio atkūrimo procesą apsunkina vaiko pasipriešinimas, kuris taip pat gali kilti ir iš lojalumo konflikto, tėvų bendradarbiavimo stoka, stiprios emocijos ir kaltinimai. Sudėtingumą didina tėvų psichologinės problemos, mąstymo klaidos bei išorinių veiksnių, kaip advokatų asmeninis suinteresuotumas. Specialistai taip pat patiria emocinį spaudimą ir perdegimą
5. Specialistų tikslai susitaikymo terapijoje – užtikrinti vaiko emocinę gerovę ir skatinti konstruktyvius tėvų santykius. Siekiama abiejų tėvų įsitraukimo, atsakomybės prisiėmimo ir bendradarbiavimo vaiko labui.
6. Lietuvoje trūksta aiškaus pagalbos modelio sudėtingais tėvų atstūmimo atvejais. Specialistai pasigenda metodikos, praktinių priemonių ir institucinio palaikymo, todėl dažnai remiasi asmenine patirtimi ir ribotais resursais.
7. Tyrime specialistai aptarė etines dilemas, kurios dažniausiai siejamos su informacijos atskleidimu tretiesiems asmenims, pavyzdžiui, teismui. Tokiais atvejais sprendimai priimami atsakingai – vadovaujantis profesinės etikos principais, o svarbiausia vertybe išlieka vaiko gerovė.
8. Sėkminga terapija siejama su atkurtu ryšiu tarp vaiko ir tėvo, vaiko emociniu saugumu bei tėvų bendradarbiavimu. Net maži pokyčiai laikomi reikšmingi, o kai kuriais atvejais, neatstačius ryšio, sėkme laikomas ir vaiko sąmoningumas dėl pagalbos poreikio ateityje.
9. Siekiant didesnio efektyvumo, buvo siūloma kurti valstybiniu lygmeniu veikiančią pagalbos sistemą su tarpdisciplinine specialistų komanda bei struktūruota terapijos eiga, kurioje abiejų tėvų dalyvavimas būtų privalomas.
10. Pristatyta Taikos namo modelio idėją specialistai vertino kaip galimybę padėti atstatyti ryšį, ypač esant sudėtingam atvejui. Buvo išskirti iššūkiai – tėvų pasipriešinimas ir resursų poreikis. Modelis palygintas su *Family Bridges* projektu.

7. REKOMENDACIJOS

1. Kurti standartizuotą ryšio atkūrimo modelį valstybiniu lygmeniu, apimantį aiškia metodiką, intervencijų eigą bei specialistų komandinį darbą – psichologų, socialinių darbuotojų, psichiatrų ir teisininkų bendradarbiavimą, kartu užtikrinant modelio lankstumą, leidžiantį taikyti sprendimus pagal kiekvienos šeimos individualius situacijos aspektus.
2. Užtikrinti specialistams nuolatinę psichologinę pagalbą, įskaitant emocinę pagalbą, galimybę dalyvauti supervizijose ir spręsti darbo metu kylančius sunkumus, taip sumažinant perdegimo tikimybę.
3. Užtikrinti abiejų tėvų įtraukimą į terapinį procesą jau ankstyvajame etape. Organizuoti pradinius individualius susitikimus su abiem tėvais ir tik vėliau įtraukti vaiką.
4. Numatyti privalomus tėvystės įgūdžių kursus abiem tėvams tėvų astūmimo atvejais. Tokie kursai padėtų sustiprinti tėvų gebėjimą valdyti emocijas, geriau bendrauti ir atsakingiau dalyvauti ryšio atkūrimo procese
5. Plėtoti psichoedukacines programas tėvams, dalyvaujantiems ryšio atkūrimo procese, siekiant stiprinti jų emocinį raštingumą, komunikacinius įgūdžius ir atsakomybės už vaiko gerovę suvokimą. Tokiu būdu galėtų mažėti ir vaiko lojalumo konfliktas.
6. Suteikti galimybę pilotiniu būdu pritaikyti, stebėti ir įvertinti Taikos namo modelio veikimą realiose praktinėse situacijose, kaip intensyvios terapijos formą sudėtingų šeimos atvejų bylose, neapsiribojant vien susitikimais specialistų kabinete.
7. Skatinti tarpinstitucinį bendradarbiavimą, ypačingai tais atvejais, kai ryšio atkūrimo procesą apsunkina teisminiai procesai ar tėvų nepakankamas bendradarbiavimas.

LITERATŪRA

- Auersperg, F., Vlasak, T., Ponocny, I. ir Barth, A. (2019). *Long-term effects of parental divorce on mental health – A meta-analysis*. Retrieved from https://www.sfu-linz.ac.at/wp-content/uploads/PSY_Pub_Parental-Divorce-Paper-SFU-Linz.pdf
- Baker, A. J. L. ir Chambers, J. (2011). Adult recall of childhood exposure to parental conflict: Unpacking the black box of parental alienation. *Journal of Divorce & Remarriage*, 52(1), 55–76. <https://doi.org/10.1080/10502556.2011.534396>
- Baker, A. J. L., Murray, C. ir Adkins, K. (2020). Parameters of reunification therapy and predictors of treatment success in high conflict divorce cases: A survey of mental health professionals. *Journal of Divorce ir Remarriage*, 61(8), 593–614. <https://doi-org.skaitykla.mruni.eu/10.1080/10502556.2020.1824206>
- Baker, N. R.-H. (2021). *Child-centered reunification therapy: A phenomenological study* (Doctoral dissertation). Northcentral University.
- Boss, P. (2016). The context and process of theory development: The story of ambiguous loss. *Journal of Family Theory ir Review*, 8(3), 269–286. <https://doi.org/10.1111/jftr.12152>
- Bow, J. N., Gould, J. W., ir Flens, J. R. (2009). Examining parental alienation in child custody cases: A survey of mental health and legal professionals. *The American Journal of Family Therapy*, 37(2), 127–145. <https://doi.org/10.1080/01926180801960658>
- Burns, D. D. (2013). *Geros nuotaikos vadovas: Nauja emocijų terapija* (J. Davidonienė, Trans.). Žmogaus studijų centras.
- Braun, V., ir Clarke, V. (2012). Thematic analysis. In H. Cooper (Ed.-in-Chief), *APA handbook of research methods in psychology: Vol. 2. Research designs* (pp. 57–71). American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/13620-004>
- Dovydaitytė, M. (2001). Aštuonerių–dešimties metų vaikų požiūris į tėvų skyrybas. *Psichologija*, 23, 20–36. <https://doi.org/10.15388/Psichol.2001.4422>
- Faust, J. (2018). *Reunification family therapy: A treatment manual* (1st ed.). Hogrefe Publishing. <https://doi.org/10.1027/00491-000>
- Fidler, B. J., ir Bala, N. (2010). Children resisting postseparation contact with a parent: Concepts, controversies, and conundrums. *Family Court Review*, 48(1), 10–47. <https://doi.org/10.1111/j.1744-1617.2009.01287.x>
- Fugard, A. J. B., ir Potts, H. W. W. (2015). Supporting thinking on sample sizes for thematic analyses: A quantitative tool. *International Journal of Social Research Methodology*, 18(6), 669–684. <https://doi.org/10.1080/13645579.2015.1005453>
- Furstenberg, F. F., ir Seltzer, J. A. (1986). *Divorce and child development*. Retrieved from <https://www.researchgate.net/publication/312593448>
- Garber, B. D. (2015). Cognitive-behavioral methods in high-conflict divorce: Systematic desensitization adapted to parent-child reunification interventions. *Family Court Review*, 53(1), 96–112. <https://doi.org/10.1111/fcre.12133>
- Gardner, R. A. (1998). Recommendations for dealing with parents who induce a parental alienation syndrome in their children. *Journal of Divorce ir Remarriage*, 28(3–4), 1–23. https://doi.org/10.1300/J087v28n03_01
- Gardner, R. A. (2002). Parental alienation syndrome vs. parental alienation: Which diagnosis should evaluators use in child-custody disputes? *The American Journal of Family Therapy*, 30(2), 93–115. <https://doi.org/10.1080/019261802753573821>
- Greenberg, L. R. ir Sullivan, M. J. (2012). Parenting coordinator and therapist collaboration in high-conflict shared custody cases. *Journal of Child Custody*, 9(1–2), 85–107. <https://doi.org/10.1080/15379418.2012.652571>
- Greenberger, D. ir Padesky, C. A. (2019). *Nuotaika paklūsta protui: Nauja emocijų terapija* (I. Narkutė, Trans.). Vaga.
- Harman, J. J., Kruk, E., ir Hines, D. A. (2018). Parental alienating behaviors: An unacknowledged form of family violence. *Psychological Bulletin*, 144(12), 1275–1299. <https://doi.org/10.1037/bul0000175>
- Harris, B. A., Paces, W. D., ir Wax, N. (2021). One size really does not fit all: The importance of incorporating culturally relevant adaptations in reunification therapy. *Family Court Review*, 59(4), 673–682. <https://doi-org.skaitykla.mruni.eu/10.1111/fcre.12601>

- Jaffe, A. M., Thakkar, M. J., ir Sivertsen, E. (2020). Reunification therapy versus family integration therapy: A problem of taxonomy. *International Journal of Psychology and Counseling*, 12(2), 42–44. <https://doi.org/10.5897/IJPC2020.0602>
- Johnston, J. R., Walters, M. G., ir Friedlander, S. (2001). Therapeutic work with alienated children and their families. *Family Court Review*, 39(3), 316–333. <https://doi.org/10.1111/j.174-1617.2001.tb00613.x>
- Johnston, J. R., ir Sullivan, M. J. (2020). Parental alienation: In search of common ground for a more differentiated theory. *Family Court Review*, 58(2), 270–292. <https://doi.org/10.1111/fcre.12472>
- Johnston, J. R. (2003). Parental alignments and rejection: An empirical study of alienation in children of divorce. *Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law*, 31(2), 158–170. <https://www.researchgate.net/publication/10648614>
- Kelly, J. B., ir Johnston, J. R. (2001). The alienated child: A reformulation of parental alienation syndrome. *Family Court Review*, 39(3), 249–266. <https://doi.org/10.1111/j.174-1617.2001.tb00609.x>
- LaBrenz, C. A., Panisch, L. S., Liu, C., Fong, R., ir Franklin, C. (2020). Reunifying successfully: A systematic review of interventions to reduce child welfare recidivism. *Research on Social Work Practice*, 31(7), 726–742. <https://doi.org/10.1177/1049731520936747>
- Landreth, G. L., ir Bratton, S. C. (2020). *Child-Parent Relationship Therapy (CPRT): An evidence-based 10-session filial therapy model* (2nd ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315537948>
- Lee-Maturana, S., Matthewson, M. L., ir Dwan, C. (2020). Targeted parents surviving parental alienation: Consequences of the alienation and coping strategies. *Journal of Child and Family Studies*, 29(8), 2268–2280. <https://doi.org/10.1007/s10826-020-01725-1>
- Lietuvos psichologų sąjunga. (2018). *Psichologo profesinės etikos kodeksas* (patvirtinta 2017 m. gegužės 12 d.). https://www.psichologusajunga.lt/wp-content/uploads/2022/03/ETIKOS-KODEKSAS_1.pdf
- Lorandos, D., Bernet, W., ir Sauber, S. R. (Eds.). (2013). *Parental alienation: The handbook for mental health and legal professionals*. Charles C Thomas Publisher.
- Meier, J. S. (2020). U.S. child custody outcomes in cases involving parental alienation and abuse allegations: What do the data show? *Journal of Social Welfare and Family Law*, 42(1), 92–105. <https://doi.org/10.1080/09649069.2020.1701941>
- Mercer, J. (2019). Are intensive parental alienation treatments effective and safe for children and adolescents? *Journal of Child Custody*, 16(1), 67–113. <https://doi.org/10.1080/15379418.2018.1557578>
- Miralles, P., Godoy, C., ir Hidalgo, M. D. (2023). Long-term emotional consequences of parental alienation exposure in children of divorced parents: A systematic review. *Current Psychology*, 42, 12055–12069. <https://doi.org/10.1007/s12144-021-02537-2>
- Oficialus statistikos portalas, (2025). Prieiga internete: <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize>
- Polak, S., Altobelli, T., ir Popielarczyk, L. (2020). Responding to severe parent–child rejection cases without a parentectomy: A blended sequential intervention model and the role of the courts. *Family Court Review*, 58(2), 507–524. <https://doi.org/10.1111/fcre.12496>
- Polak, S. (2020). *Mental health professionals' practice of reintegration therapy for parent–child contact problems post-separation: A phenomenological study*. *Journal of Divorce ir Remarriage*, 61(3), 191–213. <https://doi.org/10.1080/10502556.2019.1699370>
- Poustie, C., Matthewson, M. ir Balmer, S. (2018). The forgotten parent: The targeted parent perspective of parental alienation. *Journal of Family Issues*, 39(12), 3298–3323. <https://doi.org/10.1177/0192513X18777867>
- Reay, K. M. (2015). *Family reflections: A promising therapeutic program designed to treat severely alienated children and their family system*. *American Journal of Family Therapy*, 43(2), 197–207. <https://doi.org/10.1080/01926187.2015.1007769>
- Ritzi, R. M., Cheng, Y.-J., Yurkovich, C. V., ir Chen, S.-Y. (2022). Child parent relationship therapy: Reunification with children and parents with substance use disorders. *Journal of Child ir Adolescent Counseling*, 8(3), 144–155. <https://doi.org/10.1080/23727810.2022.2114772>
- Salerno, A., Raciti, I., Tosto, M. ir Merenda, A. (2023). *Parental triangulation in separated and divorced families: Causes and impact on the intergenerational parent-child conflict* [Preprint]. Preprints. <https://doi.org/10.20944/preprints202305.1463.v1>
- Šap, V., ir Sondaitė, J. (2012). Subjektyvus tėvų atstūmimo išgyvenimas (tėvų perspektyva): Kokybinė analizė. *Tiltai*, 3(61), 173–182.

- Schwartz, J. M. (2015). The kids are not all right: Using the best interest standard to prevent parental alienation and a therapeutic intervention approach to provide relief. *Boston College Law Review*, 56(3), 803–850.
- Smith, L. S. (2016). Family-based therapy for parent-child reunification. *Journal of Clinical Psychology*, 72(5), 498–512. <https://doi.org/10.1002/jclp.22259>
- Sullivan, M. J. (2019). [Review of the book *Reunification family therapy: A treatment manual*, by J. Faust]. *Family Court Review*, 57(1), 118–120. <https://doi.org/10.1111/fcre.12389>
- Sullivan, M. J., Ward, P. A., ir Deutsch, R. M. (2010). Overcoming Barriers Family Camp: A program for high-conflict divorced families where a child is resisting contact with a parent. *Family Court Review*, 48(1), 116–135. <https://doi.org/10.1111/j.1744-1617.2009.01293.x>
- Summers, D. M., ir Summers, C. C. (2006). Unadulterated arrogance: Autopsy of the narcissistic parental alienator. *The American Journal of Family Therapy*, 34(5), 399–428. <https://doi.org/10.1080/01926180600817885>
- Templer, K., Matthewson, M., Haines, J., ir Cox, G. (2017). Recommendations for best practice in response to parental alienation: Findings from a systematic review. *Journal of Family Therapy*, 39(1), 103–122. <https://doi.org/10.1111/1467-6427.12137>
- Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba. (2023, gruodžio 10). *Ginčai dėl tėvų bendravimo su vaiku*. <https://vaikoteises.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/vaiko-teisiu-apsauga/gincai-del-vaiko/gincai-del-tevu-bendravimo-su-vaiku/>
- Walters, M. G., ir Friedlander, S. (2016). When a child rejects a parent: Working with the intractable resist/refuse dynamic. *Family Court Review*, 54(3), 424–445. <https://doi-org.skaitykla.mruni.eu/10.1111/fcre.12238>
- Warshak, R. A. (2010). Family Bridges: Using insights from social science to reconnect parents and alienated children. *Family Court Review*, 48(1), 48–80. <https://doi.org/10.1111/j.1744-1617.2009.01288.x>
- Woodall, K. ir Woodall, N. (2017). *Understanding parental alienation: Learning to cope, helping to heal*. Charles C Thomas Publisher, Ltd.

SANTRAUKA

Šiame magistro baigiamajame darbe nagrinėjamos specialistų patirtys taikant susitaikymo terapiją (angl. *reunification therapy*) atstatant nutrūkusį vaiko ir vieno iš tėvų ryšį. Teorinėje dalyje aptariamos tėvų atstūmimo ir realistinio susvetimėjimo sampratos, vaiko vaidmenys, specialistų taikomi metodai, susitaikymo terapijos principai, formatai bei jos taikymas Lietuvoje ir pasaulyje. Analizuojami galimi iššūkiai: vaiko pasipriešinimas, emociniai sunkumai, tėvų bendradarbiavimo stoka, institucinių resursų trūkumas ir etinės dilemos. Taip pat nagrinėjamas pasirinktojo ir atstumtojo tėvo vaidmuo bei jų įtaka terapijos eigai. **Tyrimo tikslas** – išanalizuoti specialistų taikytus metodus ir strategijas, kliūtis ir iššūkius, pasiektus rezultatus.

Empirinėje dalyje taikytas kokybinis tyrimo metodas – atlikti pusiau struktūruoti interviu su keturiais specialistais. Duomenys analizuoti teminės analizės būdu sukuriant temas, potemes ir mini temas. Rezultatai atskleidė, kad specialistai remiasi įvairiomis terapinėmis paradigmomis – nuo kognityvinės elgesio terapijos iki sisteminės šeimos ir psichodinaminės terapijos. Išryškinta terapinio ryšio svarba, psichoedukacijos reikšmė, individualių ir bendrų sesijų taikymas bei žaidybiniai metodai dirbant su vaikais. Pabrėžiama vieningo modelio stoka Lietuvoje. Viena iš išgrynintų idėjų – „Taikos namas“ kaip galimas intervencijos modelis.

Darbo pabaigoje pateikiamos rekomendacijos dėl susitaikymo terapijos taikymo tobulinimo Lietuvoje: būtinybė parengti aiškias gaires, mažinti specialistų perdegimo riziką, stiprinti teisinį reguliavimą, užtikrinti abiejų tėvų įsitraukimą ir plėtoti naujus intervencinius modelius.

Raktiniai žodžiai: susitaikymo terapija, tėvų atstūmimas, atstumtasis tėvas, atitolę vaikai, specialistų patirtys atkuriant ryšį.

SUMMARY

This master's thesis examines professionals' experiences in applying reunification therapy to restore the broken relationship between a child and one of the parents. The theoretical part addresses the concepts of parental alienation and realistic estrangement, child roles, applied methods, principles, formats of reunification therapy, and its implementation in Lithuania and abroad. It also discusses key challenges such as the child's resistance, emotional difficulties, lack of parental cooperation, limited institutional resources, and ethical dilemmas. The roles of the aligned and alienated parent and their impact on the therapy process are analyzed. **The aim** of the research is to explore applied methods, strategies, obstacles, and outcomes.

A qualitative research method was used, with semi-structured interviews conducted with four professionals. Data were analyzed thematically, identifying major themes and subthemes. Results revealed that specialists apply various therapeutic paradigms—from cognitive behavioral therapy to systemic family and psychodynamic approaches. The study highlights the importance of the therapeutic alliance, psychoeducation, use of individual and joint sessions, and play-based techniques with children. The lack of a unified model in Lithuania is emphasized. One refined idea is the “Peace House” as a possible intervention model.

The thesis concludes with recommendations for improving reunification therapy in Lithuania: establishing clear guidelines, reducing burnout risk, strengthening legal frameworks, involving both parents, and developing new models.

Keywords: reunification therapy, parental alienation, alienated parent, alienated child, clinician experiences and reunification.